کوردستان

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بڵاوی دەکاتەوە

www.kurdistanmedia.com

ژمارە ٩٢٠ ■ هەینی، ١٥ی جۆزەردانی ١٤٠٥ _ ٥ی ژوئەنی ٢٠٢٦

دابینکردنی مافە نەتەوایەتییەکانی گەلی کورد لە چوارچێوەی ئێرانێکی دێموکراتیکی فێدراڵدا

کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان نە لە هەڵگیرسانی ئەم شەڕەدا خاوەن بڕیار و دەورگێڕ بووە، نە لەم ئاگربەست و ڕێککەوتنە کاتییەی کە باس دەکرێت و هێشتا بەفەرمی ڕانەگەیەندراوە، پشکی هەبووە. بەڵام سەرەڕای ئەمەش، ئەم وەرچەرخانە لە ناوچەکەدا ڕووداوێکی گرنگ و کاریگەرە لەسەر ڕۆژهەڵاتی کوردستان؛ جا چ بە بەردەوامیی شەڕ بێت یان بەم ڕێککەوتنە لەرزۆکە. هۆکاری وەسفکردنی ئەم ڕێککەوتنە بە لەرزۆک و دەڵەمە بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە هیچ کام لە لایەنە ناکۆکەکان لەم قۆناغەدا نەگەیشتوونەتە ئەو ئامانجە ستراتیژییانەی کە شەڕەکەیان لەپێناودا بەرپا کرد.

بزووتنەوەی مافخوازانەی کورد لە ئێران کە حیزبی دێموکرات ڕۆڵی پێشەنگی تێدا دەگێڕێ، هەمیشە دەستی دۆستایەتی و هاوخەباتیی بۆ باقیی خەڵکی ئێران درێژ کردووە. حیزبی دێموکرات پێی وایە هیچ سیستەمێکی سیاسی و سەقامگیر لە ئێرانی داهاتوودا بەبێ بەشداریی هەموو نەتەوە جۆراوجۆرەکانی کۆمەڵگەی ئێران نە پێک دێ و نە ئەگەر پێکیش بێ، بەردەوام دەبێ. بۆیە بۆ گەیشتن بە دۆخێکی ئارام و ئاشتیخوازانە لەسەر بنەمای ڕێزگرتن لە ماف و ئازادییەکانی یەکتر، تەنیا ڕێگا یەکتر قبووڵکردن و دەستی هاوکاری بۆ یەک درێژ کردنە.

ڕێککەوتنی خراپ لەگەڵ ئێران و خولانەوە لە بازنەدا

دوا زەبری خستن هەر خەڵکە لە کۆماری ئیسلامیی دەدا

سەر وتار

قازانجەکانی ڕێکنەکەوتن لە زیانەکانی ڕێککەوتنێکی خراپ

شەڕی ١٢ ڕۆژە و دواتر شەڕی ٣٩ ڕۆژە کۆماری ئیسلامیی بە ڕادەیەکی یەکجار زۆر لاواز کردووە، بۆیە ڕێککەوتنێکی بەپەلە لەگەڵ کۆماری ئیسلامی لە بەرژەوەندیی ڕێژیمە. لەخۆڕا نییە زۆر لە کارناسانی سیاسی و تەنانەت کەسانێکی وەک کۆندالیزا ڕایس، ڕاوێژکاری ئەمنییەتیی پێشووی کۆشکی سپی ڕایان وایە لە بارودۆخی ئێستادا ڕێکنەکەوتن زۆر باشترە لە ڕێککەوتنێکی خراپ کە ڕێژیمی پێ ببووژێتەوە و بەوەش سەرکوت و قەڵتوبڕی خەڵک لە نێوخۆی وڵات و شەڕهەڵایسێنییەکانی ڕێژیم لە ناوچە بەردەوام بن.

شەڕی ئەمریکا و ئیسڕائیل لەدژی کۆماری ئیسلامی هەتا ئێستا ئەو ڕێژیمەی لێ نەکەوتۆتەوە. ڕاستە توانای نیزامی، ئەمنییەتی و هەژمۆنیی ڕێژیمی لە ناوچەدا لاواز کردووە، بەڵام ماهییەتی ڕێژیم هەر لەجێی خۆیەتی. بۆیە ئەگەر ئەمریکا پێی وابێت کە بە ڕاگرتنی ئەو دۆخە لە چوارچێوەی ڕێککەوتن لەگەڵ ئێراندا دەتوانێ پێشی ملهوڕییەکانی ئێران بگرێت، هەڵەیەکی گەورە دەکات، بەتایبەت ئەگەر بیهەوێ گەمارۆکانی لەسەر لا ببات، یان پارە بلۆکەکراوەکانی ڕێژیم بخاتەوە بەردەستی؛ وەک چۆن کۆماری ئیسلامی توانی لەسۆنگەی نەرمینواندنەکانی "ئۆباما" و ئازادکردنی بە میلیارد دۆلار پارەی دەستبەسەرداگیراوی ئێران لە سەردەمی سەرکۆماریی "بایدەن"دا توانی پەرە بە پیتاندنی ئۆرانیۆم و پیشەسازیی مووشەکیی خۆی هەتا ئەم ئاستەی ئێستا بدات.

خاڵێکی دیکەی ڕێککەوتنی خراپ پشتگوێخرانەوەی خەڵکی ئێرانە. ئەوە ئەرکی سەرشان و بەرپرسایەتیی کۆمەڵگەی جیهانی بەتایبەت وڵاتی ئەمریکایە کە خەڵکی ئێران لە سەرکوت و زەبروزەنگی کۆماری ئیسلامی بپارێزن؛ بەتایبەت کە دۆناڵد ترامپ لە هەموو ئەو ماوەیەدا هەم تۆوی هیوای لە دڵی خەڵکانی ئێراندا چاندبوو، هەم ئەوانی بۆ دژایەتیی ڕێژیم لەسەر شەقامەکان هان دابوو.

کۆماری ئیسلامیی ئێران هەر لە ماوەی دەسپێکی شەڕ و لە سێ مانگی ڕابردوودا نیزیک بە ٤ هەزار چالاکی سیاسی و مەدەنیی دەستبەسەر کردووە، ٢١ زیندانیی سیاسیی لە بەندیخانەکاندا ئێعدام کردووە، بە مەبەستی سەرکوتی بزووتنەوە ئێعترازییەکان نەک هەر دەستی هەموو هێز چەکدارە کۆک و پۆشتەکانی ئاوەڵا کردووە، هێزە نیابەتییەکانی لە وڵاتانی ناوچەشی بۆ زەبروزەنگی زیاتر هێناوەتە ئێران. هەژاری، بێکاری، گرانیی ڕۆژ لە دوای ڕۆژ زیاتر و دەیان قەیرانی ئابووری و کۆمەڵایەتی و نەبوونی هیچ ئاسۆیەکی ڕوون بۆ دەربازبوون لەو دۆخە پتر لە هەرکاتێک دەور و نەخشی خەڵکانی ئێرانی یەکلاکەرەوە و چارەنووسساز کردووە. نەتەوەکانی ئێران لەمێژ ساڵە چارەنووسی خۆیان لە چارەنووسی ڕێژیم جیا کردووەتەوە. بایکۆتی هەڵبژاردنە جۆراوجۆرەکان و بۆنە حکوومەتییەکان بەتایبەت لە دوو دەیەی ڕابردوودا، خۆپێشاندانەکانی بەفرانباری ٩٦، خەزەڵوەری ٩٨، ڕاپەڕینی ژینا لە ١٤٠١ و سەرهەڵدانەوەی نارەزایەتییەکان لە بەفرانباری ساڵی ڕابردوو بەئاشکرا خواست و ئامانجەکانی خەڵکانی ئێران ئاشکرا دەکەن. بۆیە پرسی مافی مرۆڤ لە ئێران و ماف و داوای نەتەوەکانی ئێران لە دانوستانەکانی ئەمریکا و ئێراندا ئەو فاکتەرە غایبەن کە هەتا ئێستا کۆماری ئیسلامی لەپێناو مانەوەیدا قازانجی لێ کردووە.

دوا بزمار لە تابووتی ڕێژیم خەڵکی ئێران لێی دەدەن و ئەمریکا و کۆمەڵگەی جیهانی دەبێ ئەو ڕاستییە بزانێ و پاڵپشتی بن.

عەبدوڵڵا حەسەنزادە: ئامانجە سیاسییەکانی کوردەکان لە بنەڕەت ڕا جیاوازیی لەگەڵ ئامانجی هێزە بیانییەکان هەیە

مامۆستا عەبدوڵڵا حەسەنزادە، تێکۆشەری دێرینی حیزب و سیمای ناسراوی حیزبی دێموکرات و بزووتنەوەی سیاسی و نەتەوەیی ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە دیمانەیەکدا لەگەڵ (The Amargi) ڕایگەیاند لە شەڕی نێوان ئەمریکا و ئیسڕائیل لەگەڵ ئێراندا کوردەکان ڕاوێژیان پێ نەکرا و ئەوەش کە دەگوترێ ئەم شەڕە شەڕی کورد نییە هیچ لە ڕاستییەکان ناگۆڕێ چونکە نە کورد لە هێرشەکانی ئێران دەپارێزێت و نە دەیانکاتە هاوپەیمانی باوەڕپێکراوی ئەمریکا. هۆکارەکەشی ئەوەیە کە ئامانجە سیاسییەکانی کورد لە بنەڕەتدا لەگەڵ ئامانجی هێزە دەرەکییەکاندا جیاوازن. بەڕێزیان شەڕی ئێران و عێراقی بیر هێنایەوە کە لەو کاتیشدا کوردەکانی ئێران هەوڵیان دەدا خەباتی خۆیان لە شەڕی دەوڵەتی عێراق جیا بکەنەوە؛ چونکە عێراق بەدوای ئامانجی داگیرکردنی خاک، دەسەڵاتی ناوچەیی و ژێئۆپۆلۆتیکی خۆیدا دەگەڕا، لە کاتێکدا کورد بۆ مافە سیاسی و نەتەوەییەکانی خۆی شەڕی ئێرانی دەکرد.

مامۆستا حەسەنزادە لە بەشێکی دیکەی ئەو دیمانەیەدا باسی لەوە کرد کە سەرەڕای چاوەڕوانیی بەشێک لە کۆمەڵگەی کوردستان بۆ چوونەوەی هێزی پێشمەرگە، بەڵام بڕیاری لەو شێوەیە لە دۆخی ئێستادا مەرج نییە حەتمەن گۆڕانی یەکلاکەرەوە لە شەڕەکەدا بەدی بێنێت. بۆیە لە نەبوونی گەرەنتی سیاسی و نیزامی لە لایەن هێزە ڕۆژاواییەکانەوە لەم قۆناغەدا خۆپاراستن لێی بڕیارێکی دروستە.

مامۆستا بەراوردکاریی دۆخی ئێستای ئێران بە دۆخی عێراقی ١٩٩١ی ڕەت کردەوە و باسی ئەوەی کردووە کە لە عێراقی ئەوکاتدا سوپا لە حاڵی دارماندا بوو، ڕاپەڕینی بەربڵاو دەستی پێ کردبوو و دەوڵەتی ناوەندی لە لێواری ڕووخاندا بوو، هەروەها ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لەو قۆناغەدا ڕۆڵی ڕاستەوخۆی هەبوو لە داڕشتنەوەی دۆخی دوای شەڕ و پشتگیریکردنی ئۆپۆزسیۆن و کورد؛ بابەتێک لە ئێستای ئێراندا نایبینین. مامۆستا ئەوەشی باس کردووە کە هەتا ئێستاش ئەمریکا ستراتیژیی ڕووخاندنی کۆماری ئیسلامیی نییە، چونکە ئەگەر وا بووایە دەبوو واشنگتۆن هاوپەیمانی نێوخۆیی جیددیتری لە ئێراندا دروست بکردایە کە نەیکردووە.

کوردستان مەکۆی هەستان و بەرەنگارییە
حەسەن شەرەفی
٢

زمانی دایکی، ڕەگی کولتووری و بوونی مرۆڤ
شاهین مودەڕیس
٤

ئێران دەتوانێ چ وانەیەک لە هیند فێر بێت؟
ئیبراهیم لاجانی
٦

سیاسەتی نکۆڵی و گۆڕبزریی بەندییە سیاسییەکان
ئاسۆ ساعێدی
٨

ژن و قەیرانی شەڕ
ئاسۆ مینبەری
٩

ئێعدامەکان لە ئێران «تاوانی جەنگ» و «تاوان دژی مرۆڤایەتی»ن

دەزگای سەرکوتی کۆماری ئیسلامی بۆ پەردەپۆشکردنی شکستە سیاسی، نیزامی و ئەمنییەتییەکانی شەپۆلێکی نوێی ئێعدامی بەندکراوە سیاسییەکانی لە ئێران، بەتایبەت لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان وەڕێ خستووە.

تاوان و جینایەتەکانی کۆماری ئیسلامی کە لەم دواییانەدا بە شێوەی سەرسووڕهێنەر زیاتر بوون و شەپۆلی نوێی سەرکوت و زەبروزەنگەکان دژی تێکۆشەرانی ئازادیخواز، بەتایبەت لە زیندانەکان بابەتێکی ئاسایی نین و نابێت ڕێگە بدرێت ئاسایی بنوێنن. ئەو ئێعدام و کوشتنە سیاسییانە کوشتاری بەکۆمەڵ و ڕێکخراون و بۆ هەمووان ئاشکراشە کە کۆماری ئیسلامی ئێعدامەکان بۆ تۆقاندنی زیاتری کۆمەڵگە و وەک قەڵغانێکیش بۆ مانەوەی پتری خۆیان لە دەسەڵاتدا بە کار دێنن.

سەرکوت و ئێعدامەکان لە نێوخۆ و بەردەوامیی مووشەکبارانی حیزبە سیاسییەکان لە هەرێمی کوردستان لە کاتێکدا پەرە دەستێنن کە ڕێژیم لە گۆڕەپانی نێودەوڵەتی و لە شەڕ و ململانێی لەگەڵ ئەمریکا و ئیسرائیلدا تووشی شکستی ستراتیژی و کەلێنی ئەمنییەتیی قووڵ بۆتەوە، بۆیە بە پێشەی پێشووی پەنای بۆ قەیرانخولقێنی لە دەرەوەی وڵات و قەڵتوبڕ و زەبروزەنگی زیاتر لە نێوخۆی وڵاتدا بردووە. هاوکات بەردەوامیی تاوان و جینایەتەکانی کۆماری ئیسلامی ئەویش لە کاتی ئاگربەستی کاتیی لەگەڵ ئەمریکا و ئیسرائیلدا بەڵگەی حاشاهەڵنەگرە کە ڕێژیم شەڕی خۆی لەگەڵ ئازادیخوازان، مافویستانی و دژبەرانی نێوخۆیی نەک نەوەستاندووە؛ بەڵکوو هەموو دەرفەتەکان بەتایبەت ئەو ئاگربەستەش بۆ پاکتاوی فیزیکیی نەیارانی بە کار دێنێ.

هاوپەیمانیی هێزە سیاسیەکانی کوردستانی ئێران پێی وایە هەڵخستنی پەتی سێدارە بۆ ئەو کەسانەی بە تۆمەتی بێبنەمای «سیخوڕی» بۆ بیانییەکان یان «شەڕی چەکداری» دژی ڕێژیم گیراون، لە ڕاستیدا چەکی تۆڵەسەندنەوەیە لە خەڵکی خەباتکار و مافخواز. ئەم ڕێژیمە مرۆڤکوژە لە هەموو ماوەی تەمەنی خۆیدا هەوڵی داوە بە ئێعدامی تێکۆشەرانی سیاسی تێچووی خەبات و خۆڕاگری دژی دەسەڵاتە نگریسەکەی بباتە سەرێ و مافخوازیی نەتەوەکانی ئێران و بزووتنەوە سیاسی و مەدەنییەکان بەچۆکدا بێنیت. بۆیە کۆمەڵگەی جیهانی نابی و ناشکرێ ئێعدامی سەدان بەندکراو لە ساڵێکدا لە ئێران تەنیا وەک «پێشێلکاریی مافی مرۆڤ» سەیر بکات، بەڵکوو پێویستە ئەم کردەوانە بە «تاوانی جەنگ» و «تاوان دژی مرۆڤایەتی» بناسێ و هەڵوێست و بڕیاری بەکردەوەی لەدژی ئەم جینایەتانەی ڕێژیم هەبێت.

هاوپەیمانیی هێزە سیاسیەکانی کوردستانی ئێران هاوکات ڕادەگەیەنێ کە هەر دیپلۆماسییەک، هەر دانوستانێک و هەر جۆرە ئاگربەستێک لەگەڵ کۆماری ئیسلامی ڕێگە لە وەستاندنی زەبروزەنگی نێوخۆیی لە ئێران و ئێعدام و پێشێلکردنی سیستماتیکی مافەکانی مرۆڤ بەهۆی ئەم ڕێژیمەوە نەگرێت؛ هەم دەبێتە پاڵنەری کۆماری ئیسلامی بۆ بەردەوامیی لە سیاسەتی کوشتن و قڕکردنی خەڵکی ئازادیخواز و هەم دەرفەت بۆ درێژکردنەوەی تەمەنی ئەو ڕێژیمە مرۆڤکوژ و سەرکوتکارە دەڕەخسێنێت.

هاوپەیمانیی هێزە سیاسیەکانی کوردستانی ئێران داوا لە ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان، پارلەمانی ئورووپا و حکوومەتە دێموکراتیکەکانیش دەکا بۆ وەستاندنی کۆماری ئیسلامی لە درێژەی تاوان و جینایەتەکانی گوشاری پتر بخەنە سەر کۆماری ئیسلامی و پێوەندییە دیپلۆماسییەکان لەگەڵ ئەم ڕێژیمە ڕابگرن. هەروەها پێویستە پرسی سەرکوتی نێوخۆیی لە ئێران و ئێعدامەکان ببێتە باسێکی بنەڕەتی لە شووڕای ئەمنییەتی نەتەوە یەکگرتووەکان و بڕیاری توند لەدژی ڕێژیم بدرێت. بێگومان بێتوو تێچووی ئێعدامەکان و زەبروزەنگی نێوخۆیی لەسەر کۆماری ئیسلامی –چ سیاسی و چ ئابووری– زیاد نەکرێت، ڕەفتار و سیاسەتی ڕێژیم لە نێوخۆی وڵات گۆڕانی بەسەردا نایەت.

هاوپەیمانیی هێزە سیاسیەکانی کوردستانی ئێران هەروەها داوا لە نەتەوەکانی ئێران و حیزب و لایەنە سیاسییەکانی ئۆپۆزیسیۆنی کۆماری ئیسلامی دەکا بە یەکڕیزی و هاوخەباتیی بەکردەوەیان پاشەکشە بە سیاسەتەکانی ڕێژیم بکەن. دڵنیاین خەڵکی کوردستانیش بە ڕێکخستنی پتری ڕیزەکانیان و خەبات و خۆڕاگریی خۆیان وەک هەمیشە بەرسڤی سیاسەتەکانی ڕێژیم دەدەنەوە.

سەرکەوتوو بێ خەباتی ڕەوای نەتەوەکانی ئێران بۆ ئازادی و دادپەروەری.

هاوپەیمانیی هێزە سیاسیەکانی کوردستانی ئێران
٢٠٢٦/٦/١ (١١ی جۆزەردانی ١٤٠٥ی هەتاوی)

خالید عەزیزی:

ستراتیژیی سەرەکییمان بردنی خەباتە بۆ قووڵایی نێوخۆی وڵات

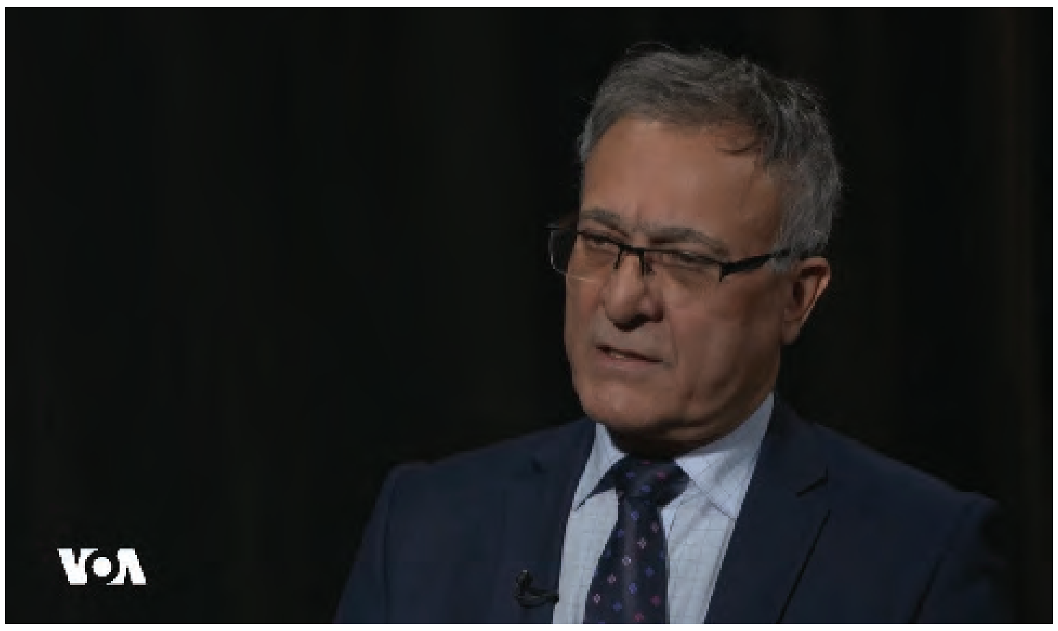

ئاماژە: کاک خالید عەزیزی، وتەبێژی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە وتووێژێکدا لەگەڵ "دەنگی کوردیی ئەمریکا" وەڵامی کۆمەڵێک پرسیاری لەسەر خوێندنەوە، سیاسەت و بڕیارەکانی حیزبی دێموکرات پێوەندیدار بە هاوکێشە سیاسییەکانی ئێستای ئێرا و ناوچە داوەتەوە. ئەوە کە دۆخی ئێستا چ دەرفەتێکی بۆ خەباتی سیاسی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا ڕەخساندووە؟ دوای هێرشەکانی ئەمەریکا و ئیسرائیل بۆ سەر ئێران، ڕێکخراوە سیاسییەکانی کوردستانی ئێرانی کەوتوونەتە چ قۆناخێکەوە؟ هەروەها حیزبی دێموکرات لە بەردەوامیی ژیانی سیاسیی خۆیدا چ هەنگاوێک بۆ درێژەدان بە خەبات بۆ مافە سیاسییەکانی کوردستان دەگرێەبەر؟ "کوردستان" وەڵامەکانی کاک خالید بەو پرسیارانە بە کورتی و پوختی بەمجۆرە فۆرمولە کردووە:

– **پاشخانی حیزب:** حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران خاوەن مێژوویەکی دەوڵەمەندە لە قوربانیدان و خەبات و لەنێو ئیرادەی نەتەوەکەیدا ڕەگاژۆی کردووە. حیزب کارەکتەرێکی سەرەکیی هاوکێشە سیاسییەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستانە.

– **گرژییەکانی ناوچەکە:** ئەمریکا، ئیسرائیل و ئێران لە ململانێدان، بەڵام پرسی کورد بەرهەمی ئەم شەڕە نوێیە نییە، هەرچەندە حیزبی دێموکرات واقیعبینانە مامەڵە لەگەڵ پێشهاتەکان دەکات.

– **ئەگەرەکانی داهاتوو:** ئاسۆی سیاسیی ئێران و ناوچە تەمومژاوییە و دۆخەکە لە نێوان سێ ئەگەردایە: شەڕ، دانوستان، یان سازان بەهۆی ماندووبوونی هەردوولا.

– **هەڵوێست لەسەر شەڕی دەرەکی:** ململانێی ئەمریکا/ئیسرائیل و ئێران لەسەر پرسی ئەتۆمی، مووشەک و میلیشیاکانە و شەڕی کورد نییە.

چالاکیی پێشمەرگانە: لە ئێستادا حیزب بەرنامەیەکی بۆ چالاکیی چەکداری لە نێوخۆدا نییە. هەر بڕیارێک لە داهاتوودا تەنیا بەستراوەتەوە بە ویستی نێوخۆیی و دۆزی کورد، نەک شەڕی هێزە دەرەکییەکان کە ئەگەری هەیە لە کۆتاییدا بۆخۆیان لەگەڵ یەکتر بسازێن.

– **شێوازی خەبات:** هەر لە سەرەتاوە و دوای شکستی دانوستانەکانی حیزبی دیموکرات لەگەڵ ڕێژیم، شەڕی چەکداری بە سەر بزووتنەوەی کورددا سەپێندرا. بەڵام ئێستا حیزب زیاتر جەخت لەسەر خەباتی مەدەنی و جەماوەریی نێوخۆیی دەکاتەوە.

– **مانەوە لە کەمپەکان:** نیشتەجێبوونی تەشکیلاتی حیزب و بنەماڵە مەدەنییەکان لە کەمپەکانی هەرێمی کوردستان بژاردەی خۆیان نییە، بەڵکوو دەرەنجامی سەرکوتکاریی کۆماری ئیسلامییە. مانەوەش لە دەرەوەی سنوور هەتا کاتی ڕووخان یان گۆڕانی بنەڕەتیی ڕێژیم بەردەوام دەبێت، بەڵام جەستە و پێکهاتەی سەرەکی حیزب لە نێوخۆدایە.

– **فشارەکانی بەغدا:** پەیوەندیی حیزبی دێموکرات لەگەڵ حکوومەتی عێراق ئەرێنییە و حیزب دەست لە کاروباری عێراق وەرنادات. لە ئێستادا بڕیارێکی نوێ بۆ دەرکردنی حیزب لە عێراق لەئارادا نییە و لە داهاتووشدا ئەو بابەتە بە گفتوگۆ لەگەڵ حکوومەتی فیدراڵی عێراق و هەرێمی کوردستان چارەسەر دەکەین.

– **شێواز و پێگەی خەبات:** حیزب نایەوێت پرسی کورد تەنیا لە قەندیل و خاڵە سنوورییەکاندا کورت بکاتەوە. ستراتیژی سەرەکی بردنی خەباتە بۆ قووڵایی نێوخۆی وڵات، ڕێکخستنی جەماوەر، و دروستکردنی هاوپەیمانی لەگەڵ نەتەوە غەیرە کوردییەکانی دیکەی ئێران.

– **کۆنگرەی نەتەوەکانی فیدراڵ:** سەکۆیەکی هاوبەشە بۆ ناساندنی ئێرانی فرەنەتەوە، نەک بەدیلێکی ئامادەکراو. بە گشتی ئۆپۆزیسیۆنی ئێرانی لە دەرەوەی وڵات بەهۆی لاوازیی عەقڵییەتی حیزبی و بوونی تاکی سەربەخۆی زۆر، نەیانتوانیوە ئاڵتێرناتیڤێکی یەکگرتوو بونیاد بنێن.

– **کۆنگرەی ئازادیی ئێران:** دەنگنەهێنانی کاندیدی حیزب لە پرۆسەیەکی دێموکراتیدا ئاساییە و دەبێتە هۆی پێداچوونەوە. وتووێژەکانی ئێمەس لەگەڵ ڕەوتە جیاوازەکان بۆ گەیاندنی دۆزی کورد بەردەوام دەبێت.

– **پێگەی کورد:** بە پێچەوانەی سەردەمی دکتۆر قاسملوو کە کورد بەتەنیا بوو، دوای بزووتنەوەی "ژینا" هاودەنگییەکی بەربڵاو لە دژی ڕێژیم هاتووەتە ئاراوە و ڕەوایی دۆزی کورد چەسپاوە. بۆیە لە قۆناغی نوێدا پێویستە هاوپەیمانییەکان بەهێزتر بکرێن.

– **هاوپەیمانیی نێوان حیزبە کوردییەکان:** هۆکاری پێکهاتنی ئەو هاوپەیمانییە داواکاریی خەڵکی کوردستان بۆ یەکڕیزی و دۆخی ناوچەکە بوو. پرۆسەکە هێشتا نەگەیشتووەتە ئەو قۆناغەی لە کایەی دیپلۆماسی و مامەڵە لەگەڵ لایەنی ئێرانی بە تەواوی یەک بڕیار و یەک کاندیدی هاوبەش هەبێت، بەڵام ئاستی هاوکاریی ئێستا خۆی دەستکەوتە.

– **دەنگۆکانی پێشنیارەکانی ئەمریکا:** تەواوی ئەو دەنگۆیانەی دەڵێن ئەمریکا یان ئیسرائیل پێشنیاری گەڕانەوەی چەکداری، پشتیوانی، یان پڕچەککردنیان پێشکەش بە حیزب کردووە و حیزبیش مەرجی داناوە، بە تەواوی دوورن لە ڕاستییەوە و پڕوپاگەندەن.

– **سیناریۆی ڕووخانی ڕێژیم:** ڕووخانی کۆماری ئیسلامی بە چەند هێرشێکی ئاسمانی یان تەنیا بە خەباتی کورد جێبەجێ نابێت. ئەمە پێویستی بە جووڵەیەکی سەرتاسەری و بەشداری تەواوی نەتەوەکانی ئێران هەیە لە نێوخۆی وڵاتدا. تا ئێستا لە هاوکێشە نێودەوڵەتییەکاندا جەماوەر و پرسی ئاڵتێرناتیڤ غائیب بوون و کێشەکە تەنیا لە دۆسیەی ئەتۆمی و ئەمنییەتی گەرووی هۆرمۆزدا کورت کراوەتەوە.

پەیامی ڕێکخراوی منداڵپارێزیی نێرگز بەبۆنەی ڕۆژی جیهانیی منداڵانەوە

منداڵە چاوگەشەکانی کوردستان!
هاونیشتمانییانی بەڕێز!

ڕێکخراوی منداڵپارێزیی نێرگز بەبۆنەی ڕۆژی جیهانیی منداڵانەوە گەرمترین پیرۆزبایی ئاراستەی سەرجەم منداڵانی جیهان بەتایبەت منداڵانی کوردستان دەکات و ئاواتەخوازە جیهان ببێتە جێگای ژیانێکی ئارام و ئاسوودە بۆ گشت منداڵان.

ئەمڕۆ دووشەممە ١١ی جۆزەردانی ١٤٠٥ی هەتاوی، بەرامبەر بە ١ی ژووەنی ٢٠٢٦ی زایینی، بە "ڕۆژی جیهانیی منداڵان" ناودێر کراوە. کۆمەڵەی گشتیی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان ساڵی ١٩٥٠ی زایینی جاڕنامەی جیهانیی مافی منداڵانی پەسەند کرد و داوای لە دەوڵەتان کرد کە ئەم ڕۆژە وەک ڕۆژی جیهانیی منداڵان بەفەرمی بناسن.

لە کاتێکدا یادی ڕۆژی جیهانیی منداڵانی ئەمساڵ دەکەینەوە کە شەڕێکیماڵوێرانکەر بەهۆی سیاسەتە هەڵە و دژیگەلییەکانی ڕێژیمی کۆماری ئیسلامیی ئێران سەری هەڵداوە و لە ئاکامدا ژیانی کۆمەڵانی خەڵکی ئێران و کوردستانی سەخت و دژوار کردووە کە کاریگەریی نەرێنیی لەسەر ژیان و چارەنووسی ئێستا و داهاتووی منداڵان دەبێ.

مخابن ئەمڕۆ منداڵانی ئێران بەگشتی و منداڵانی کوردستان بەتایبەتی بەهۆی ڕێژیمی کۆماری ئیسلامییەوە، کە نەک هەر مافە سەرەتاییەکانیان پێشێل دەکات، بەڵکوو بە سیاسەت و کردەوەکانی وەک: لەهەژاریداهێشتنەوەی کۆمەڵگە، چەکدارکردن و بەکارهێنانیان وەک قەڵغانی مرۆیی، دەستبەسەرکردن و سزای لەسێدارەدان، ژەهراویکردنی قوتابخانەکان و بەگشتی پشتگوێخستنی ژیان و گوزەران و باری پەروەردەیان، بووەتە هۆی ئەوەی منداڵان لە داهاتووی خۆیان بێهیوا بن.

ڕێکخراوی منداڵپارێزیی نێرگز وێڕای دەربڕینی نیگەرانی لە دۆخی منداڵانی وڵات و مەحکوومکردنی سیاسەت و کردەوەکانی ڕێژیم بەرامبەر بە دنیای منداڵان، هیوای دەستەبەربوونی دۆخێکی لەبار و دڵخواز بەبێ ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی بۆ منداڵانی ئێران و کوردستان دەخوازێت.

منداڵان بناغەی بینای داهاتووی هەر کۆمەڵگەیەکن و کۆمەڵگەی بەختەوەر و پێشکەوتوو، ئەو کۆمەڵگەیە کەوا لە گرینگیی ڕۆڵی ئەرێنیی منداڵان لە داهاتوو و گەشەی وڵاتەکەیاندا ئاگادارە و بواری بارهێنان و پەروەردەی سەردەمییانە و پێشکەوتوانەی بۆ دەڕەخسێنێت؛ کە بەداخەوە کۆماری ئیسلامی یەکێک لەو ڕێژیمانەیە ڕێک بەپێچەوانەوە دەجووڵێتەوە و منداڵانی نەک تەنیا لە مافی پەروەردەیەکی سەردەمییانە بێبەش کردووە، بەڵکوو هەوڵی داوە و هەوڵیش دەدات زۆر زیاتر لە ڕۆحی سەردەم دووریان بکاتەوە و لە بێمافیدا بیانهێڵێتەوە.

لە یادی ڕۆژی جیهانیی منداڵاندا، قەدەغەکردنی کاری منداڵان و دابینکردنی ژینگەیەکی ئەمن بۆ گەشەکردنیان، کۆتاییهێنان بە توندوتیژی، سزای جەستەیی، دەستبەسەرکردن و لەسێدارەدانی منداڵان، دابینکردنی ژیانێکی پڕ لە گەشە و خۆشگوزەرانی بۆ منداڵان بە ئاوات دەخوازین.

لەم ڕۆژەدا یادی هەموو ئەو منداڵانە دەکەینەوە کە بوونە قوربانیی شەڕ و ستەم، لە برینداربوون و شەهیدبوونیان لە بزووتنەوەی ژیناوە تا بەرکەوتنیان لە شەڕ و ئاڵۆزییەکانی ئەم دواییانەدا.

خەباتی ئێمە بۆ ڕزگارکردنی منداڵان لەم چارەنووسە تاڵە، خەباتێکە بۆ داهاتوویەکی ڕووناک، هەر لەوە ڕووەوە وەک ڕێکخراوی منداڵپارێزیی نێرگز بانگهێشتی هەموو ڕێکخراوەکانی مافی مرۆڤ دەکەین بۆ یەکگرتوویی لە پێناو پاراستنی کەرامەت و ژیانی منداڵان، بە هیوای ڕۆژانێک کە هیچ منداڵێک ئاوارەیی، برسییەتی، شەڕ و بێمافی ئەزموون نەکات.

ڕێکخراوی منداڵپارێزیی نێرگز
١١ی جۆزەردانی ١٤٠٥ی هەتاوی

حەسەن شەرەفی:

کوردستان مەکۆی هەستان و بەرەنگارییە

دیمانە: شەهرام سوبحانی

ئـامـاژە: لـە کاتێکی زۆر هەستیاردا کە ناوچەکە لەبەردەم وەرچەرخانی گەورەدایە، کاک حەسەن شەرەفی بە دیدێکی قووڵەوە، کایە نوێیەکانی وتووێژ و گرژییەکانی نێوان واشینگتۆن و تاران دەخوێنێتەوە و هاوکێشە ئاڵۆزەکانی ناوچەکە شی دەکاتەوە. ئەندامی دەستەی کارگێڕیی حیزبی دێموکرات بە ڕوونی سنوورێک لە نێوان "خەباتی گشتی بۆ دێموکراسی" و "ژانی مان و نەمانی نەتەوەیی کورد" دەکێشێت. ئەو جەخت دەکاتەوە کە کوردستان پاشکۆی بێدەنگی گۆڕانکارییەکانی ناوەند نییە، بەڵکوو خۆی بزوێنەر و ئاراستەکەرێکی سەرەکییە. وتەکانی ئەو پەیامێکی ڕوونن: لە کاتێکدا جیهان چاوی لەسەر تاقیکردنەوەی ڕێککەوتنە لەرزۆکەکانە، کورد لەپێناو هیچ هاوکێشەیەکدا لە مافی دیاریکردنی چارەنووس پاشەکشە ناکات.

کاک حەسەن، بە بڕوای ئێوە ئامانجی کۆتایی ئەمریکا لەم قۆناغەدا چییە؛ گۆڕینی ڕێژیمی ئێران، یان تەنیا کورتکردنەوەی دەستی تاران و قبووڵکردنی ئێرانێکی بێ دەسەڵات؟

لە سەرەتاوە، ئامانجی سەرەکیی ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا - بە تایبەت ئیدارەی دۆناڵد ترامپ - ڕێگریکردن بوو لە دەستڕاگەیشتنی کۆماری ئیسلامیی ئێران بە چەکی ئەتۆمی و بەرتەسککردنەوەی چالاکییە ناوکییەکانی ئەو وڵاتە. هاوکات، دابینکردنی ئەمنییەتی ئیسرائیل و دوورخستنەوەی لە هەڕەشە و پلانەکانی تاران، لە پاڵ کەمکردنەوەی مەترسیی گرووپە چەکدارە پرۆکسییەکانی (نیابەتی) سەر بە ئێران، تەوەری بنەڕەتیی ئەو ستراتێژیەتە بوون.

بەڵام ڕەوتی ڕووداوەکانی شەڕ و پێشهاتەکانی دوای ئەو قۆناغە، هاوکێشەکانی گۆڕی؛ کاتێک کۆماری ئیسلامی پەنای بردە بەر هێزی پێگەی جوگرافیی خۆی و لە ڕێگەی کۆنترۆڵکردن و گرتنی گەرووی هورمزەوە، کاریگەرییەکی نەرێنیی قورسی لەسەر هاتوچۆی کەشتییە بازرگانییەکان و نەوتهەڵگرەکان دروست کرد. ئەم کارە بازاڕی جیهانیی نەوتی تووشی شڵەژان و شۆکێکی گەورە کرد، بە جۆرێک کە پرسی کردنەوە و دەستەبەرکردنی ئاسایشی گەرووی هۆرمۆز، بووە یەکێک لە کارە لەپێشینە و گرنگەکانی لایەنی نێودەوڵەتی و ئەمریکا. لەم سۆنگەیەوە دیارە کە ترامپ هەر لە سەرەتاوە بەرنامەیەکی ڕوونی بۆ ڕووخاندنی ڕژێمی کۆماری ئیسلامی نەبووە؛ یان ئەوەتا پلانێکی دروست و کاریگەری بۆ ئەو مەبەستە دانەڕشتبوو، یاخۆ هاوسەنگی و هاوکێشەکانی بە دروستی هەڵنەسەنگاندبوو. لە ئێستادا، پرسیارە جەوهەرییەکە ئەوەیە: ئایا ئەو ئاگربەستەی هاتووەتە ئاراوە، دەبێتە دەرفەتێک بۆ سازان و گەیشتن بە ڕێککەوتنێکی نوێ، یاخۆ تەنیا هێوربوونەوەیەکی کاتییە و زەمینە بۆ هەڵگیرسانەوەی خولێکی تری شەڕ و پێکدادان خۆش دەکات.

پاشهاتەکانی ئەم شەڕ و وتووێژە ناوچەییانە بۆ بزووتنەوەی کوردی ڕۆژهەڵات، زیاتر هەڕەشەیەکی ستراتێژییە یان دەرفەتێکی مێژوویی؟

کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان، نە لە هەڵگیرسانی ئەم شەڕەدا خاوەن بڕیار و دەورگێڕ بووە، نە لەم ئاگربەست و ڕێککەوتنە کاتییەی کە باس دەکرێت و هێشتا بەفەرمی ڕانەگەیەندراوە، پشکی هەبووە. بەڵام سەرەڕای ئەمەش، ئەم وەرچەرخانە لە ناوچەکەدا ڕووداوێکی گرنگ و کاریگەرە لەسەر ڕۆژهەڵاتی کوردستان؛ جا چ بە بەردەوامیی شەڕ بێت یان بەم ڕێککەوتنە لەرزۆکە. هۆکاری وەسفکردنی ئەم ڕێککەوتنە بە لەرزۆک و دەڵەمە بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە هیچ کام لە لایەنە ناکۆکەکان لەم قۆناغەدا نەگەیشتوونەتە ئەو ئامانجە ستراتێژییانەی کە شەڕەکەیان لەپێناودا بەرپا کرد. لەبەر ئەوەی ڕەگی کێشەکان وەک خۆیان ماونەتەوە، هیچ ڕێککەوتنێک ناتوانێت هەمیشەیی و جێگیر بێت. پرسیارە بنەڕەتییەکە لێرەدا ئەوەیە: لە ناو جەرگەی ئەم ئاڵۆزی و ناوچە پڕشێوێدا، کورد چۆن دەتوانێت لێزانانە هەنگاو بەرەو دەستەبەرکردنی بەرژەوەندییە باڵاکانی خۆی بنێت؟ لەم قۆناغەدا ناتوانرێت بە بڕبڕایی و بە شێوەیەکی پێشوەختە حوکم بدرێت کە ئەم دۆخە دەرفەتێکی مێژووییە یان هەڕەشەیەکی ستراتێژی.

ئایا چارەسەری پرسی کورد گرێدراوی گۆڕانکارییەکانی تارانە، یان پێویستی بە پرۆژەیەکی سەربەخۆ و لە دەرەوەی مەرکەز هەیە؟

بە شێوەیەکی سروشتی، لەبەر ئەوەی هەمیشە داخوازییەکانی کوردی ڕۆژهەڵات و دەستەبەرکردنی مافە نەتەوەیی و ئازادییەکانی لە چوارچێوەی جوگرافیای ئێراندا خراونەتە ڕوو، بێگومان هەر جۆرە گۆڕانکاری و وەرچەرخانێک لە دەسەڵاتی مەرکەزیدا، ڕەنگدانەوەی ڕاستەوخۆی (ئەرێنی یان نەرێنی) لەسەر دۆخی ڕۆژهەڵاتی کوردستان دەبێت. بەڵام ڕاستییەکی حاشاهەڵنەگر کە بۆ هەمووان ڕوونە، ئەوەیە کە کوردستان خاوەنی مێژوویەکی پڕ لە شانازییە لە خەبات و خۆڕاگری دژ بە ستەم، ملهوڕی و پێشێلکاریی مافەکان. ئەم پێگەیەش پشتئەستوورە بە بوونی حیزب و لایەنە سیاسییە دێرین و بەئەزموونەکانی. ڕەنگدانەوەی ئەم مێژووەش لەوەدا دەردەکەوێت کە دیارترین و کاریگەرترین سەرهەڵدانەکانی ئەم دواییانە لە کوردستانەوە چەکەرەیان کرد و تەنانەت کایە سیاسییەکانی ناوچەکانی دیکەی ئێرانیشیان هێنایە بزووتن. هەر ئەمەش وای کردووە کە لە کاتی هەر گۆڕانکارییەکدا، چاوی چاوەڕوانیی بەشەکانی دیکەی ئێران لەسەر کوردستان بێت.

تایبەتمەندییەکی تری کوردستان ئەوەیە کە سەرەڕای فرەیی حیزبی و سیاسی، لە پرسە چارەنووسسازەکاندا یەکدەنگ و یەکگرتووە؛ کەشوهەوای کۆمەڵایەتیی کوردستان تەواو لەژێر کاریگەریی فەرهەنگێکی سیاسی و حیزبیی پێگەیشتوودایە، ئەمەش خاڵی جیاکەرەوەی کوردستانە لە ناوچەکانی دیکەی ئێران. کەواتە، هێندەی کە مەرکەز کاریگەریی لەسەر داهاتووی ڕۆژهەڵاتی کوردستان هەبێت، بەهەمان پێوەر و بگرە زیاتریش، کوردستان خاوەن هێزی کاریگەری و ئاراستەکردنە بەسەر مەرکەز و تەواوی جوگرافیای ئێراندا.

ئێوە چۆن کێشەی کورد -وەک پرسێکی نەتەوەیی- لە کێشەی ناوەندی فارسی کە تەنیا لە چوارچێوەی دێموکراسی و بژێویدا دەیبینن جیا دەکەنەوە؟

ئاشکرایە کە بۆ ئەو بەشە لە هاونیشتمانیانی ئێران کە وەک نەتەوەی باڵادەست و خاوەن دەسەڵات دەردەکەون، کێشەی سەرەکی بریتییە لە: چۆنیەتیی گوزەران، دابینبوونی دێموکراسی و مافە مەدەنییەکان؛ چونکە لە ئێستادا نە دێموکراسییان بۆ فەراهەم کراوە و نە باری ئابووری و بژێوی ژیانیان جێگای ڕەزامەندییە. لەم ڕوانگەیەوە، خواست بۆ دێموکراسی و باشترکردنی بژێوی، خاڵی هاوبەشی زۆربەی هەرە زۆری گەلانی ئێرانە. بەڵام کاتێک پرسی نەتەوەکانی دیکەی ئێران دێتە ئاراوە، هاوکێشەکە ڕەهەندێکی قووڵتر بەخۆوە دەگرێت. بۆ ئەم نەتەوانە، جیا لە دێموکراسی و بژێوی ژیان کە خەمی گشتییە، کێشەیەکی بنەڕەتیی دیکە هەیە کە بریتییە لە: مافی نەتەوایەتی. ئەوان تەنیا بەدەست نەبوونی دێموکراسی و گرانیی ژیانەوە ناناڵێنن، بەڵکوو ئازارێکی جەرگبڕتر و قووڵتریان لەسەر شانە کە پەیوەستە بە شوناس و بوونیانەوە؛ بە جۆرێک کە ناسنامەی نەتەوەییان لێ سەندراوەتەوە، زمانی دایکیان لێ قەدەغە کراوە، سامانی نیشتمانیی خاکەکەیان بەتاڵان دەبرێت و تووشی جۆرێک لە هەڵاواردن و جیاکاریی سیستەماتیک بوونەتەوە کە تەنانەت لەسەر خاکی خۆشیان وەک بێگانە سەیر دەکرێن. ئەم ژانە، ژانی مان و نەمانە؛ ژانی بەدەستهێنانەوەی ماف، شوناس و سەلماندنی بوونە. بۆیە بۆ گەلی کورد، خەبات لە پێناو سڕینەوەی ئەم ستەم و هەڵاواردنە نەتەوایەتییەیە، بێ ئەوەی بۆ ساتێکیش لە خەبات بۆ ئازادی، دێموکراسی و دابینکردنی بژێوییەکی مرۆیی و سەردەمیانە غافڵ بێت. هەوڵدان بۆ گەڕاندنەوەی ئەو ناسنامەیە، زیندووکردنەوەی هەستی نەتەوەیی و پاراستنی زمان و کولتوور، ڕێک ئەو جیاوازی و کەلێنە سەرەکییەیە کە پرسی کورد و نەتەوە چەوساوەکانی دیکە، لە کێشەی نەتەوەی باڵادەستی ئێران جیا دەکاتەوە.

حیزبی دێموکرات هەمیشە داوای "فیدراڵیزم" دەکەن، بەڵام ئەزموونی چەند ساڵی ڕابردوو پیشانی دا کە ئۆپۆزیسیۆنی ئێرانی تەنانەت فیدراڵیزمیشی پێ قبووڵ ناکرێت؛ کاتێک ئەوان هێڵی سوور لەسەر ئەم داوایەتان دادەنێن، ستراتێژی جێگرەوە یان پلانی Bی ئێوە چییە؟

لە زۆربەی بەڵگەنامە فەرمییەکانی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران و بەشێک لە هێز و لایەنە سیاسییەکانی دیکەی کوردستاندا، جەخت لەسەر مافی دیاریکردنی چارەنووس کراوەتەوە؛ لەم چوارچێوەیەشدا، فیدراڵیزم لەسەر بنەمای نەتەوەیی، جوگرافی و مێژوویی، وەک گونجاوترین ڕێگاچارە بۆ دابینکردنی مافە ڕەواکانی نەتەوە جیاوازەکانی ئێران دەستنیشان کراوە. ئەگەرچی لایەن یان پێکهاتەیەک بەهۆی تێڕوانینی پاوانخوازانەی خۆیەوە ئامادە نەبێت دان بەم ڕاستییەدا بنێت، بەڵام گەلی کورد لەبەر خاتری هیچ هێزێک کە حاشا لە بوون و مافەکانی دەکات، لە داخوازییە ڕەواکانی پاشگەز نابێتەوە.

لەم وەرچەرخانە مێژووییەدا، ئەرکی پێشەنگیی شەقامی کوردی لە نێوخۆدا چییە؛ بەردەوامیدان بە خەباتی مەدەنی، یان ئامادەکاریی جیدی بۆ ڕاپەڕینێکی سەرتاسەری؟

شەقام هەرچەند هەمیشە، بەڵام بەرچاوتر لە پێشوو ئێستا ئەرکی پێشەنگ بوونی خۆی سەلماندووە. ئەم لەسەر شەقام بوونە هەرگیز دابەش ناکرێ، بەسەر دوو شێوەی بەردەوام بوون لەسەرر خەباتی مەدەنیی یان ڕاپەڕینێکی گشتی وا هەروود شێوە پیرۆزە و شوێن دانەر لەپێناو ئەو ئامانجانەی کەوا بۆ بەرێوە دەبن.

شەقام، سەرەڕای ئامادەیی هەمیشەیی، لە ئێستادا زیاتر لە هەر کاتێکی پێشوو ڕۆڵی پێشەنگایەتیی خۆی سەلماندووە. ئەم ڕاگرتنی سەنگەر و ئامادەییە بەردەوامەی نێو شەقام، هەرگیز شێکاریی دووفاقە قبوڵ ناکات؛ جا چ لە قاڵبی پشوودرێژیی خەباتی مەدەنییدا بێت، یان لە ڕێگەی ڕاپەڕینێکی سەرانسەرییەوە. هەردوو شێوازی ئەم داکۆکیکردنە، هاوشانی یەک خاوەن پیرۆزیی و کاریگەریی مێژوویی خۆیانن لەپێناو بەدیهێنانی ئەو ئامانجە باڵایانەی کە ڕێڕەوی ئەم بزووتنەوەیەیان بۆ دیاری کراوە.

***

ڕاگەیەندراوی ناوەندی مافی مرۆڤ بۆ ڕۆژهەڵاتی کوردستان بۆ مەحکوومکردنی تیرۆری دوو چالاکی مەدەنیی کوردی یارسان

[ناوەندی مافی مرۆڤ بۆ ڕۆژهەڵاتی کوردستان" وێڕای مەحکوومکردنی تیرۆرکردنی دوو برای چالاکی یارسانی بە ناوەکانی "مەیسەم و مەجتەبا وەیسی" لەلایەن هێزەکانی ڕێژیمی ئێرانەوە کرد و داوای لە ناوەندە جیهانییەکان کرد لە بەرامبەر ئەم جینایەتەدا بێدەنگ نەبن]

خەڵکی بەشەرەفی کوردستان!
کۆمەڵگە مەدەنی، فەرهەنگی و وەرزشییەکانی ڕۆژهەڵاتی نیشتمان!

هەروەک ئاگادارن و لە مێژووی پڕ لە جینایەت و مرۆڤکوژیی کۆماری ئیسلامی تۆمار کراوە و بە بەڵگە سەلمێندراوە، ڕۆڵەکانی کورد بە بیانووی جۆراوجۆرەوە لەلایەن ئەم سیستەمە خوێنڕێژە، زیاتر لە چوار دەیەیە خوێنیان دەڕژێت و یان ڕەوانەی سیاچاڵەکانی ناوەندە ئەمنییەتییەکانی ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی دەکرێن.

ئەم پێکهاتە داخراوە و دژەمرۆییە کە ساڵانێکە بە هۆی شەڕئەنگێزی و سیاسەتی پاوانخوازانەیەوە نەک هەر لە ئێران و کوردستان بەڵکوو لە جیهاندا، ڕەوایی خۆی لە دەست داوە و لە بوارە جۆراجۆرەکاندا ئیزولە بووە و تەنیا ئامرازی ڕاگرتن و ڕەواییدانی زۆرەملێی خۆی لە سەرکوت و کوشتنی جیابیران و دژبەرانی خۆیدا دەبینێت، لە پاش تێکشکانی لە شەڕی لەگەڵ ئامریکا و ئیسرائیل بۆ ئەوەی ئەو دۆڕان و سەرشۆڕییەی خۆی قەرەبوو بکاتەوە وەک هەمیشە دەستی لە جینایەت بە دژی خەڵکی بێدیفاع و بێدەرەتانی نێوخۆ و بەتایبەت کوردستان نەپاراستووە و لە ماوەی چەند مانگی ڕابردوودا کە خەڵک لە دۆخی دابڕان لە دنیای دەرەوە و بەبێ ئینتەرنت مابوونەوە، هێزە ئەمنییەتی و سەرکوتگەرەکانی کۆماری ئیسلامی دەستیان داوەتە دەسبەسەرکردن، لەسێدارەدان و تیرۆری چالاکانی مەدەنی و سیاسی و بەبێ گوێدان بە یاسا نێودەوڵەتییەکان و کۆنڤانسیۆنە جیهانییەکان هەموو جۆرە پێشێلکارییەکی مرۆییان ئەنجام داوە.

لە نوێترین کردەوەی دژە مرۆیی کۆماری ئیسلامی، تیرۆری دوو برای یارسانی بە ناوەکانی "مەیسەم و مەجتەبا وەیسی"یە کە لە بوارەکانی فەرهەنگی، ئەدەبی و وەرزشی لە شاری کرماشان کەسانێکی ناسراو و جێی باوەڕی خەڵک بوون.

ئەم دوو هاووڵاتییە کە ماوەی نزیک بە چوار مانگە لە هێزە ئەمنییەتییەکانی کۆماری ئیسلامی خۆیان شاردبووەوە، لە ڕێکەوتی ٧ی جۆزەردانی ١٤٠٥، دوای ئاشکرابوونی شوێنەکەیان لە گوندی "خولەکەوش" لە کاتژمێری ٣ی نیوەشەو بەبێ ڕەچاوکردنی یاسا پێوەندیدارەکان و بە تەقەی ڕاستەوخۆ تیرۆر دەکرێن.

شێوازی بەرەوڕووبوونەوە و کوشتنی ئەم دوو برایە لە کاتێکدا کە کەسانێکی سڤیل و بێچەک بوون جگە لە تیرۆر هیچ ناوێکی دیکە هەڵناگرێت و ئێمە وەک "ناوەندی مافی مرۆڤ بۆ ڕۆژهەڵاتی کوردستان " ئەم ئەم جینایەت و تیرۆرە بەتەواوەتی مەحکووم دەکەین و داوا لە ناوەندەکانی مافی مرۆڤ لە کوردستان، ئێران و جیهان دەکەین کە لە بەرانبەر ئەم کردەوە تیرۆریستییە بێدەنگ نەبن و دەنگی ناڕەزایەتی و مەزڵوومبوونی چالاکانی مەدەنی و سیاسیی نێوخۆی کوردستان و ئێران بن.

ناوەندی مافی مرۆڤ بۆ ڕۆژهەڵاتی کوردستان
٨ی جۆزەردانی ١٤٠٥
***

ڕوونکردنەوەی زیاتر:

"موجتەبا وەیسی" و "مەیسەم وەیسی" دوو برای کوردی یارسان و خەڵکی دالاهۆ بوون کە بەتۆمەتی بەشداری لە ناڕەزایەتییەکانی بەفرانباری ١٤٠٤ لەلایەن هێزە سەرکوتکەرەکانی ڕێژیم کەوتبوونە ژێر ڕاوەدوونانەوە. ئەوان بەرەبەیانی ڕۆژی پێنجشەممە ٧ی جۆزەردان لە کاتی خۆحەشارداندا لە گوندی "خولەکەوش"ی سەر بە دالاهۆ، بە تەقەی ڕاستەوخۆی هێزەکانی ئیتلاعاتی سپای پاسداران کوژران.

ئەم دوو برایە کە هەردووکیان باوکی منداڵێکی بچووک بوون، لە چالاکانی فەرهەنگی و مەدەنیی کۆمەڵگەی یارسان و لە دامەزرێنەرانی کتێبخانەی شارۆچکەی "دەرەدرێژ"ی کرماشان بوون.

موجتەبا وەیسی کە وەرزشوانێکی ناسراوی زۆرانبازی و هونەرمەند بوو، پێشتریش لە ڕەشەمەی ١٤٠٣دا بەهۆی ئامادەکاری بۆ نەورۆز دەستبەسەر کرابوو و دواتر بە بارمتە ئازاد ببوو. ئەو لە گرتە ڤیدیۆییەکاندا کە کەوتوونەتە دەست میدیاکان، لە ژێر گوشاری توندی تەلەفۆنیی ناوەندە ئەمنییەتییەکاندا بووە بۆ ئەوەی بێ بەڵگەی خۆی تەسلیم بکات.

دوای کوژرانی ئەم دوو برایەش، تەرمەکانیان لەلایەن سپای پاسدارانەوە ڕفێندراوە و تا ئێستا ڕادەستی بنەماڵەکانیان نەکراوەتەوە.

زمانی دایکی، ڕەگی کولتووری و بوونی مرۆڤ

شاهین مودەڕس

چاوەکانمان جیهان دەبینن و گوێیەکانمان دەنگی ئەو جیهانە دەبیستن. لە نێوان ئەم بینین و بیستنەدا، شتێک لە ناخی مرۆڤدا پێکدێت کە ناوی «وشیاری»یە؛ گفتوگۆیەکی بەردەوام لە نێوان ئێمە و جیهانی دەوروبەرمان. بەڵام پێش هەر گفتوگۆیەک لەگەڵ جیهان، مرۆڤ مۆنۆلۆگێکی لە ناخی خۆید هەیە، ڕەوتێکی بیرکردنەوەی پوختنەکراو، ئەو دەنگەی لە بێدەنگیی مێشکدا لەگەڵ خۆی قسە دەکات. ئەم مۆنۆلۆگەش لە زمان پێکهاتووە؛هەر بۆیەشە پرسی زمانی دایک، تەنها بابەتێکی کولتووری یان هەستیاری نییە؛ بەڵکوو پرسێکە پێوەندیی بە بوون، فەلسەف و تەنانەت ژیاری مرۆڤەکانەوە هەیە.

زمان تەنیا ئامرازێک بۆ قسەکردن نییە. زمان، میکانیزمی تێگەیشتن لە جیهانە. مرۆڤ لە ڕێگەی زمانەوە نەک هەر پەیوەندی دروست دەکات، بەڵکوو جیهان واتادار دەکات، دەیخاتە نێو بیرەوەری و بۆ نەوەی دواتر دەیگوازێتەوە. ئۆمبێرتۆ ئێکۆ، نیشانەناس و فەیلەسووفی گەورەی ئیتالی پێی وابوو زمان تەنیا کۆمەڵە وشەیەک نییە. ئەو لەسەر ئەم باوەڕە بوو زمان «سیستەمێکی نیشانەیی»یە؛ پێکهاتەیەک کە مرۆڤ لە ڕێگەیەوە ڕاستییەکان شی دەکاتەوە و لێکیان دەداتەوە. واتە ئێمە بە زمان تەنیا قسە ناکەین؛ بەڵکوو بە زمان لە جیهانی خۆمان تێ دەگەین. بۆیەشە نکۆڵیکردن لە زمانی دایک، تەنها سڕینەوەی چەند وشە یان سنووردارکردنی شێوەزارێک نییە؛ بەڵکوو نکۆڵیکردنە لە جیهانێک. حاشاکردن و سڕینەوەی بیرەوەریی مێژوویی، ئەدەبیاتی زارەکی، لالاییەکانی دایک، ئەفسانەکان، گاڵتە و نوکتەکان، ترسەکان و ئەو شێوازە تایبەتانەیە کە مرۆڤ ئەزموونی ژیانیەتی.

فەیلەسووفی ئەڵمانی، مارتین هایدێگەر، وتەیەکی بەناوبانگی هەیە: «زمان ماڵی بوونە.» مرۆڤ لە زماندا دەژی و کاتێک زمانی دایکیی مرۆڤێک بخرێتە پەراوێزەوە، لە ڕاستیدا بەشێک لە «بوونی» ئەویش وەلا نراوە. لە لایەکی دیکەوە، پییەر بۆردیۆ، کۆمەڵناسە فەرەنسییەکە ڕوونی دەکاتەوە کە زمان تەنیا ئامرازی پەیوەندی نییە؛ زمان جۆرێکە لە «هێز» و «سەرمایەی نیشانەیی». واتە ئەو پێکهاتە سیاسی و کۆمەڵایەتییانەن دیاری دەکەن کام زمان ڕەوایە، فەرمییە و بەنرخ دادەنرێت و کام زمان دەخرێتە پەراوێزەوە. بەڵام ئەنجامی ئەم پرۆسەیە چییە؟ هەستی خۆبەکەمترزانین، قەیرانی ناسنامە و لە زۆر حاڵەتدا، تووشبوون بە ئاسیمیلاسیۆنی بەردەوام و بەرەبەرە. ئاسیمیلاسیۆن هەمیشە بە توندوتیژیی ڕاستەوخۆ دەست پێ ناکات؛ هەندێک جار لەسەرەخۆ، قۆناغ قۆناغ و لە پۆلەکانی خوێندنەوە دەست پێ دەکات.

منداڵێک بێننە بەرچاوی خۆتان لە تەمەنی شەش یان حەوتساڵیدا دەچێتە قوتابخانە. ئەو هەتا ئەو ڕۆژە، جیهانی بە زمانی دایکیی ناسیوە؛ بەو زمانە پێکەنیوە، ترساوە، خەونی بینیوە و لە مانای خۆشەویستی تێگەیشتووە. بەڵام لەناکاو دەچێتە نێو بوارێک کە دەبێت بە زمانێکی دیکە بیر بکاتەوە، فێر ببێت، هەڵە نەکات و بڕیاری لەسەر بدرێت.

ئایا تا ئێستا بیرمان لە شۆکی دەروونیی وەها ئەزموونێک کردۆتەوە؟ لەوەی کە زۆرێک لە منداڵان لە وەها بارودۆخێکدا شەرمن دەبن، متمانەبەخۆبوونیان لەدەست دەدەن و توانا و بەهرەکانیان هەرگیز شکۆمەند نابێت؟ کێشەکە کەمیی زیرەکی نییە؛ کێشەکە بۆشاییی زمانە. لێکۆڵینەوە زۆرەکانی یۆنسکۆ و توێژینەوەکانی بوارەکانی فێرکردنی چەندزمانە سەلماندوویانە کە ئەو منداڵانەی فێرکاریی سەرەتایی بە زمانی دایکی ئەزموون دەکەن، نەک تەنها ئەنجامی خوێندنییان باشترە، بەڵکوو لە فێربوونی زمانی دووەم و سێیەمیشدا سەرکەوتووترن. چونکە زمانی دایکی بەربەستێک بۆ فێربوون نییە؛ بەڵکو بناغەی فێربوونە. کەواتە پرسیارێکی سادە دێتە ئاراوە: ڕاستییەکەی چی تێدایە ئەگەر هەر کەسێکی خەڵکی ئێران لە تەمەنی هەژدە ساڵیدا بتوانێت جگە لە زمانی دایکیی خۆی، بەسەر فارسی و ئینگلیزییشدا زاڵ بێت؟ فارسی دەتوانێت زمانی پەیوەندی و پێکەوەگرێدانمان بۆ تێگەیشتن لە یەکتری بێت؛ ئینگلیزی زمانی پەیوەندیی جیهانی؛ و زمانی دایکییش کە بە ڕەگی بوون و کولتووریی هەر مرۆڤێک دادەنرێ. کەواتە بۆچی دەبێت ئەمانە لە دژایەتیی یەکتر دابنرێن؟ بۆچی هێشتا وا لێک دەدرێتەوە کە بە فەرمیناساندنی زمانی دایکی «هەڕەشەیەکی ئەمنییەتی»یە؟ لە کاتێکدا ئەزموونی جیهان بە تەواوی پێچەوانەی ئەوە نیشان دەدات.

لە کاتالۆنیا، لەگەڵ ئەوەدا زۆربەیان سەربەخۆییخوازن، بەڵام پەروەردە بە زمانی کاتالان لە تەنیشت فێربوونی زمانی ئیسپانیۆلیدا وای کرد میلیۆنان کەس، بێ ئەوەی ناسنامەی خۆجێیی خۆیان لەدەست بدەن، بەشێک لە پێکهاتەی مۆدێرنی ئیسپانیا بمێننەوە. لە باسک، سیاسەتی فێرکردنی دووزمانە یارمەتیی دا بۆ کەمکردنەوەی بۆشاییە کۆمەڵایەتییەکان و دووبارە بنیادنانەوەی متمانەی گشتی. لەوانەش گرنگتر، ناوچەی ترێنتینۆ ـ ئەڵتۆ ئادیجە لە باکووری ئیتالیاست؛ ناوچەیەک کە ساڵانێک گرژی و ئاڵۆزیی نێوان ئیتالییەزمانان و ئەڵمانییەزمانانی ئەزموون کردبوو. بەڵام دەوڵەتی ئیتالیا بەهۆی بەفەرمیناسینی پەروەردەی دووزمانە، خودموختاریی کولتووری و مافە زمانییەکان، توانی یەکێک لە سەرکەوتووترین مۆدێلەکانی هاوژیانی لە ئەورووپا دروست بکات. ئەمڕۆ نەک تەنها ئەو ناوچەیە لە ئیتالیا جیا نەبۆتەوە، بەڵکوو بووەتە یەکێک لە جێگیرترین و پێشکەوتووترین ناوچەکانی وڵات.

ئەم ئەزموونانە ڕاستییەکی گرنگ نیشان دەدەن: سەرکوتکردنی زمانەکان، یەکێتی دروست ناکات؛ بەڵکو بێمتمانەیی، برینی مێژوویی و کەلێنی کۆمەڵایەتی دروست دەکات. یەکێتیی ڕاستەقینە کاتێک بنیاد دەنرێت کە مرۆڤەکان هەست بکەن ناسنامەیان ڕێزی لێدەگیرێت.

ئەوە لە بەرژەوەندیی ئێراندا نییە نەتەوەکانی ئەم وڵاتە لە نێوان «ئێرانیبوون» و «خۆیبوون»دا یەکێکیان هەڵبژێرێت. ئێران، وڵاتێکی تاکدەنگ نییە. ئێران کۆمەڵەیەکە لە زمان، کولتوور، بیرەوەری و گێڕانەوە مێژووییەکان. ڕاستە فارسی بەشێکی گرنگ و بەنرخی ئەم میراتە هاوبەشەیە، بەڵام ئێران تەنها لە فارسی کورت نابێتەوە.

لە ڕاستیدا، ئەو وڵاتەی بتوانێت فرەجۆریی خۆی بەڕێوە ببات، بەهێزتر، جێگیرتر و مۆدێرنتر دەبێت. فرەکولتووری، هەڕەشە نییە؛ بەڵکو دەرفەتێکی شارستانییە. زمانی دایکییش تەنها ئامرازێکی پەیوەندی نییە؛ زمانی دایکی، مافی مرۆڤە بۆ «خۆیبوون». مافی بیرکردنەوە، خەون بینین، خۆشەویستی کردن و تێگەیشتن لە جیهان، بەو زمانەی کە دایک یەکەم جار واتای بە جیهانی بەخشی. هەر زمانێک، پەنجەرەیەکە بۆ جیهان؛ و ئەو نەتەوەیەی پەنجەرەکانی خۆی دابخات، زوو یان درەنگ لە تاریکیی خۆیدا دەگیرسێتەوە.

حیزبی دێموکرات
وەک داینەمۆی بەردەوامیی جووڵانەوەی نەتەوەیی

عومەر باڵەکی

مێژوو ئەوەی سەلماندووە کە شەڕ و شۆڕ و بۆمباران و بەستنی ڕێککەوتننامە نێودەوڵەتییەکان ناتوانی جووڵانەوەی نەتەوایەتیی نەتەوەیەک لەنێو ببات؛ ڕەنگە بۆ ماوەیەکی زەمەنی سەرکەوتن وەدوا بخات، بەڵام لە ئاکامدا سەرکەوتن بۆ گەلی کورد و خەباتکارانی پرسە نەتەوایەتییەکانە و شکست و نەمان بۆ دەسەڵاتدارانی پاوانخوازە.

حیزبی دێموکراتی کوردستان ٨٠ ساڵ لەمەوبەر لە کاتێکدا دامەزرا کە بەهۆی سەرکوتی جووڵانەوەکان لە هەر چوار پارچە لەلایەن دەوڵەتانی زاڵ بەسەر کوردستاندا، نائومێدی باڵی بەسەر کوردستانی گەورەدا کێشابوو؛ بۆیە وەک پێویستییەکی مێژوویی، دامەزراندنی حیزبی دێموکرات توانی هەوری نائومێدی لەسەر ئاسمانی خەباتی نەتەوەیی و مافخوازانەی خەڵکی کوردستان برەوێنێتەوە و بۆ جارێکی دیکە تۆوی هیوا و ئومێد بە سەرکەوتن لە دڵی خەباتکارانی هەر چوار پارچەی کوردستاندا بچێنێ.

حیزبی دێموکرات لە ماوەی ٨٠ ساڵی ڕابردوودا لە ژیانی سیاسیی خۆیدا، گەلێک سەرکەوتنی گەورە و جێی شانازی بۆ گەلی کورد تۆمار کردووە و لە هەمان کاتدا تووشی زۆر کارەساتی گەورە بووە و خوێنی زۆری لەبەر ڕۆیشتووە، کە ئەگەر سیاسەتی واقیعبینی و پێگەی جەماوەریی حیزبی دێموکرات نەبوایە، ڕەنگە وەک زۆربەی حیزب و ڕێکخراوەکانی دیکە لەم ماوە زەمەنییە دوورودرێژەدا لێک هەڵوەشابایەوە و تەنیا لە مێژوودا ناوێکی لێ مابایەوە.

لە ماوەی هەشتا ساڵی ڕابردوودا، هەم لە سەردەمی ڕێژیمی پاشایەتی و هەم لە سەردەمی ڕێژیمی کۆماری ئیسلامیی ئێراندا، خەباتی مافخوازانەی گەلی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بە ڕێبەریی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بە شێوازی جۆراوجۆر لە ئارادا بووە؛ بە چەشنێک کە لە سەردەمی هەردوو ڕێژیمدا، کوردستان نەک تەنیا بۆ خۆی، بەڵکوو بۆ سەرانسەری ئێرانیش سەنگەری خۆڕاگری و دەنگی ئازادیخوازی بووە. لە سەردەمی ڕێژیمی پاشایەتیدا، کاتێک کۆماری کوردستان لەلایەن سپای پاشایەتیی ئێرانەوە ڕووخێندرا و بەشێک لە ڕێبەرانی ئەو کۆمارە -کە لە هەمان کاتدا ڕێبەرانی حیزبی دێموکراتی کوردستان بوون- لەسێدارە دران و بەشێکی دیکەیان ڕاپێچی زیندان کران، دەسەڵاتدارانی ئەو نیزامە ڕایانگەیاند کە کێشەی کوردیان چارەسەر کردووە و حیزبی دێموکرات لێک هەڵوەشاوەتەوە و کوردستان ئارامە.

ئەو سیناریۆیە ٣٢ ساڵ دواتر لەلایەن دەسەڵاتدارانی ڕێژیمی کۆماری ئیسلامییەوە دەرحەق بە جووڵانەوەی مافخوازانەی گەلی کورد و حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، بە فتوای جیهادی خومەینی بەدژی گەلی کورد و سەپاندنی شەڕ بەسەر کوردستاندا دووپات کرایەوە. لە هەمان کاتدا حکوومەتی کۆماری ئیسلامیی ئێران، حیزبی دێموکراتی بە هەڵوەشاوە ڕاگەیاند و دەزگاکانی تەبلیغاتی و ڕاگەیاندنی ڕێژیم دەستیان بە پڕوپاگەندەی ئەوە کرد کە کوردستان لە نەیاران پاک کراوەتەوە و کێشەیەک بە ناوی ئەحزابی دژبەری نیزام لە کوردستاندا بوونی نییە؛ بەڵام دەبینین دوای هەشتا ساڵ، هەر دوو ڕێژیمی پاشایەتی و ئیسلامی لە پڕۆژەی فەوتاندنی حیزبی دێموکرات و جووڵانەوەی شوناسخوازی و مافویستیی گەلی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا تووشی شکست هاتوون.

ئەگەر دوای ڕووخانی کۆماری کوردستان و لەسێدارەدانی ڕێبەرانی حیزبی دێموکرات و کۆماری کوردستان، ڕێژیمی پاشایەتی تەبلیغاتی بۆ ئەوە دەکرد کە جووڵانەوەی مافخوازانەی گەلی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بە تەواوی سەرکوت کراوە، بەڵام لە مەیدانی بەکردەوەدا پێچەوانەی پڕوپاگەندەی ڕێژیم دەبینین؛ بۆ نموونە: لە ساڵەکانی ١٣٣٢ و ١٣٣٨دا زیندانەکانی ڕێژیمی پاشایەتی پڕن لە تێکۆشەرانی حیزبی دێموکرات، و لە ساڵەکانی ١٣٤٦ و ١٣٤٧دا تێکۆشەرانی دێموکرات بوون گۆمی مەندی دەسەڵاتداریی پاشایەتییان لە ئێراندا شڵەقاند.

لە هەمان کاتدا، لە بەڵگەنامەکانی پێوەندیدار بە ڕێککەوتننامەی ئەلجەزائیر ١٩٧٥ (١٣٥٣ی هەتاوی) کە لە نێوان شای ئێران و سەدام حوسێندا ئیمزا کرا، دەبینین و دەخوێنینەوە کە باس لە تێکۆشەرانی حیزبی دێموکرات دەکرێ؛ کە دەوڵەتی ئەوکاتی عێراق لەبەرانبەر ئەوەدا کە ڕێژیمی پاشایەتیی ئێران ڕێگا لە تێکۆشەرانی کوردستانی عێراق دەگرێ، ئەویش لەسەریەتی ڕێگری بکا لە کار و تێکۆشانی خەباتکارانی کوردستانی ئێران. بەڵام ئەو ڕێککەوتننامەیە بەهۆی ڕووخانی ڕێژیمی پاشایەتییەوە تەمەنی ئەوەندە کەم بوو کە هیچ کام لەو دوو ڕێژیمە نەیانتوانی ڕێژەیەکی کەم لە بەند و بڕگەکانی جێبەجێ بکەن، و لە هەر دوو پارچەی کوردستاندا جووڵانەوەی نەتەوەیی گەلی کورد بە هێز و وزەیەکی گەورەترەوە، بە ئاشکرا گۆڕەپانی خەباتی بەدەستەوە گرتەوە.

ڕێژیمی کۆماری ئیسلامییش لە ماوەی ئەو ٤٧ ساڵەدا، هەرچی لە دەست و توانایدا بووە بۆ سەرکوتی جووڵانەوەی مافخوازانەی گەلی کورد بە دڕندانەترین شێوە بەرامبەر بە تێکۆشەرانی گەلی کورد و حیزبی دێموکرات ئەنجامی داوە، و هەوڵ و تێکۆشانی خۆی چڕ کردووەتەوە کە بە هەر نرخێک بێ، حیزبی دێموکرات و گەلی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان لێک داببڕێ و لە هەلی جۆراوجۆر کەڵکی وەرگرتووە بۆ زەربەلێدان لە تێکۆشەرانی جووڵانەوەی گەلی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا.

ئەمە لە حاڵێکدایە کە زیاتر لە چل ساڵە دەسەڵاتدارانی کۆماری ئیسلامی بە گوێی خەڵکی ئێراندا دەخوێنن کە کوردستان ئارامە و حیزبەکان تارومار کراون، بەڵام حەرەکەت و جموجۆڵی شوناسخوازیی خەڵک و پێگەی حیزبی دێموکرات لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا لە ماوەی ٤٧ ساڵی ڕابردوودا، دروست پێچەوانەی بۆچوون و پڕوپاگەندەکانی دەسەڵاتدارانی کۆماری ئیسلامی دەسەلمێنن. گرتن و زیندانی و ئیعدامی لاوەکان، مانگرتنە سەرانسەرییەکان لە کوردستان، ڕاپەڕینی ژینا، بە دەیان جار هێرشی ئاسمانی بە فڕۆکە و مووشەکی بالیستیک و دڕۆنی خۆکوژ بۆ سەر بنکە و شوێنی نیشتەجێبوونی بنەماڵەکانی حیزبەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان، هەموویان نیشانەی زیندووبوونی جووڵانەوەی شوناسخوازی و مافویستیی گەلی کوردن لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا.

دەسەڵاتدارانی کۆماری ئیسلامیی ئێران بە دەرکی ئەو ڕاستییە کە حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران و حیزبەکانی دیکەی ڕۆژهەڵاتی کوردستان نوێنەرایەتیی بزووتنەوەی شوناسخوازی و مافویستیی گەلی کورد لەو پارچەیە لە کوردستان دەکەن و پێگەی جەماوەریی بەربڵاویان لەنێو خەڵکی کوردستاندا هەیە، سەرەڕای شەڕ لەگەڵ ئەمریکا و ئیسرائیل و لەرزۆکبوونی پایە و بناغەکانی، بەو حاڵەشەوە بە هەموو تواناکانی ئێستای لە هێرشکردن بۆ سەر حیزبەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان ڕانەوەستاوە و تەنانەت دوژمنکارییەکەی دەرحەق بە گەلی کورد و حیزبەکانی، چی وا کەمتر نییە لە ڕادەی ئەو دوژمنکارییانەی لەگەڵ ئیسرائیل و ئەمریکادا هەیەتی.

بێجگە لە کرداری نیزامی کە بە مووشەک و دڕۆنی خۆکوژ بۆ سەر کەمپەکانی شوێنی نیشتەجێبوونی بنەماڵەی حیزبەکان لە ماوەی سێ مانگی ڕابردوودا کردوویەتی و ئێستاش بەردەوامە، دەسەڵاتدارانی کۆماری ئیسلامی هەموو هەوڵیان ئەوەیە کە ڕێککەوتننامەی ئەمنیی نێوان دەوڵەتی عێراق و کۆماری ئیسلامی، کە ساڵی ١٤٠٢ بە ناوی پاراستنی ئەمنییەتی سنوورەکان بەسترا، ئەو ڕێککەوتننامەیە زیندوو بکەنەوە و بە قسەی خۆیان داروڵەی زیاتر و قایمتر لەو ڕێککەوتننامەیەدا دژ بە حیزبەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان دابنێن. بەڵام خۆیان لە ئاستی ئەو بابەتەدا گێل دەکەن کە ئەوە خودی دەسەڵاتدارانی ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی بوون کە هەموو بەندەکانی ئەو ڕێککەوتننامەیەیان بە هێرشکردنە سەر حیزبەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان پێشێل کردووە؛ کە پێشێلکردنی ئەو ڕێککەوتننامە بەناو ئەمنییەتییە دەتوانێ نیشانەی ترسی دەسەڵاتدارانی ڕێژیم بێ لە جێگە و پێگەی جەماوەریی حیزبەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان، بەتایبەتی حیزبی دێموکراتی کوردستان.

مێژوو ئەوەی سەلماندووە کە شەڕ و شۆڕ و بۆمباران و بەستنی ڕێککەوتننامە نێودەوڵەتییەکان ناتوانی جووڵانەوەی نەتەوایەتیی نەتەوەیەک لەنێو ببات؛ ڕەنگە بۆ ماوەیەکی زەمەنی سەرکەوتن وەدوا بخات، بەڵام لە ئاکامدا سەرکەوتن بۆ گەلی کورد و خەباتکارانی پرسە نەتەوایەتییەکانە و شکست و نەمان بۆ دەسەڵاتدارانی پاوانخوازە.

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە مێژووی دوورودرێژی خەباتکارانەی خۆیدا بێگومان لە کەموکوڕی بێبەری نییە، بەڵام لە ڕۆژی دامەزرانییەوە هەتا ئێستای لەگەڵدا بێ، هەوڵی داوە خوێندنەوەیەکی دروست و واقیعبینانە لە ڕووداوەکان بکات و قازانج و بەرژەوەندیی درێژخایەنی نەتەوەیی لە گرەوی سەرکەوتنێکی کاتیدا دانەنێت؛ و هەر ئەوەش وای کردووە سەرەڕای ئەو هەموو کارەساتە جەرگبڕ و خوێناوییانەی بەسەری هاتووە، دوای هەشتا ساڵ ئێستاش بە گڕوتینەوە لە مەیدانی خەبات و بەربەرەکانێدا بۆ وەدەستهێنانەوەی مافەکانی گەلی کورد لەگەڵ دەسەڵاتدارانی تاران لە شەڕ و ململانێدا بێت.

لە بارودۆخی ئێستادا، بۆ حیزبەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان، بەتایبەتی ئەندامان و کادر و پێشمەرگەکانی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، ئەوەی پێویستە خۆڕاگری و ئیرادە و باوەڕمەندبوون بە سەرکەوتنە؛ چونکە ئەو قۆناغەش کۆتایی دێت و سەرکەوتوو ئەو لایەنەیە کە خاوەنی ئیرادەیە و پشتئەستوورە بە پشتیوانیی خەڵکی کوردستان.

چارەنووسی دێمۆکراسی و مافی مرۆڤ لە ئەگەری ڕێککەوتنی ئەمریکا و ئێراندا

د. ئاسۆ حەسەنزادە

لە بارودۆخێکدا کە حکومەتی ویلایەتە یەکگرتووەکان وا دەنوێنێ کە ڕەنگە ڕێککەوتنێکی نوێ لەگەڵ ئێران نزیک بێ، نیگەرانییەکی کۆن جارێکی دیکە لەلای خەڵکی ئێران خەریکە سەر هەڵدەداتەوە: لە دانوستانەکانی داهاتوودا، چارەنووسی مافەکانی مرۆڤ و دیمۆکراسی لە ئێراندا چیی بەسەر دێ؟ بە هەموو نیشانەکان ڕا دیارە کە ڕێککەوتنەکەی داهاتووی نێوان ویلایەتە یەکگرتووەکان و ئێران -کە ئەگەر وەدی بێ پێ دەچێ لە چەند قۆناغکدا دابڕێژرێ و جێبەجێ بکرێ- بە شێوەیەکی سەرەکی سەرنج دەخاتە سەر بەرنامەی ئەتۆمیی ئێران، گەمارۆ ئابوورییەکان، ئەمنییەت و پاراستنی گەرووی هورمز و دەستێوەردانە هەرێمییەکانی ئێران. چاوەڕوان ناکرێ مافەکانی مرۆڤ، دیمۆکراسی و سەرکوتی نێوخۆیی بەشێک لە کرۆکی سەرەکیی دانوستانەکان بن؛ هەرچەندە واشینگتۆن لە ساتگەلێکی تایبەتیی ڕووبەڕووبوونەوەی ئەم دواییانەی خۆیدا لەگەڵ ئێران بە توندی پێی لەسەر ئەم بابەتانە داگرتبوو.

ڕوانینێک بۆ مێژووی پێوەندییەکانی ویلایەتە یەکگرتووەکان و ئێران پێمان دەڵێ ئەم بابەتە نە نوێیە و نە جێگای سەرسووڕمان. مافەکانی مرۆڤ هەرگیز لە چەقی دانوستانەکان لەگەڵ تاراندا نەبووە. زۆربەی کات، مافەکانی مرۆڤ وەک زمانێکی ئەخلاقی دەکار کراوە کە لە پەراوێزی ئەو سیاسەتانە چووەتە پێش کە بە شێوەیەکی سەرەکی لە نیگەرانییە ئەمنییەتی و جیۆپۆلیتیکییەکانەوە سەرچاوەیان گرتووە. لە ساڵی ١٩٧٩ەوە، ئەولەوییەتە ستراتیژییەکانی ئەمریکا بە نەگۆڕی ماونەتەوە: ڕێگریکردن لە بوونی ئێران بە هێزێکی ئەتۆمی، کۆنترۆڵکردنی نفووز و هێژیمۆنیی هەرێمیی ڕێژیم، پاراستنی ئیسرائیل، دابینکردنی ئەمنییەتی ڕێڕەوەکانی وزە لە کەنداو و سنووردارکردنی چالاکییەکانی ئەو میلیشیا چەکدارانەی هاوپەیمانی تاران و سەر بە ڕێژیمن.

هەر لە بنەڕەت ڕا تێکچوونی نێوانی واشینگتۆن و کۆماری ئیسلامی نە بەهۆی سەرکوتی نێوخۆیی لە ئێران، بەڵکوو بەهۆی قەیرانی بارمتەگرتن لە باڵیۆزخانەی ئەمریکا ڕووی دابوو. تا ئەوەی لە ساڵی ١٩٨٤دا، ئێران بە شێوەیەکی فەرمی لەلایەن ئەمریکاوە وەک دەوڵەتی پشتیوانی تیرۆر دەستنیشان کرا و بەم چەشنە ئەم پێوەندییە بە شێوەیەکی بەردەوام کەوتە نێو چوارچێوەی لۆژیکێکی ئەمنییەتییەوە، نە لۆژیکێکی دیمۆکراتیک یان مافەکانی مرۆڤ.

یاساکانی ئەمریکا زۆر جار ئاماژەیان بە پێشێلکردنی مافەکانی مرۆڤ لە ئێران کردووە، بەڵام ئەم ئاماژەپێکردنانە لەنێو پێکهاتەی ئەو گەمارۆیانەدا جێگیر کراون کە سەرنجیان لەسەر بەرنامەکانی پەرەپێدانی ئەتۆمی، موشەکە بالیستییەکان و پشتگیریکردنی ئێران لە گرووپە بریکارەکانی خۆی لە ناوچەکەدا چڕ کردووەتەوە. مافەکانی مرۆڤ زیاتر وەک ئامرازێک بۆ فشاری زیاتر بۆ سەر کۆماری ئیسلامی ڕۆڵیان گێڕاوە نەک وەک بنەمایەک بۆ ستراتیژییەکی ڕاستەقینەی دیموکراتیزەکردن. گەمارۆکانی پێوەندیدار بە مافەکانی مرۆڤ تەنیا بەشێکی تا ڕادەیەک سنووردار لە پێکهاتەی بەربڵاوتری گەمارۆکانی ویلایەتە یەکگرتووەکان دژی ئێران پێک دەهێنن؛ پێکهاتەیەک کە بە شێوەیەکی یەکلاکەرەوە لە دەوری نیگەرانییە ئەتۆمی، سەربازی و جیۆپۆلیتیکییەکان ڕێک خراوە.

لە ڕێککەوتنە ئەتۆمییەکەی ساڵی ٢٠١٥ (بەرجام) دا، بە ڕوونی ئەم پلەبەندییەی ئەولەوییەتەکان ڕەنگ دابۆوە. بەڕێوەبەرایەتیی ئۆباما بە ئاشکرا دانی بە سروشتی سەرکوتکەرانەی ڕژێمی ئێراندا دەنا و گەمارۆگەلێکی تایبەتی لەپێوەندی لەگەڵ مافەکانی مرۆڤدا هێشتەوە؛ بەڵام ئامانجی سەرەکیی دانوستانەکان ڕێگریکردن لە دەستڕاگەیشتنی ئێران بە چەکی ئەتۆمی بوو. مافەکانی گەلانی ئێران لە گوتاری ئەمریکییەکاندا غایب نەبوو، بەڵام لە دەرەوەی کرۆکی سەرەکیی خودی دانوستانەکاندا مایەوە.

ڕۆژئاوا دەبێ سەرەنجام لەو ڕاستییە سادەیە تێ بگا کە ئامانجە ئەمنییەتییەکانی لەپێوەندی لەگەڵ کۆماری ئیسلامیدا بەبێ زەمینە خۆشکردن بۆ گۆڕانکاریی نێوخۆیی لە ئێراندا بە شێوەی بەردەوام نایەنە دی. تا ئەو کاتەی لۆژیکی ئەمنیەتیی سوپای پاسداران لە ئێراندا حاکم بێ، گرژییەکانی پێوەندیدار بە بەرنامەی ئەتۆمی، تۆڕە نیابەتییە هەرێمییەکان و قەیرانەکانی کەنداو سەرلەنوێ بەرهەم دێنەوە.

بەپێچەوانەی ئەوەی هەندێ کەس چاوەڕوانیان دەکرد، هاتنەسەرکاری دۆناڵد ترامپ ئەم لۆژیکەی بە شێوەیەکی بنەڕەتی نەگۆڕی. ستراتیژیی ئەوپەڕی تەوژم، لیستی گازندە و سکاڵاکانی ئەمریکا لەدژی ئێرانی فراوان کردەوە، بەڵام ئاماژەکان بۆ مافەکانی خەڵکی ئێران لەچاو نیگەرانییە ئەمنییەتییەکان لە پلەیەکی لاوەکیدا مایەوە. گوتاری ساڵی ٢٠١٨ی مایک پۆمپیئۆ کە تێیدا دوازدە مەرجی بۆ ئێران دیاری کردبوو، لەم بوارەدا هیچی تێدا نەهێشتەوە؛ چونکە مافەکانی مرۆڤ تەنیا لە پەراوێزدا بوون. تەنانەت لە کاتی بزووتنەوەی «ژن، ژیان، ئازادی»دا کاتێک نارەزایەتییەکانی ئێرانییەکان هاوپێوەندییەکی نێونەتەوەیی گەورەی بۆ لای خۆی ڕاکێشا، ئیدارەی بایدن هێشتا بەردەوام بوو لە ئەولەوییەتدان بە پرسی ناوکی و سەقامگیری لە ناوچەدا. واشینگتۆن سەرکوتی خەڵک لەلایەن ڕێژیمی ئێرانیەوە مەحکوم کرد و گەمارۆگەلێکی سەمبولیکی بەسەر ئەو ڕێژیمەدا سەپاند بێ ئەوەی خواستە دێمۆکراتیکەکانی خەڵکی ئێران بخاتە چەقی ستراتیژیی دیپلۆماسیی خۆیەوە. ئەولەوییەتی سەرەکیی ئەمریکا هەروا ڕێگریکردن لە دەستڕاگەیشتنی ئێران بە چەکی ئەتۆمی و هاوکات کۆنترۆڵکردنی نفووزی هەرێمیی ئەو ڕێژیمە مایەوە.

هۆکاری ئەمەش تەنیا ئەوە نییە کە لە کاتی ڕاپەڕینی ژینا، «ژن، ژیان، ئازادی»دا سەرۆککۆمارێکی دێموکرات لە ئەمریکا لە سەر کار بوو. لە ماوەی خولی دووەمی سەرۆکایەتیی ترامپدا، شەپۆلێکی هاوشێوە لە نارەزایەتییە مەدەنییەکان پێش ڕووبەڕووبوونەوەی سەربازیی ئەم دواییانە لەگەڵ ئێران وەڕێ کەوت و پشتگیریکردنی خۆپێشاندەران (بە ئیدیعای ناردنی چەک بە گرووپەکانی ئۆپۆزسیۆنیشەوە) بوو بە بەشێک لە گوتاری ئەمریکا. سەرەڕای ئەمەش، هەر کە ڕێژیمی ئێران نیشانی دا لەسەر لاساری و ملنەدانی سوورە و پەنای بردە بەر ئامرازی سەرەکیی ستراتیژیی خۆی واتە گەرووی هورموز، ئاماژەکان بۆ مافەکانی خەڵکی ئێران وردە وردە لە گوتاری سیاسیی ئەمریکادا کاڵ بوونەوە.بەمجۆرە جارێکی دیکە لۆژیکی ئەمنیەتی بەتەواوی بەسەر ڕوانگەی پشتبەستوو بە ئازادی و مافی مرۆڤدا زاڵ بۆوە.

بابەتی گرنگی دیکە ئەوەیە کە سەرەڕای پێشبینی و گومانەکان لەسەر ڕێککەوتنێکی گریمانەیی نێوان ئەمریکا و ئێران بەمزووانە، بازنە و مەودای ڕاستەقینەی ئەو ڕێککەوتنە دیار نیە. ئایا ئەو ڕێککەوتنە بۆ ئاگربەسێکی درێژخایەنە یان لەپێناو ئاساییبوونەوەیەکی پایەداری پێوەندییەکان؟ ئایا ڕاگرتنی شەڕ هەموو بەرە هەرێمییەکان دەگرێتەوە یان تەنیا ناوچەگەلێکی دیاریکراو؟ ئەم کەشە تەمومژاوییە بەتایبەت لەبارەی کوردەکانی ئێرانەوە بەرچاوە. سەرەڕای ئاگربەس و دانوستانەکان، ئێران بە هەمان چڕیی پێشوو، لەسەر هێرشی موشەکی و درۆنی بۆ سەر بنکە و کەمپە مەدەنییەکانی حیزبە کوردییەکانی ئێران لە کوردستان عێراق بەردەوام بووە. هیچ نیشانەیەکیش نابینرێ کە ڕێککەوتنی داهاتوو کۆتایی بەم هێرشانە بێنێ.

هێرشەکان دژی ئۆپۆزسیۆنی کوردی ئێران لە تاراوگە، نیشاندەری پێوەندییەکی قووڵە لەنێوان ڕەهەندە نێوخۆیی و دەرەکییەکانی سیاسەتی ئێراندا. سەرکوتی نێوخۆیی، ئۆپەراسیۆنەکانی دەرەوەی سنوور، هێزە بریکارە هەرێمییەکان و چالاکیی تێکدەرانی ئێران، هەموویان بەشێکن لە لۆژیکێکی ئەمنییەتیی یەکانگیر. ڕێژیمێک کە نەتوانێ فرەیی سیاسی لە نێوخۆی سنوورەکانی خۆیدا تەحەممول بکا، بەدوور دەزانرێ سیاسەتی ملهوڕانەی خۆی لە دەرەوەی وڵات بە شێوەیەکی درێژمەودا وەلابنێ. پرسی کورد ڕێک نیشانی دەدا کە ڕەهەندە نێوخۆیی و هەرێمییەکانی مەسەلەی ئێران ناتوانرێ بە شێوەیەکی دەسکرد لە یەکتر جیا بکرێنەوە.

باجی سیاسیی ئەم هاودژییە قورسە. ئێستا زۆر لە ئێرانییەکان لەسەر ئەو باوەڕەن ئاماژەکانی ڕۆژاوا بۆ مافەکانی مرۆڤ کلێشەیی و بەشێوەی ئامرازین. کاتێک واشینگتۆن باس لە ئازادییە بنەڕەتییەکان لە ئێراندا دەکا و هاوکات لەگەڵ هەمان ئەو بەرپرسانەی بەرپرسیاری سەرکوتکردنن دانوستان دەکا، گوتاری ئەمریکا متمانەی خۆی لەدەست دەدا. ئەم بێمتمانەییە نەک تەنیا باوەڕپێکراویی ویلایەتە یەکگرتووەکان لەنێو کۆمەڵگەی ئێراندا خەوشدار دەکا، بەڵکوو شانسی گۆڕانکاریی سیاسیی بنەڕەتییش لە ئێراندا لاواز دەکا. ئەم ڕەخنەیە هێندەی دیکەش حکومەتە ئەورووپییەکان دەگرێتەوە کە هەمیشە ڕێککەوتن لەسەر ئەمنییەت و سەقامگیرییان خستووەتە پێش پرسی مافەکانی مرۆڤ و دێمۆکراسی لە ئێراندا.

ڕۆژئاوا دەبێ سەرەنجام لەو ڕاستییە سادەیە تێ بگا کە ئامانجە ئەمنییەتییەکانی لەپێوەندی لەگەڵ کۆماری ئیسلامیدا بەبێ زەمینە خۆشکردن بۆ گۆڕانکاریی نێوخۆیی لە ئێراندا بە شێوەی بەردەوام نایەنە دی. تا ئەو کاتەی لۆژیکی ئەمنیەتیی سوپای پاسداران لە ئێراندا حاکم بێ، گرژییەکانی پێوەندیدار بە بەرنامەی ئەتۆمی، تۆڕە نیابەتییە هەرێمییەکان و قەیرانەکانی کەنداو سەرلەنوێ بەرهەم دێنەوە. ڕۆژئاواییەکان بە هەوڵدان بۆ ئیدارەدانی دەرکەوت و دەرەنجامەکانی لەسەرکارمانەوەی کۆماری ئیسلامی بەبێ ئاوڕدانەوە لە خودی سروشتی سیستمی سیاسیی ئێران، لە ڕاستیدا ڕێگە بە درێژەکێشانی ئەو ناسەقامگیرییە دەدەن کە ئیدیعا دەکەن لەدژی دەوەستنەوە. پارادۆکسەکە کە لەوەدایە ویلایەتە یەکگرتووەکان زۆرجار باس لە مافەکانی مرۆڤ لە ئێراندا دەکا، بەڵام زۆربەی کات بە شێوەیەک دانوستان دەکا کە وەک بڵێی کێشە سەرەکییەکە لە شوێنێکی دیکەیە. تەنیا گەرەنتیی ڕاستەقینە و پایەدار بۆ بەرژەوەندییە ئەمنییەتییەکانی ڕۆژاوا لە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستدا لەو شتەدا خۆی حەشار داوە کە بەدرێژایی تەمەنی کۆماری ئیسلامی کەمترین حیسابی لەسەر مێزی دانوستان لەگەڵ ئەو ڕێژیمە بۆ کراوە، واتە هاتنەسەرکاری حکومەتێکی دیموکڕاتیک لە ئێران کە نوێنەرایەتیی گەلانی ئەم وڵاتە بکا و ڕێز لە خەڵکی خۆی بگرێ.

ئاساییکردنەوەی جینایەت لە کوشتنی کۆڵبەرانەوە تا لەسێدارەدانی خۆپێشاندەران

✍ ئازاد مستۆفی

ئەوەی ئەمڕۆ لە خەڵکی ئێراندا دەبینرێت، تەنیا خەمساردی نییە، بەڵکوو پووکانەوە و دارمانی مێژوویی توانای کرداری بەکۆمەڵە. کۆمەڵگەیەک وا بە بەردەوامی هەواڵی کوشتنی کۆڵبەری کورد و "سووتەمەنیبەری" بەلووچ دەبیستێت و وردە وردە بەرامبەری بەنج دەبێت، ئێستاش لە بەرامبەر سێدارەدانی ناڕازییانی سیاسیدا تووشی جۆرێک لە "ئیفلیجی کۆمەڵایەتی" بووە. ئەم دۆخە تەنیا بە چەمکە ئەخلاقییەکانی وەک نامرۆیی یان ترس ڕوون ناکرێتەوە، دیاردەیەکی قووڵی کۆمەڵناسی و سیاسییە. دیاردەی کۆڵبەری و "سووتەمەنیبەری" بەرهەمی گەشەی ناهاوسەنگ و پەراوێزخستنی نەتەوەیی و ئابووری – ئەمنییەتی لە ئێراندا بووە و هەیە. کۆڵبەری دەرئەنجامی ڕاستەوخۆی "کۆلۆنیالیزمی نێوخۆ" و سیاسەتەکانی گەشەنەکردنە لە کوردستاندا، کە دەوڵەت نەک وەک بەشێک لە نەتەوەیەکی یەکسان، بەڵکوو وەک "پەراوێزی تەناهیی" ئەو هەرێمە بەڕێوەی دەبات کە هەمیشە دەبێت تووشی چەوسانەوەی فرەڕەهەند و هەمەلایەنە بێت. بە هەمان شێوە لە دۆخی بەلووچستاندا "سووتەمەنیبەری" بەرهەمی هەژاریی پێکهاتەیی، لەناوبردنی بەئەنقەستی ئابووری، نەبوونی ژێرخانی گەشەپێدراو و ئیمتیازاتی تایبەتی تاران بۆ بیانییەکانە، بەڵام پرسیاری گرنگتر ئەوەیە بۆچی مردنی ئەو کەسە بێتاوانانە لە شارەکانی ناوەندی ئێراندا بووەتە شتێکی ئاسایی؟

حکوومەتی تۆتالیتەر بۆ مانەوە تەنیا پشت بە سەرکوتکردنی جەستەیی نابەستێت، هەروەها دەبێت هەستیاریی ئەخلاقی کۆمەڵگە لەنێو ببات، واتە کۆمەڵگە بگەیەننە ئاستێک کە مردن چیتر شۆک نەبێت. کاتێک ڕۆژانە هەواڵی تەقە و کوشتنی کۆڵبەرێک لە بەفردا یان سووتانی "سوختبەر"ێک لە ئاگردا بڵاو دەبێتەوە و هیچ گۆڕانێکی سیاسی ڕوو نادات، وردە وردە هزری گشتی لەلایەن حکوومەتی تارانەوە بەو ئاراستەیە بەلاڕێدا دەڕوات کە "ئێمە توانای هیچ گۆڕانێکمان نییە". ئەمە ئەو پرۆسەیەیە کە حکوومەتی پاوانخواز خوازیاریەتی و دەکرێت ناوی بنێین ئاساییکردنەوەی جینایەت و توندوتیژی، لەو حاڵەتەدا توندوتیژی نەک تەنیا قوربانییەکە دەکوژێت، بەڵکوو بینەریش لە دەروونەوە لەنێو دەبات.

کۆمەڵگەی ئێران بەتایبەت لە شارەکانی نێوەڕاست، لە بەناو ڕووناکبیرانەوە بگرە هەتا ئەوانەی دەستیان لە میدیای دەوڵەتی و نیمچە دەوڵەتیدا ئاوەڵەیە، ساڵانێکە پرۆڤەی دیتنی مردنی نەتەوە غەیرە فارسەکان دەکات. کۆڵبەر و "سوختبەر" هەمیشە لە خەیاڵی ناوەندچییەکاندا "ئەوانی تر"ن، نەک خۆیی. ئەم مەودای کۆمەڵایەتییە بووەتە هۆی ئەوەی مردنیان هەل بۆ قەیرانێکی قووڵتر و بەربڵاوتر ئامادە بکات. دەسەڵاتیش ڕێک سەرمایەگوزاریی لەسەر ئەم بۆشاییە کردووە: ناوەند/ پەراوێز، فارس/غەیرە فارس، چینی مامناوەند/ هەژار؛ چونکە پاوانخوازی کاتێک بەردەوام دەبێت کە ئازارەکان نەبنە گشتی و کاتێک هەر ناوچە و ئایین و نەتەوە و چینێک خۆی بە هاوسۆزی کەسێکی تر نەزانێت، و کاتێک بڕینی دارێک لە شەقامی وەلی عەسری تاراندا زیاتر لە کوشتنی مرۆڤێک لە کوردستان یان بەلووچستاندا سەرنجی زیاتر وەردەگرێت، یاخود داکەوتنی مێزەری ئاخوندێکی شیعە لە تاران و مەشهەددا، لە زیندانیکردن و لەسێدارەدانی مەلایەک، فەقێیەک یا چالاکێکی مەزهەبیی سوننە پتر "علمدار"ەکان بۆ "سینەزنی" هان دەدات. لێرەدایە کە مەسەلەکە تەنیا سەرکوتی حکوومەتی نییە، بەڵکوو قەیرانی ئەخلاقی لە کۆمەڵگەی ئەمڕۆشدا دەورووژێنرێت و دەخرێتە ژێر پرسیارەوە. کۆمەڵگەیەک کە لە پەراوێزدا بە مەرگی "ئەوی دی" ڕابێت، درەنگ یا زوو بە مردنی "خۆیی" لە ناوەندیشدا ڕادێت.

ئەمڕۆ کە هەواڵی لەسێدارەدانی ناڕازییەکی سیاسی بڵاو دەبێتەوە و هیچ کاردانەوەیەکی کۆمەڵایەتیی بەرچاو لە گەورەشارەکانی نێوەڕاستدا نییە، نابێت مرۆڤ وا بیر بکاتەوە ئەمە لەناکاو و لە شەوێکدا ڕووی داوە. ئەمەش بەرهەمی پرۆسەیەکی درێژخایەنی بێهەستیاریی سیاسییە. ئەو حکوومەتەی کە توانی کوشتنی کۆڵبەر بکاتە هەواڵی ڕۆژانە و دواتر "سوختبەر"یشی پێ زیاد کرد، ئێستا توانیویەتی لەسێدارەدانی خۆپێشاندەران بخاتە نێو ڕیزبەندیی هەواڵە ئاساییەکانەوە. لە زانستی سیاسیدا دەتوانرێت ئەم دۆخە بە جۆرێک لە "ئەتۆمکردنی کۆمەڵگە" هەژمار بکرێت، واتە "دارمانی پەیوەندیی هاودەنگیی". تاکەکان چیتر خۆیان وەک بەشێک لە چارەنووسێکی هاوبەش نابینن. هەموو کەسێک تەنیا تا سنووری مانەوەی تاکەکەسیی خۆی پاشەکشە دەکات. پاوانخوازی وردە وردە لەمەوە هێز وەردەگرێت، لە کۆمەڵگەیەکەوە کە چیتر "ئێمە"ی نییە. لەم جۆرە هەلومەرجەدا تەنانەت دەربڕینی ناڕەزایەتیش دەبێتە کردەوەیەکی تاکەکەسی، تووڕەیی هەیە، بەڵام ڕێکخراو نییە؛ ماتەمینی هەیە، بەڵام نابێتە کردەوەیەکی سیاسی. کۆمەڵگە لە نێوان تووڕەیی و بێدەسەڵاتیدا هەڵواسراو دەمێنێتەوە.

خاڵی تراژیدیتر ئەوەیە کە بەشێک لە چینی مام ناوەندی ئێران، هەتا ئەو کاتەی توندوتیژییەکان ئاراستەی شارەکانی پەراوێز و دووردەستی ئێران بووبێت، ئەو بابەتەیان بە کێشەی خۆیان نەزانیوە. بۆیە کاتێک کۆمەڵگە ناتوانێت پەیوەندییەک لە نێوان مردنی کۆڵبەرێک، لەسێدارەدانی ناڕازییەکی دەسەڵات، هەژاریی کرێکارێک و سەرکوتکردنی ژنێکی مافخوازدا دروست بکات، ڕێژیمی تۆتالیتەر نەک تەنیا لە شەقام، بەڵکوو لە مێشکدا بە ئامانجی خۆی گەیشتووە. لەبەر ئەم هۆکارەیە کە کێشەی سەرەکی لە ئێرانی ئەمڕۆدا تەنیا سەرکوتی حکوومەتی نییە، قەیرانی دارمانی هاوپشتیی کۆمەڵایەتییە و هەتا ئەو کاتەی کە "ئەوی دی دووردەست" جارێکی تر نەبێتە "بەشێک لە ئێمە"، کۆمەڵگە لە دۆخی پاسیڤییەت و تەماشاکردندا دەمێنێتەوە. بێگومان جێی خۆیەتی ڕۆڵی نەرێنیی میدیای دەوڵەتی یان ئەوانەی هاوتەریبن لەگەڵ سیاسەتی ڕاسترەودا لە دروستکردنی ئەم پاسیڤییەت و نەبوونی ڕۆڵی جەماوەردا، بەوردی بۆی بڕوانرێت و لەبەرچاو بگیرێت.

ئێران دەتوانێ چ وانەیەک لە هیند فێر بێت؟

ئیبراهیم لاجانی

ئێران وەک وڵاتێکی فرە نەتەوە، فرەکولتوور، فرەزمان و فرەئایین، لە مێژووی کۆن و هاوچەرخی خۆیدا هەمیشە لەبەردەم تاقیکردنەوەیەکی گەورەدا بووە؛ ئەویش چۆنیەتیی ئیدارەکردن و بەڕێوەبردنی ئەم کۆمەڵگە فرە ڕەنگەیە. ئەوە لەکاتێکدایە ئەو فرە فەرهەنگیبوونە، نەک هەر ڕاستییەکی کۆمەڵایەتییە و دەبێت سەرنجی بدرێتێ، بەڵکوو بەو مەرجەی لە شکڵی دامەزراوە و سیاسەتگوزارییەکی بەرین و وەخۆگردا بەفەرمی بناسرێ، دەبێتە زەمینە و دەرفەتێکی بەهێز بۆ پەرەسەندنی سیاسی و کۆمەڵایەتیش. لەو پێوەندییەدا ئەزموونی وڵاتی هیند، وەک گەورەترین وڵاتی دێموکراسی و چەند فەرهەنگیی دونیا، دەتوانێ، بەتایبەتی لە پێوەندیی لەگەڵ کوردستان، بەلووچستان، ئازەربایجان، خوزستان و تورکمەنسەحرادا، گەلێک وانەی بەنرخی لە زۆر بارەوە بۆ ئێران تێدا بێت.

دیسانترالیزاسیۆن یەکێک لەو بوارانەیە. مەبەست لە دیسانترالیزاسیۆن بریتییە لە: ئەسپاردنی بەشێک لە دەسەڵات و ئیختیاراتی سیاسی، دارایی، پەروەردەیی، کولتووری، ئیداری و حکوومەتی لەلایەن ناوەندەوە بەو هەرێمانەی کە هەلومەرجی تایبەت بەخۆیان هەیە. لە هیند ئەو کارە لە ڕێگای پیادەکردنی سیستەمی فیدراڵی و هەندێک سازوکاری دیکەوە، کە دەرفەت بۆ بەشداریی ڕاستەوخۆی خەڵک لە بڕیاردان لەمەڕ چۆنیەتیی بەڕێوەبردنی کاروباری خۆیاندا دەخوڵقێنن، جێبەجێ کراوە. ئەوە لەکاتێکدایە کە شکڵ و قەوارە و پێکهاتەی سیاسی لە ئێراندا بەتوندی سانترالیزەیە و هەموو دەستەڵاتی حکوومەتی لە ناوەنددا کۆ کراوەتەوە. دۆخەکە بەجۆرێکە کە تەنانەت لە بوارەکانی فەرهەنگی، پەروەردەیی و پەرەسەندنی ناوچەییشەوە، بڕیارەکان زۆرتر لە ناوەندەوە، بێ وەبەرچاوگرتنی ڕاستییە کۆمەڵایەتی و فەرهەنگی و سیاسییەکان، دەدرێن و ڕادەگەیەنرێن. لە پێوەندی لەگەڵ کوردستاندا، دیسانترالیزاسیۆن دەکرێ بریتی بێت لە: دابینکردنی خودموختاری بۆ گەلی کورد لە چوارچێوەی وڵاتی ئێراندا.

هەر لەو پێوەندییەدا سازوکارێکی دیکە بریتییە لە: فیدراڵیزمی ناتەریب. لە وڵاتی هیند هەندێک ئەیالەت، وەک ئەیالەتەکانی باکووری ڕۆژهەڵاتی هیند، بە وەبەرچاوگرتنی هەلومەرجی تایبەت بەخۆیان، خاوەنی دەستەڵات و ئیختیاراتی گونجاو لەگەڵ بارودۆخی خۆیانن. ئەو جۆرە فیدراڵیزمە، ئەو ڕاستییە بەفەرمی دەناسێت کە هەرێم و ناوچە جۆراوجۆرەکانی وڵات، دەکرێ لە باری ئیداری و دەستەڵاتی حکوومەتییەوە، ئیختیاراتی جیاوازیان بدرێتێ و خودموختاریی تایبەت بە خۆیان هەبێت. ئەو مۆدێلە بۆ ئێران دەتوانێ وەک سەرمەشق چاوی لێ بکرێت. بەتایبەتی بۆ ئەو هەرێمانەی کە بە بەراورد لەگەڵ ناوەند و ناوچەکانی دیکەی وڵات، وەک کوردستان، خاوەنی زمان و فەرهەنگ و کولتوورێکی جیاوازن.

لە ڕوانگەی کۆمەڵناسیی سیاسییەوە، بەفەرمی ناسینی ناسنامە و شوناسی نەتەوایەتی، ئێتنیکی، زمانی، فەرهەنگی، قەومی، ئایینیی دانیشتووانی ناوچە جۆراوجۆرەکانی وڵات، بە یەکێک لە کۆڵەکە سەرەکییەکانی عەداڵەتی کۆمەڵایەتی دەژمێردرێ. خۆ لەخۆڕا نییە کە تیۆرسیێنە بەناوبانگەکانی وەک چارلز تایلۆر و ئەکسیل هۆنێت، لەو پێوەندییەدا پێ لەسەر گرنگی و بایەخی سیاسەتەکانی بەفەرمی ناسینی شوناس و فەرهەنگە جۆراوجۆرەکان دادەگرن. کەواتە بەفەرمی ناسینی شوناس و زمان و فەرهەنگ و کولتووری کوردی، نەک هەر مافێکی فەرهەنگیی گەلی کوردە، بەڵکوو پێداویستییەکی گرنگیشە بۆ دابینکردن و بەهێزکردنی یەکگرتوویی سیاسی.

سیاسەتی فرەزمانی لە یاسای بنەڕەتیی هینددا جێگای بۆ کراوەتەوە. ئەو وڵاتە بیست و دوو زمانی فەرمیی هەیە. هەر هەرێمێک دەتوانێ زمانی فەرمیی خۆی هەبێت. کەچی لە ئێراندا، ئەگەرچی زمانە یاسای بنەڕەتیدا زمانی نەتەوەکان –وەک زمانە ناوچەییەکان– بەفەرمی ناسراون، بەڵام لە کردەوەدا ئەو ئەسڵە هەرگیز جێبەجێ نەکراوە. ئەوە لەکاتێکدایە کە خوێندن و فێربوون بە زمانی دایک لە کوردستاندا، دەتوانێ ڕۆڵێکی گرنگ لە کەمکردنەوە و لەنێوبردنی نابەرانبەرییەکاندا، بەتایبەتی لە نەهێشتنی نابەرانبەریی پەروەردەییدا ببینێ و، ببێتە هۆی گەشە و هەڵدانی فەرهەنگی و پەرەسەندنی سەرمایە ئینسانییەکان.

لە مافی نێونەتەوەییدا، بۆ نموونە لە پەیماننامەی مافە مەدەنی و سیاسییەکانی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکاندا و لە ڕاگەیەنراوی نەتەوە یەکگرتووەکاندا سەبارەت بە مافەکانی گەلان و خەڵکە بوومییەکاندا، مافی کەمایەتییە نەتەوەیی، زمانی، فەرهەنگی و ئایینییەکان و خەڵکان و گەلانی بوومی و خەڵکە ڕەسەنەکان، پێی لەسەر داگیراوە. ئەرکی سەرشانی دەوڵەتەکانە کە ئەو ئەسڵانە پیادە بکەن و لە سیاسەتگوزاریی خۆیاندا وەبەرچاویان بگرن. هەرچەند کوردەکان لە ئێراندا وەک کەمایەتی پێناسە ناکرێن، بەڵام بەشێکی زۆری ئەو میکانیزم و سازوکارانەی لەو پەیماننامە ناونەتەوەییانەدا هاتوون، دەکرێ لە کوردستان و لە ناوچەکانی دیکەی وەک ئازەربایجان و بەلووچستاندا پیادە بکرێن و وەبەرچاو بگیردرێن. بەتایبەتی لە پێوەندی لەگەڵ مافە فەرهەنگی و زمانییەکان و مافی بەشداری لە پڕۆسەی سیاسی و بڕیارداندا، ئەو بەڵگەنامە نێونەتەوەییانە نرخ و بایەخێکی زۆر گرنگیان هەیە.

سێکۆلاریزمیش یەکێکی دیکە لەو بوارانەیە کە لە ئەزموونی هینددا بۆ ئێران جێگای لێ فێربوونە. سێکۆلاریزمی هیندی بەمانای وەدەرنانی دین لە گۆڕەپانی فەزای گشتیدا نییە، بەڵکوو بەمانای بێلایەنیی دەوڵەت و حکوومەت لە پێوەندی لەگەڵ ئایینەکاندایە. ئەو ئەسڵە هەلومەرجی پێکەوەژیانی بە ئاشتیانەی بۆ پەیڕەوانی هەموو ئایینە جۆراوجۆرەکان لەو وڵاتەدا پێکهێناوە. لە ئێران کە داڕشتنی قەبارە و شکڵی سیاسیی دەوڵەت لەسەر بناخەی ئایین دانراوە، پێداچوونەوە بەو شکڵە لە حکوومەتداری و پێوەندیی نێوان دین و دەوڵەت، دەتوانێ کێشە و ململانێ و ویکەوتنە مەزهەبییەکان کەم کاتەوە و جیاکاری و نابەرابەری تا ڕادەیەکی زۆر، بۆ نموونە لە ناوچە سوننیشینەکانی وەک کوردستاندا، لەبەر یەک ببات.

یەکێکی دیکە لە جیاوازییە بنەڕەتییەکانی نێوان وڵاتانی هیند و ئێران ئەوەیە کە لە هینددا سیستەمی فرە حیزبی و ململانێی سیاسیی ڕاستەقینە لەگۆڕێدایە. ئەوەش دەرفەت و ئیمکان بۆ نەتەوە جۆراوجۆرەکان، دانیشتووانی ناوچە جۆراوجۆرەکان، پەیڕەوانی ئایینە جۆراوجۆرەکان پێکدێنێ تا لە ڕێگای حیزبە ناوچەییەکانەوە، شوێنەواری خۆیان لەسەر پڕۆسەی سیاسی دانێن. کەچی بۆ نموونە لە کوردستانی ئێراندا، سەرکوت و زەبروزەنگی سیاسی، بووەتە هۆی ئەوەی کە خەڵکی کوردستان نەتوانن بە شێوەیەکی فەرمی و ئازادانە، کاناڵی فەرمیی خۆیان بۆ بەیان و هێنانەگۆڕی داخوازە نەتەوایەتی و سیاسییەکانی خۆیان هەبێت. ئاخر بەرینکردنەوەی فەزای سیاسی و بەهێزکردنی دامەزراوە سیاسی و مەدەنییەکانی وەک حیزب و ڕێکخراوە سیاسییەکان، دەتوانێ یارمەتی بە بەرەوپێشبردن و ئیدارەکردنی بە ئاشتییانەی ململانێ و هێنانەگۆڕی داخوازە سیاسی و فەرهەنگی و کولتوورییەکان بکات.

لەوەش زیاتر دەستەواژەی پەرەسەندنی ناهاوسەنگ لە کۆمەڵناسیی پەرەسەندندا بەباشی دۆخی ناوچە و هەرێمە پەراوێزخراوەکانی وەک کوردستان و بەلووچستان لە ئێراندا ڕوون دەکاتەوە. کوردستان و بەلووچستان و ناوچە دووردەستەکانی دیکەی ئێران، بەگوێرەی پێوەرەکانی پەرەسەندنی ئینسانی، بە بەراورد لەگەڵ ناوەند، لە ئاستێکی خوارەوەتردان. لە هیند لەو پێوەندییەدا، دەوڵەت سیاسەتی جیاوازیدانانی ئەرێنی لە پێوەندی لەگەڵ ئەو ناوچانەدا وەبەرچاو دەگرێ کە کەمتر پەرەیان سەندووە. لەو ڕێگایەوە دەوڵەت توانیویەتی تا ڕادەیەکی زۆر جیاوازییەکان پڕ بکاتەوە و نابەرانبەرییەکان لەناو ببات. کەچی لە ئێراندا ئەو ناوچانە نەک هەر سەرنجێکی تایبەتیان پێنادرێ، بەڵکوو لەژێر سەرکوت و زەبروزەنگی سیاسی و نیزامی و ئەمنییەتیشدان.

لە کۆتاییدا دەبێت بگوترێ کە هیچ مۆدێلێک ناتوانرێ بە شێوەیەکی میکانیکی بگوێزرێتەوە. ئەزموونی هیند ئاکامی گەشە و هەڵدان و بارودۆخی مێژوویی تایبەت بەو وڵاتەیە. بەو حاڵەش ئەسڵەکانی وەک دیسانترالیزاسیۆن، دێموکراتیزاسیۆن، بەفەرمی ناسینی فرە زمانی و فرە کولتووری و فرە نەتەوەیی، دەستەبەرکردنی بەشداریی خەڵک لە پڕۆسەی سیاسیدا، دابینکردنی مافە فەرهەنگی و کولتووری و نەتەوەییەکانی گەلانی وڵات و کەمایەتییەکان، دەتوانن وەک سەرمەشق لە ئێراندا دەکار بکرێن و وەک دەرس فێریان بین و لە داڕشتنەوەی هەیکەلی سیاسیی ئێراندا کەڵکیان لێ وەرگرین.

ئەوە بۆ کوردستانی ئێران دەتوانێ بریتی بێت لە: تێپەڕین بەرەو ئازادی، بەرەو خودموختاری، بەرەو حکوومەتی ناوچەیی، هاتنەدەر لە دوورەپەرێزی و دواکەوتوویی هەموولایەنە و بەشداریی کاریگەر و چالاکانە لە پڕۆسەی سیاسیی وڵاتدا. شتێک کە نەک هەر بە قازانجی کوردەکانە، بەڵکوو لە بەرژەوەندیی هەموو ئێران و خەڵکی ئێرانیشدایە. بۆ؟ چونکە یەکگرتوویی و یەکپارچەیی ڕاستەقینە نەک بە حاشا لێ کردن لە گەلان و فەرهەنگ و ئایین و زمان و شوناسە جۆراوجۆرەکان، بەڵکوو لە ڕێگای قبووڵکردن و بەفەرمی ناسین و ئیدارەکردنی داهێنەرانەی ئەو جیاوازیانەوە دابین و دەستەبەر دەکرێت.

ڕاگەیەندراوی ئەنجومەنی زیندانییە سیاسییەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بەبۆنەی ڕۆژی بەندکراوانی سیاسی

خەڵکی خەباتکار و نیشتمانپەروەری کوردستان!

بەندکراوانی سیاسیی خۆڕاگر!

بنەماڵەی سەربەرز و خۆڕاگری بەندکراوانی سیاسی!

١٢ی جۆزەردان، لە مێژووی خەباتی ئازادیخوازیی گەلەکەماندا، وێستگەیەکی پڕ لە ئازار و هاوکات پڕ لە شکۆیە، ئەم ڕۆژە وەبیرهێنەرەوەی یەکێک لە دڕەندانەترین تاوانەکانی کۆماری ئیسلامیی ئێرانە، واتە لەسێدارەدانی ٥٩ لاوی شاری مەهابادە کە بووەتە هێمایەکی هەمیشەیی بۆ خەبات و بەرخودانی بەندکراوانی سیاسی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان.

لە ساڵی ١٣٦٢ی هەتاوی (١٩٨٣ی زایینی)، کاتێک شەپۆلی سەرکوت و ئێعدام و دەسبەسەرکردنی هاووڵاتییانی شارەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستانی تەنیبوو، شاری مەهاباد بوو بە گۆڕەپانی یەکێک لە دڵتەزێنترین تاوانەکانی دەسەڵاتی خۆسەپێنی کۆماری ئیسلامی ئێران، لە ڕووداوێکی بەرنامە بۆ داڕێژراو و تراژیدیدا، ٥٩ لاوی تێکۆشەری ئەم شارە کە بەشێک لەو لاوانە قوتابی بوون و تەمەنیان خوار هەژدە ساڵ بوو بە بێ دادگاییکردنێکی دادپەروەرانە و دوور لە هەموو ڕێسا و یاسایەکی مافی مرۆڤی،تەنیا بە تاوانی کوردبوون لە شاری تەورێز لە سێدارە دران،کە تا ئێستاش گۆڕەکانیان و شوێنی بەخاکسپاردنیان بە نادیاری ماوەتەوە، ئەم کارەساتە برینێکی ساڕێژنەبوو لە جەستەی گەلێک بوو کە تەنیا داوای ئازادی و مافی ڕەوای خۆی دەکرد.

کۆماری ئیسلامیی ئێران بە درێژایی تەمەنی پڕ لە سەرکوتی خۆیدا، بە بەکارهێنانی توندوتیژترین ئامرازەکان و بە لەسێدارەدانی هەزاران ڕۆڵەی ئازادیخوازی کورد و گەلانی دیکەی ئێران، ویستی کڵپەی خەباتی ئازادیخوازانەی گەلانی ئێران کپ بکات، بەڵام وەک دەبینرێت تامەزرۆیی گەلانی ئێران بۆ گەیشتن بە ئازادی و مافە نەتەوەییەکانی خۆیان بە دژایەتیکردنی سیستمی کۆماری ئیسلامی و هاتنەسەرشەقام و قوربانیدان و ڕووبەڕووبوونەوە لەگەڵ ئەو ڕێژیمە جینایەتکارە لە لووتکەی خۆیدایە.

لە ئێستادا ڕێژیمی ئیسلامیی ئێران دوای تێپەڕینی زیاتر لە ٤٨ ساڵ بەسەر مێژووی پڕ لە کارەسات و کوشتار و ئەشکەنجە و ئێعدام، بەهۆی شکستە سیاسی، سەربازی و ئابوورییەکانیانەوە لە ئاستی ناوخۆیی و نێودەوڵەتیدا کەوتوتە تەنگەژەیکی قووڵەوە، هەر بۆیە بۆ دەرچوون لەم قەیرانانە، پەنایان بۆ سەرکوتێکی بێوێنە بردووە.

بە تایبەت لە دوای سەرهەڵدانی بزووتنەوەی ژینا «ژن، ژیان، ئازادی» لە هەمانکاتدا خۆپێشاندان و هاتنەسەرشەقامی گەلانی وەزاڵەهاتووی جوغرافییای ئێران لە مانگی بەفرانباری١٤٠٤ی هەتاوی، "٢٠٢٥ی زایینی"، بە توندترین شێوە وەڵامی ناڕەزایەتییەکان درایەوە کە لە ماوەی دوو ڕۆژدا بە پێی ئامارەکانی ناوەندەکانی مافی مرۆڤی زیاتر لە ٣٠هەزار کەس لە شارە جیاکانی ئێران و کوردستان بەتەقەی ڕاستەوخۆیی هێزە دژیگەلییەکانی کۆماری ئیسلامی کوژران و بە هەزاران کەسیش دەسبەسەر و ڕەوانەی بەندیخانەکان کران.

لە ئێستادا و دوای شەری ئەمریکا و ئیسرائیل لەگەڵ ئێران، دەزگای دادوەریی ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی، بە مەبەستی ترساندنی کۆمەڵگە، دەستی کردووە بە لەسێدارەدانی بەندکراوانی سیاسی و چالاکوانانی مەدەنی، کە ئەو کردەوە دژی ئینسانییە پیشاندەری ئەو ڕاستییەن کە ئەم ڕێژیمە هیچ سنوورێکی بۆ پێشێلکاری یاساکانی مافی مرۆڤ نەهێشتووەتەوە.

ئەنجومەنی زیندانییە سیاسییەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان، بۆ بەرزڕاگرتنی یادی ئەو قوربانییانە و خاوەندارێتی لە ڕێبازی زیندانییانی سیاسی، ١٢ی جۆزەردانی وەک "ڕۆژی زیندانی سیاسی" لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان دەستنیشان کردووە.

یەکەم، بۆ زیندووڕاگرتنی یادەوەریی مێژوویی، بە ئامانجی ئەوەیکە ئەو ڕووداوە پڕ لە ئازارە لە بیر نەچێتەوە و نەوەکانی داهاتوو بزانن کە بەهای ئازادی لەم نیشتمانەدا بە چ خوێنێکی گەش و چ ڕەنجێکی گەورە بەدەست هاتووە.

دووهەم، بەرزڕاگرتنی ئەم ڕۆژە، بە واتای پشتیوانییەکی مەعنەوییە لەو تێکۆشەرانەی کە لە ئێستادا لە بەندیخانەکانی ڕێژیمی ئێراندا بەهۆی بیروباوەڕی سیاسییانەوە لەژێر گوشار و ئەشکەنجەدان، بۆیە پێویستە هەموومان پشتیوانی بەندکراوانی سیاسی و بنەماڵە بەڕێزەکانیان بین.

سێهەم، ئەم ڕۆژە دەرفەتێکە بۆ ئەوەی ڕای گشتیی جیهان و ناوەندەکانی مافی مرۆڤ لە ستەمی بەردەوام و سەرکوتی ئازادیخوازان لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان و ئێران زیاتر ئاگادار بکرێتەوە کە هەموو ئەو کۆمەڵکوژی و جینایەتانەی ڕێژیمی ئێران، یەکێک لەوان لە سێدارەدانی ٥٩ لاوی شاری مەهاباد، نیشانەی ئاشکرای ترسی ڕێژیمی ئیسلامیی ئێرانە لە بیروهزری ئازادیخوازانەی گەلانی ئێران.

ئەنجومەنی زیندانییە سیاسییەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان، لە کاتێکدا سەری ڕێز و نەوازش بۆ ئەو گیانبەختکردووانە دادەنەوێنێت کە گیانی خۆیان لە پێناو ئازادیدا کردە قوربانی، بە پێویستی دەزانێت دەنگی ناڕەزایەتیی خۆی بەرز بکاتەوە، کە کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی و ناوەند و ڕێکخراوەکانی مافی مرۆڤ چیتر بەرانبەر بەم ئێعدام و پێشێلکارییە بەردەوامانە بێدەنگ نەبن، بێدەنگیی ناوەندە جیهانییەکان، متمانە بەو دەسەڵاتە دیکتاتۆرە دەبەخشێت بۆ ئەوەی بێ باکانەتر درێژە بە سیاسەتی لەسێدارەدان بدات، داواکارین نرخی ئەم تاوانانە بۆ کۆماری ئیسلامی بگەیەنرێتە ئاستێک کە تێچووی سیاسی و دیپلۆماسیی لەسێدارەدان بۆ ئەو ڕێژیمە زۆر قورس بێت.

بەندکراوانی سیاسی لە کوردستان، ڕەمزی زیندووی بەرخۆدان و سیمبولی ئەو ئیرادەیەن کە لە تەناف و زنجیر باکیان نییە و دیوارە بەرزەکانی بەندیخانە نایانچەمێنیتەوە و خەباتی ئیمە بۆ وەدیهێنانی ئازادی و دادپەروەری بەردەوام دەبێت و سێدارەکان ناتوانن ئیرادەی گەلێک بشکێنن کە بڕیاری داوە بە سەربەستی بژی.

لە کۆتاییدا ماوەتەوە بڵێین کە ڕۆژی دوازدەی جۆزەردان، تەنیا یادکردنەوەی تاوانێک نییە، بەڵکوو پەیماننوێکردنەوەیە بۆ بەردەوامبوون لە خەبات و تێکۆشان بۆ گەیشتن بە ئازادی و مافە نەتەوەییەکانمان.

سڵاو لە گیانی پاکی شەهیدانی ڕێگەی ئازادی

سڵاو لە بەرخودانی بەندکراوانی سیاسی لە زیندانەکانی کۆماری ئیسلامی

بەرز و بەڕێز بێت ١٢ی جۆزەردان، ڕۆژی بەندکراوانی سیاسیی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان

ئەنجومەنی زیندانییە سیاسییەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان
١٢ی جۆزەردان ١٤٠٥ی هەتاوی

دیالێکتیکی سەپاندنی تێچوو و ژیۆپۆلیتیکی وزە لە دۆسیەی ئێراندا

شارۆخ حەسەنزادە

لە کاتێکدا کۆمەڵناسیی سیاسیی باو بۆ لێکدانەوەی ململانێ نێودەوڵەتییەکان هەروا سەرقاڵی خوێندنەوەی دروشم و وێژمانە ئایدیۆلۆژییەکانە، واقیعی مۆدێرنی ژیۆپۆلیتیک ئاماژە بە ڕاستییەکی جیاوازتر دەکات؛ لە جیانی مۆدێرن و پێشکەوتوو کە لەسەر بنەمای ئابووری هەڵچنراوە، شەڕەکان بەرلەوەی لە بەرەکان یەکلایی ببنەوە، لەنێو هاوکێشە بیرکارییەکانی هاوسەنگیی تێچوودا دەگەنە خاڵی کۆتایی. لە تیۆریی واقیعبینیی پێکهاتەییدا، توانای ڕاگرتنی هاوسەنگیی دارایی لە کاتی ململانێدا، تاقە پێوەری مانەوەی سیستەمە سیاسییەکانە.

لەم ساڵانەی دواییدا، ستراتیژیی ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لە بەرانبەر ڕێژیمی توتالیتەر و تیۆکراتیکی ئێران، بە تەواوەتی لەسەر مۆدێلی "هەنگاو بە هەنگاو و ستراتیژیی وشککردنی سەرچاوەکان" ڕۆنراوە. ئەم پرۆسەیە لە گەمارۆی ئابوورییە سەرەتاییەکانەوە دەستی پێکرد، بە کوشتنی زانا ئەتۆمی و فەرماندەرانی سپا حاڵەتی کردەیی و مەیدانی بەخۆیەوە گرت، پاشان لە ڕێگەی تاقیکردنەوە و کەمکردنەوەی توانای هێزە نیابەتییەکانی تاران لە شەڕی بەرەی حەماس – حووسی– حیزبوڵڵا و حەشدی شەعبی، شەڕی ١٢ ڕۆژە تێپەڕی و گەیشتە شەڕی ٣٩ ڕۆژە. ئێستاش ئەم ستراتیژییە گەیشتووەتە قۆناغی شەڕی سارد لە ناوچە ئاوییە هەستیارەکانی وەک گەرووی هۆرمۆز و کایەی وتووێژە تاکتیکییەکان. لە قۆناغی ئێستادا ئامانجی سەرەکی ئەم پرۆسەیە، لێدانی کتوپڕیی نیزامی نییە کە تێچوویەکی زۆری بۆ سیستەمی نێودەوڵەتی بەتایبەت ئەمریکا هەبێت، بەڵکوو دارمانی هێور، بەڵام سیستەماتیکی هێزی دارایی، نیزامی و لۆجستیی سەرانسەری ڕێژیمەکەیە.

گەرووی هۆرمۆز، وەک یەکێک لە شادەمارەکانی گواستنەوەی وزەی جیهانی، هەمیشە کارتی هەرە سەرەکیی تاران بووە بۆ سەپاندنی هەڕەشە بەسەر سیستەمی ئابووریی جیهاندا. بەڵام گوشارە خنکێنەرە ژیۆئابوورییەکانی سەر ئەم گەرووە و توندکردنەوەی چاودێرییە نێودەوڵەتییەکان، دەرەنجامی پێچەوانەیان لێکەوتووەتەوە و کایەی ئابووریی نێوخۆیی ڕێژیمی ئێرانیان تووشی ئاستەنگی پێکهاتەیی و هەمەلایەنە کردووە. دەرەنجامی سەرەکیی ئەم ستراتیژییە، ناهاوسەنگییەکی بێپێشینە و مێژوویییە لە نێوان دۆلار و تمەندا کە بە شێوەیەکی ڕاستەوخۆ بووەتە هۆی هەڵاوسانی تاقەتپڕوکێن، دارمانی خێرای بژێوی کۆمەڵگە، لە هەموو ئەمانە مەترسیدارتر بۆ سیستەمەکە؛ دواکەوتنی بەردەوامی مووچەی مانگانەی کارمەندانی مەدەنی و هێزە نیزامی و ئەمنییەکانە. لە زانستی نیزامی و ئەمنییەتی نەتەوەییدا، پێوەرێک هەیە کە دەڵێت؛ کاتێک دەستەڵاتێکی سیاسی توتالیتەر نەتوانێت تێچووی داراییی هێزە ئاسایشی و پارێزەرەکانی خۆی دابین بکات، متمانەی هێزە چەکدارەکان بە سیستەمەکە دادەڕمێت. ئەم برسیبوونە داراییە دەبێتە هۆی دروستبوونی درزی پێکهاتەیی و جەمسەربەندی لەنێو ڕێبەرانی سیاسی و فەرماندە باڵاکانی سپای پاسداراندا. ئەوەی ئێمە ئێستا لە ململانێ و جەمسەربەندییە بێدەنگەکانی نێوخۆی بازنەی بڕیاردانی ئێراندا دەیبینین، بەشێکی دەرکەوتەی مادیی ئەو هاوکێشەیەیە کە تێیدا ماشینی سەرکوت توانای کڕینی وەفاداریی هێزەکانی خۆی لاواز بووە.

لەلایەکی دیکەوە، سەرەڕای ئەم دۆخە ئاڵۆزە ژیۆپۆلیتیکییە و گشت ئاستەنگەکان، نەخشەی وزەی جیهانی بە قازانجی ئەمریکا گۆڕاوە! واشینگتۆن ئێستا نەک تەنیا لە ڕووی نیزامییەوە، بەڵکوو لە بواری وزەشەوە لەم دەرفەتە کەڵکی وەرگرتووە و وەک مەزنترین هەناردەکاری گازی سرووشتیی شلکراو (LNG) و گازی شلی نەوتی (LPG) لە جیهاندا دەرکەوتووە و لە کاتی گونجاودا نەوتی خۆی بە بەرزترین نرخ لە بازاڕە جیهانییەکاندا دەفرۆشێت. ئەم باڵادەستییە نوێیەی وزە، بوار بە ئەمریکا دەڕەخسێنێت کە گوشارێکی بێبەزەییانە و یەکلاکەرەوە بخاتە سەر وڵاتانی بازنەی یەکیەتیی ئورووپا. ئامانجی ئەم گوشارە ئەوەیە کە چیتر پایتەختە گەورەکانی ئورووپا نەیانەوێت و نەتوانن لە ناوچەی خۆڵەمێشیی پێوەندییە دیپلۆماسییەکاندا دەگەڵ تاران بمێننەوە و ناچار بن بڕیاری کۆتایی لەسەر دابڕانی تەواو لە پێوەندییە بازرگانی و سیاسییەکانیان دەگەڵ ئێران بدەن. ئەم شێوازە گەمارۆدانە لە حاڵەتی بە تەنیا ئەمریکاییەوە، دەکاتە گەمارۆدانێکی پێکهاتەیی جیهانی کە هیچ ڕێگەیەکی هەناسەدان بۆ ئابووریی ئێران ناهێڵێتەوە.

شیکاریی لۆژیکی و زانستیی ڕۆژانەی ڕووداوە نوێیەکان لە ساڵی ٢٠٢٦دا، پەردە لەسەر نەخشەیەکی وردتر لا دەدات. لە کاتێکدا کە وەرزی حەج بەرەو کۆتایی دەچێت و حاجییەکان دەگەڕێنەوە، جیهان خەریکە دەچێتە نێو کایەی مۆندیالی ٢٠٢٦وە (جامی جیهانی) کە تێیدا ئەمریکا خۆی خانەخوێی سەرەکییەتی و، باس لە گەڵاڵەکردنی ئاگربەستێکی کاتیی ٦٠ ڕۆژە دەکرێت لە ناوچەکەدا. شیکردنەوەی ستراتیژی پێمان دەڵێت کە ئەم ٦٠ ڕۆژە، پرۆسەیەکی ئاشتیخوازانەی ڕاستەقینە نییە، بەڵکوو دەرفەتێکی تاکتیکیی دروستکراوە لەلایەن زلهێزەکانەوە بۆ پڕکردنەوەی عەمبارە ستراتیژییەکانی نەوت لە جیهاندا. ئامانج لەم پڕکردنەوەیە، پاراستنی ئابووریی جیهانە لە هەر جۆرە شۆکێکی کتوپڕ لە کاتی بەرەوڕووبوونەوەی ڕاستەوخۆ یانی قۆناغێکی دیکە کە دەکرێ ئەمجارە دوامین قۆناغی کۆتاییهاتن بە ڕێژیمی ئێران بێ. دەگەڵ کۆتاییهاتنی ئەم ماوە کاتییە، بەپێی تەتەڵەی زانستیی بازاڕە جیهانییەکان، شیمانە دەکرێ کە لە مانگی کۆتایی وەرزی هاویندا، نرخی نەوت بە شێوەیەکی زۆر بەرز ببێتەوە. ئەم بازدانە کتوپڕەی نرخی نەوت لە نیوەڕاستی پاییزدا دەگاتە لوتکە، ئەمەش هێما و نیشانەی چوونە ناو دوا قۆناغی شەڕی گەورە و گواستنەوەیە لە شەڕی ساردەوە بۆ شەڕی گەرم و ڕاستەوخۆ.

ئەگەرچی ڕێژیمی ئێران ئێستا تەنیا کارتی گەرووی بابولمەندەبی لە ڕێگەی هێزە هاوپەیمانەکانییەوە لە یەمەن بە دەستەوە ماوە و لە سەرەتای پێدادانەکەدا پێدەچێت بەهۆی بەکارهێنانی مووشەک و درۆنەکانییەوە دەستپێشخەریی کاتی بکات و شۆکێک لە هێڵەکانی بازرگانیدا دروست بکات، بەڵام هاوکێشەی کۆتایی ململانێکە لەسەر زەوی بە داڕووخانی یەکجارەکی بۆ ئەو ڕێژیمە دەشکێتەوە، چوونکە لە ئەگەری داخستنی بابولمەندەب زەرەرمەندی سەرەکی وڵاتی چین دەبێ کە ئێران هیوای بە پشتیوانییەکانی هەیە، کێشەیەک کە هەر ئێستا لە گەرووی هۆرمۆزیش هەیەتی. لە وەها حاڵەتێکدا هێزێکی نیزامی کە لە نێوخۆدا پاڵپشتیی جەماوەریی نەمابێت و دەگەڵ گەلەکەی خۆیدا لە شەڕێکی ئایدۆلۆژیدا بێ، ناتوانێت شەڕی درێژخایەن و کۆڵان و شاران بکات. ئەم ڕێژیمە بۆ کۆنترۆڵکردنی کایەی گشتی، سێبەرێکی تەمومژاوی بەسەر ئینتەرنێتیش‌دا کێشاوە، بەڵام ئەم بڕین و گەمارۆدانی ئینتەرنێتە نێوخۆییە لە بنەڕەتدا زیانێکی زۆری بە پیشە، بازرگانی، پێوەندییەکان و تەنانەت ژێرخانی مۆنیتەریی خەڵک گەیاندووە و بێزاریی و توڕەیی کۆمەڵایەتیی گەیاندووەتە لوتکە. ڕێژیمی ئێران کە شەرعییەتی لەناو کۆمەڵانی خەڵکدا نەماوە و هێزە نیزامییەکانی لەژێر گوشاری ئابووری و ئایدیۆلۆژیدا سەفا و مەروە دەکەن و هیچ دۆستێکی ئەوتۆی کاریگەر و ڕاستەقینەی لە جیهان‌دا نەماوە، ناتوانێت لە بەرانبەر گەمارۆ یان هێرشێکی بەربەرینی جیهانی خۆی ڕابگرێت.

ئەم داتا ئابووری و نیزامییانە بە ڕوونی پێمان دەڵێن کە مێژووی ناوچەکە بەرەو خاڵی وەرچەرخان و کۆتاییهاتنی پێکهاتەیەکی ڕێژیمێکی تۆتالیتەر هەنگاو دەنێت. لەم سۆنگەیەوە، بزووتنەوەی سیاسیی کورد ئەگەر تەنیا وەک تەماشاکارێکی پاسیڤ و بێدەنگ سەیری ئەم ڕۆژمێرە ستراتیژییانە بکات و خۆی بۆ لێکەوتەکانی قۆناغی دوای تەقینەوەی نرخی نەوت و شەڕی کۆتایی ئامادە نەکات، دیسان لەسەر مێزی ڕێککەوتنە گەورەکانی نەخشەی نوێی ناوچەکە دەکرێتە قوربانی و پەراوێز دەخرێت. مەنتیقی ڕیالیزمی سیاسی حوکم دەکات کە لە کاتی دارمانی ناوەندە فەرمی و نیزامییەکان، تەنیا ئەو ئەکتەرە نادەوڵەتییانە دەمێننەوە و حیسابیان بۆ دەکرێت کە خاوەنی جێگرەوەیەکی دیاریکراو، ستراتیژی و هێزیی ڕێکخراو بن لەسەر زەوی. جووڵانەوەی کورد پێویستی بە تێپەڕاندنی گوتارە نەریتییەکان و ئامادەکردنی هێزێکی نیزامی و دیپلۆماسیی لێهاتوو هەیە کە بتوانێت بۆشایی ئەمنیی دوای دارمانی ناوەند پڕ بکاتەوە، تەنانەت لە قۆناغێکدا دەبێ خۆی بۆ شەڕی ناو شارەکان بە چەکی نوێ ئامادە بکات. شیاوی ئاماژەیە؛ پێوەندیگرتن دەگەڵ ناوەندە جیهانییەکان و دۆزینەوەی هاوپەیمانی دەرەکی چالاکییەکەی گەلێک گرنگە، بەڵام پرسیارە ستراتیژییەکە لێرەدا ئەوەیە؛ دیپلۆماسی دەگەڵ کێ و کام ڕەوتی فیکری و سیاسی؟

لە ململانێی ئێستای نێوان جەمسەرە نێودەوڵەتییەکان – بە تایبەت ئەمریکا و ئیسرائیل – لە بەرانبەر ڕێژیمی ئێراندا، بەشێکی بەرچاو لە هێزەکانی چەپ، سۆسیالیست و کۆمۆنیستەکان لە سەرانسەری جیهان، ئورووپا و تەنانەت لە نێوخۆی ئێران و کوردستانیش‌دا، گوتارێکی دژەشەڕیان هەڵگرتووە کە لەژێر پەردەی دژایەتیکردنی ئیمپریالیزمدا، لە ڕاستیدا هاوسەنگیی هێزەکە بە قازانجی مانەوەی دۆخی ئارایی و پاراستنی ڕێژیمی ئێران دەشکێنێتەوە. لێرەوە، خوێندنەوەیەکی ناباوی گەورەی سیاسییە کە هێزێکی ڕزگاریخواز، کات و وزەی دیپلۆماسیی خۆی لە گۆڕەپانی ئەو هێزە فیکری و سیاسییانەدا بەفیڕۆ بدات کە لە بنەڕەتدا دژی هەر جۆرە دەستێوەردان یا گۆڕانکارییەکی بنەڕەتین لە پێکهاتەی هێزی ناوچەکەدا. کاتێک هێز یان ڕەوتێکی جیهانی خۆی بە دژی میکانیزمەکانی لاوازکردنی ڕێژیم پێناسە دەکات، لۆژیکی لۆبیکردن لەگەڵیاندا دەبێتە دۆخێکی بێکەڵک. دیپلۆماسیی کارامە و ڕاستەقینە دۆزینەوەی خاڵی هاوبەشە دەگەڵ ئەو جەمسەر و هێزە لیبراڵانەی کە ئیرادەی ڕاستەقینەیان بۆ گۆڕینی نەخشەی ژیۆپۆلیتیکی ناوچەکە هەیە و شەڕەکە وەک دەرفەتێکی مێژوویی بۆ بەرژەوەندی خۆیان دەبینن کە ئێمەش لەو نێوەدا دەتوانین قازانجی خۆمانی لێبکەین، چوونکە ڕاستە ئەمە شەڕی ئێمە نییە بەڵام ئێمە لەناو چەقی شەڕەکەداین و دەبێ خۆمان یەکلایی بکەینەوە.

گۆڕینی ئاڕاستەی گوتاری سیاسی ئارایی بەرەو دۆزینەوەی بەرژەوەندی هاوبەش دەگەڵ هێزە لیبراڵە نێودەوڵەتییەکان، نەک تەسلیمبوون، بەڵکوو تێگەیشتنێکی واقعبینانە لە مەنتیقی هێزە. ناتوانرێت بە گوتارێکی کلاسیک و نەریتی کە چاوی لەهەمبەر ئاڵوگۆڕە گەورەکان بەستووە، متمانەی جیهانێک بەدەست بێنی کە خۆی لە نیوەڕاستی گۆڕانکارییە پێکهاتەییەکاندا دەبینێتەوە. لە کاتی گۆڕانکارییە گەورەکاندا، کاتێک دەرفەتە زێڕینەکان بەهۆی تێکچوونی هاوسەنگیی هێزە ناوچەیی و نێودەوڵەتییەکانەوە دێنە کایەوە، دروستکردنی پەناگەیەک لەژێر ناوی خەباتی تاک ڕەهەندی جگە لە کڕینی کات بۆ دیکتاتۆر بە مەبەستی ڕێکخستنەوەی هێزەکانی خۆی شتێکی ئەوتۆتر نییە. بزووتنەوەی سیاسی و هزریی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان و بگرە لە تەواوی ناوچەکەدا، ئەگەر نەتوانێت لەم هەل و دەرفەتە هەستیارەدا گوتارێکی نوێ، شۆڕشگێڕانە، خاوەن باوەڕ و هاوتەریب دەگەڵ پێشهاتە ژیۆپۆلیتیکییەکان بونیاد نەنێتەوە، مێژوو بەزەیی پێدا نایێ و لە ناو پەراوێزی سڕبوونی سیاسیدا دەبێتە تارمایییەکی نۆستالۆژیک! دەبێت ئەوە بزانین کە بەرژەوەندی گەلی خۆمان بەر لە هەموو بەرژەوەندییەکانی ترەوە بێت و وەدەستهێنانی ئازادی، لە دەرەوەی هاوسەنگیی هێز و لەسەر بنەمای چاوەڕێبوون و متمانەی ئەخلاقی بە سیستەمی تۆتالیتەر بەدەست نایەت.

بنبەستی پێکهاتەیی ڕێژیم و ئیرادەی گۆڕان لە ئێراندا

کۆمەڵگەی ئێران لە قۆناغێکی وەرچەرخانی مێژووییدایە کە تێیدا ڕووبەڕووبوونەوەیەکی بنەڕەتی لە نێوان دەسەڵاتێکی بنبەستخواردووی پێکهاتەیی و نەتەوەگەلێکی خوازیاری گۆڕانی ڕیشەیی لە ئارادایە. ڕێژیم بۆ مانەوەی خۆی پشتی بە دوو کۆڵەکە بەستووە: دروستکردنی قەیرانی ناوچەیی و توندکردنەوەی سەرکوتی نێوخۆیی. بەڵام شیکارییەکان نیشانی دەدەن ئەم ڕەفتارانە نەک لە پێگەی هێزەوە، بەڵکوو لە ترسی قووڵی ڕێژیمە لە پوتانسیێلی تەقینەوەی کۆمەڵگە و مەترسیی ڕووخان.

سەرکوتکاری و ترسی ڕێژیم لە کانوونەکانی ڕاپەڕین

هاوتەریب لەگەڵ ئاڵۆزییە ناوچەییەکان، دەزگای دادوەریی ڕێژیم لەسێدارەدانی زیندانیانی سیاسی و ناڕەزایەتییەکان و ئەندامانی "کانوونەکانی ڕاپەڕین"ی خێرا کردووە تا کەشێکی ترس و تۆقاندن دروست بکات. گرتنی هەزاران کەس لەم دواییانەدا قووڵایی نیگەرانییە ئەمنییەکانی دەسەڵات دەردەخات. ڕێژیم دەخوازێت بە زەقکردنەوەی هەڕەشەی دەرەکی، ئامادەیی نێوخۆ بۆ ڕاپەڕین بشارێتەوە؛ بەڵام پێکهاتەی ناڕەزایەتییەکان لە شارەکاندا هێشتا چالاکن و دەسەڵاتیش هیچ چارەسەرێکی ڕیشەیی بۆ فرەقەیرانەکان پێ نییە. لە لایەکی ترەوە، پاشماوەکانی پاشایەتی پەهلەوی هەوڵ دەدەن ئاڕاستەی گۆڕانکارییەکان بەرەو ڕابردوو بەرن. داکۆکیی ئەوان لە توندوتیژییەکانی ڕابردوو و زیندووکردنەوەی دامەزراوەی وەک "ساواک"، زەنگی مەترسییە بۆ هێزە دێموکراتەکان. ڕێژیمی ئێرانیش پێشوازی لەم ڕەوتە دەکات تا کۆمەڵگە چاوترسێن بکات کە جێگرەوەی ئێستا، گەڕانەوەیە بۆ ئستبدادێکی کۆنی تر. بەڵام نەوەی گەنج پێشوازی لەم پاشەکشەیە ناکات.

گەورەترین هەڵەی لێکدانەوەی دەسەڵات، نەدیتنی پێگەیشتوویی سیاسیی نەوەکانی نوێی ئێرانە. کۆمەڵگەی ئێران بەڕوونی ڕایگەیاندووە کە نە ئیدتبداد و سەرەڕۆیی ئایینیی ئێستا قبوڵ دەکات و نە خوازیاری گەڕانەوەیە بۆ مۆدێلە حوکمڕانییە کۆنەکانی پێشوو. گەلانی ئێران باجی قورسیان بۆ تێپەڕین لە ئیستبدادی تاکەکەسی و ئایدۆلۆژی داوە و ئێستا پێکهاتەیەکی نوێیان دەوێت.

جووڵەی گشتیی کۆمەڵگەی ئێران بەرەو دامەزراندنی کۆمارێکی دیموکراتیک، سەربەخۆ و پێشکەوتنخوازە کە سێ تەوەری بنەڕەتی لەخۆ دەگرێت:

١) سیکۆلاریزم/ جیاکردنەوەی ئایین لە دەوڵەت و کۆتاییهێنان بە استبدادی مەزهەبی.

٢) یەکسانیی ژن و پیاو/ سڕینەوەی جیاکاریی ڕەگەزی و بەفەرمی ناسینی سەرکردایەتیی ژنان.

٣) مافی دیاریکردنی چارەنووسی نەتەوەکان/ کۆتاییهێنان بە چەوساندنەوەی ناوەندگەرا و پێدانی مافی دیارکردنی چارەنووس بە نەتەوە جیاوازەکان.

دەرەنجام: زیادکردنی لەسێدارەدانەکان تەنیا کاتی ڕووخانی ڕێژیم دوا دەخات، بەڵام خواستی گۆڕانکاری ناکوژێنێتەوە. داهاتووی ئێران نە لە دەستی ژوورەکانی سەرکوتدایە و نە لە ڕابردووی دووردا، بەڵکوو لە دەستی کانوونەکانی ڕاپەڕین و ئەو گەنجانەدایە کە مێژووی سبەینێ لەسەر شەقامەکان دەنووسنەوە.

هەگبەی شاخ و شۆڕش

"با بنووسم خەمی خاک، شێعری منە بێشکەیی ئەو

بۆ ئەوین ڕستەیەکی و بۆ خەفەتی شارێ هەراو"

شەهید قادر میرزایی

برایم چووکەڵی

کاتێک وەڵامی سەرەتاییترین داخوازییەکانی هەر نەتەوەیەک بە ئاگر و ئاسن دەدرێتەوە؛ کاتێک سەرکوت و ڕەشەکوژی و زەبروزەنگ جێگەی ئازادی دەگرێتەوە، ئەو نەتەوەیە ناچار دەبێ بۆ بەرگری لە ماف و ئازادییەکانی دەست بۆ چەک ببات و بۆ وەدەستهێنان و پاراستنی ئازادی چەک لەشان بکات. هەر بۆیەشە نەتەوەی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە ٨٠ ساڵ لەمەوبەرەوە حیزبی خۆی دامەزراندووە و خەباتی خۆی بۆ مافەکانی ڕێکخستووە. حیزبی دێموکرات پاش هاتنەسەرکاری کۆماری ئیسلامی لە ئێران هەوڵی دا بە وتوویژ و لە ڕێگەی ئاشتییەوە مافەکانی بەدی بێنێت، بەڵام کاتێک ڕێژیم شەڕی بە سەر کوردستاندا سەپاند، بەرگری لە مان و مەوجوودییەت و مافەکانی نەتەوەی کوردی هەڵبژارد. لەو خەباتە خوێناوییە دژی کۆماری ئیسلامی لە ماوەی ٤٨ ساڵی ڕابردوودا هەزاران کەس لە باشترین ڕۆڵەکانی کورد شەهید بوون کە لە هەگبەی "شاخ و شۆڕش"ی ئەم ژمارەیەی "کوردستان"دا ڕێز لە یاد و بیرەوەریی یەک لەوان؛ شەهید قادر میرزایی ناسراو بە قادر شبێلی دەگرین.

قادر میرزایی ساڵی ١٣٣٨ی هەتاوی لە ئاوایی سینگانی سەر بە ناوچەی شنۆ، لە بنەماڵەیەکی نەدار و کەم داهاتی ئەوکات چاوی بە دونیا ڕوون کردەوە. ژیانی مەینەتباری و پڕکارەساتی قادر هەر لە سەرەتای لەدایکبوونیەوە دەستی پێ کرد. هێشتا چەند مانگ لە ژیانی تێنەپەڕیبوو کە چوونە شاری مەهاباد و پاشان لە گوندی شیوەسماک گیرسانەوە. هێشتا ٣ ساڵ بوو دایکی مرد و ئەرکی پێگەیاندنی قادری تاقانە کەوتە سەر شانی باوکی زەحمەتکێشی.

ڕۆژ هات و مانگ تێپەڕی، قادر کاتی خوێندنی هات؛ هەرچەند گوندەکەیان قوتابخانەی نەبوو، بەڵام باوکی چونکی بۆ خۆی تاڵیی نەخوێندەواریی چێشتبوو، ڕێگای نەدا کوڕە تاقانەکەی لە تاریکستانی نەخوێندەواریدا بمێنێتەوە، بۆیە ڕەوانەی قوتابخانەیەکی کرد لە شاری شنۆ. قادری وریا پۆلەکانی سەرەتایی یەک بەدوای یەکدا بڕی و زۆر زیرەکانە خوێندی، بەڵام بەداخەوە لەوە زیاتر نەیتوانی درێژە بە خوێندن بدات و وێڕای باوکی زەحمەتکێشی شانی دایە بەر کاروکاسبی و دەست و پەنجەی لەگەڵ کوێرەوەرییەکانی ڕۆژگار نەرم دەکرد. کەم کەس هەبوو بە ڕادەی ئەو تامی چەوسانەوەی چێشتبێت و لەگەڵ خوێن و دەمارەکانی تێکەڵ بووبێت. هەر بۆیەش لە سەرەتای ڕاپەڕینی گەلانی ئێران لە ساڵی ١٣٥٧ی هەتاویدا وێڕای خەڵکی قارەمانی شنۆ هاتە سەر شەقامەکان و ڕۆڵی بەرچاوی گێڕا.

شەهید قادر ساڵی ١٣٥٨ی هەتاوی هاتە ڕیزی تێکۆشەرانی حیزبی دیموکرات و بەرگی پیرۆزی پێشمەرگایەتیی لەبەر کرد و لە هێزی شەهید سمکۆدا ڕێک خرا. ئەو وەک لاوێکی تێگەیشتوو چالاکانە ئەرکەکانی سەر شانی ڕادەپەڕاند و هەمیشە هەوڵی دەدا پلەی زانیاریی خۆی بباتە سەرێ، هەر بۆیە زۆری نەخایاند ناو و خۆشەویستیی ئەو لاوە خەباتگێڕە بوو بە وێردی سەر زمانی هاوسەنگەرانی و خەڵکی ناوچەکە. شەهید قادر لە هەر شەڕێکدا بەشداریی دەکرد لە سەنگەری پێشەوەدا بوو؛ بۆیە بەهۆی زانایی و چاونەترسییەوە کرا بە جێگری پەل و پاشان بە سەرپەل و سەردەستە و جێگرلک و سەرئەنجام بە فەرماندەی لک دیاری کرا.

شەهید قادر پێشمەرگەیەکی هەڵسووڕو و فەرماندەیەکی لێوەشاوە بوو؛ گورج و گۆڵ، کارلێهاتوو، بەدەست و برد و زەبروەشێن بوو. نەڕەی شێرانەی زراوی دوژمنی تۆقاندبوو. شەڕەکانی پایەگای لکبن، تێکشکاندنی هێرشی دوژمن بۆ سەر گوندەکانی کانیمەلا و کانیبداغ، گرتنی پایەگای شاوەلە، کەمینی نێو گوندی مەحمەشە، چەککردنی چەکدارەکانی یۆنسلیان و کۆئێک، گرتنی پایەگای ناری، جادەی شنۆ - نەغەدە، گرتنی پایەگای تاچیناوێ، نێو شاری شنۆ، پایەگای سینگان، حەوت پایەگای گەلی گادەران و شەڕی ٣ ڕۆژەی بەرزاییەکانی زەینەرۆک و سپێریز و شەترە کە لەژێر فەرماندەیی شەهید قادردا تاڵاویان بە زاری دوژمندا کرد، مۆرکی نەترسی و زانیاریی ئەو قارەمانە بەدەست و بردەشەیان پێوە دیارە و بۆ هەمیشە لە مێشکی دانیشتوانی ئەو مەڵبەندەدا نەخشی بەستووە.

شەوی ٩ی خەزەڵوەری ساڵی ١٣٦٥ی هەتاوی، پێشمەرگەکانی هێزی کێلەشین بۆ زەبرلێدانی هێزەکانی دژی گەلی کۆماری ئیسلامی، گەڵاڵەیەکی عەمەلیاتیان بۆ سەر پایەگای گوندی "گەلاز" داڕشت و لە نیوەشەودا بە چەکی ڕۆڵەکانی دێموکرات لە هەموو لایەکەوە ئاگربارانی گوللەیان بەسەردا باراندن. شەهید قادر کە فەرماندەی ئەو عەمەلیاتە بوو، وەک یەکەم کەس تێلوڕووی پایەگای بڕی و خۆی هاویشتە نێو سەنگەری پایەگاکە و وێڕای هاوسەنگەرانی شەڕێکی دەستەویەخەیان دەکرد. بەداخەوە لە گەرمەی شەڕدا قادر میرزایی ناسراو بە قادر شبێلی، لەگەڵ دوو هاوسەنگەری بە ناوەکانی قاسم عەلیزادە ناسراو بە مەلاقاسم و سلێمان باروەت شەهید بوون و بۆ هەمیشە ماڵاواییان لە گەلە بەئاواتنەگەیشتووەکەیان کرد و سەنگەری خەباتیان بە هاوسەنگەرانیان ئەسپارد.

سیاسەتی نکۆڵی وگۆڕبزریی بەندییە سیاسییەکان

(شیکارییەکی دەروونی بۆ دەرئەنجامەکانی ڕادەستنەکردنەوەی تەرمی لەسێدارەدراوانی سیاسی لەسەر تەندروستیی دەروونیی بنەماڵەکانیان)

ئاسۆ ساعیدی

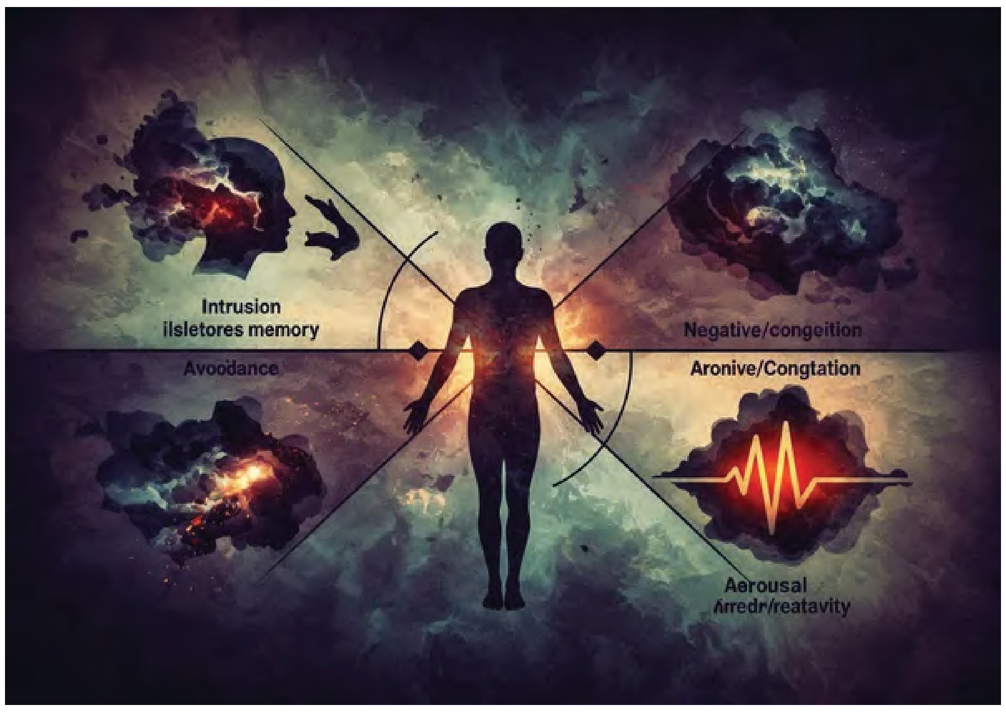

دەروازە:

سیاسەتی کۆماری ئیسلامیی ئێران بۆ ڕادەستنەکردنەوەی تەرمی لەسێدارەدراوان، بەتایبەت زیندانییانی سیاسی و ئایدۆلۆژی، بەشێکە لە ستراتێژییەکی سیستماتیکی سەرکوت. ئامانجی ئەم کارە ڕێگریکردنە لە پێکهاتنی نارەزایەتی، دروستکردنی ترس و شاردنەوەی ڕەهەندە ڕاستەقینەکانی پێشێلکردنی مافی مرۆڤ. ئەم سیاسەتە لە سەرەتای جێگیربوونی حکوومەتەوە (بەتایبەت لە دەیەی ١٣٦٠ی هەتاوی) دەستی پێکردووە، تا ئێستاش بەردەوامە و بنەماڵەکان ناچار بە "شینگێڕی شاراوە" و بێدەنگییەکی سەپێندراو دەکات.

لە پێکهاتەی کۆمەڵگە مۆدێرنەکاندا، ڕێوڕەسمی ماتەمینی و ناشتن تەنیا نەریتێکی کولتووری یان ئایینی نییە، بەڵکوو وەک بەشێک لە "مافە بنەڕەتییەکانی مرۆڤ" و میکانیزمێک بۆ پاراستنی تەندروستی دەروونیی بەکۆمەڵ دادەنرێت. بەڵام لە سیستەمە سیاسییە سەرکوتکەرەکاندا، "مردن" لە فەزای تایبەتی دەردەچێت و دەچێتە چوارچێوەی "نکرۆپۆلیتیک (Necropolitics)"ەوە؛ واتە حکوومەت نەک هەر مافی ژیان لە "سوژە" (تاکی سیاسی) دەسەنێتەوە، بەڵکوو لە ڕێگەی کۆنترۆڵی شێواز و شوێنی ناشتن (وەک گۆڕە بێناونیشان یان بەکۆمەڵەکان)، دەسەڵاتی خۆی بەسەر جەستەی مردوودا دەسەپێنێت. ئەمە بۆ ئەوەیە کە جەستە نەبێتە هێمای بەرخۆدان و هیچ پەیامێکی سیاسی بە بنەماڵە و کۆمەڵگە نەگوازێتەوە. (Achille Mbembe ٢٠٠٣)

سیاسەتی نکۆڵی؛ جەستە وەک ئامرازێکی سیاسی

لە سیستەمە تۆتالیتارییەکاندا، ڕادەستنەکردنەوەی تەرمی لەسێدارەدراوان ئامرازێکی سیاسی - ئەمنییەتییە.

حکوومەت ترسی ئەوەی هەیە ڕێوڕەسمی ناشتن ببێتە گۆڕەپانی خۆپێشاندان و هاوپێوەندیی گشتی. بەو پێیەی کە پرسەی سیاسی دەتوانێت ببێتە بزوێنەری شەپۆلێکی نوێی توورەیی خەڵک، حکوومەت بە "ناشتنی نهێنی" هەوڵی پچڕانی ئەم هاوپێوەندییە دەدات. ئەم کارە لە ڕاستیدا جۆرێکە لە ئەشکەنجەی دەروونیی درێژخایەن بۆ سەر بنەماڵەی قوربانییان. لێرەدا دەکرێت لە ڕێگەی دوو تیۆری سەرەکیی دەروونناسییەوە سەیری ئەم دۆخە بکەین:

یەکەم، بێبەشکردن لە شینگێڕیێ

کێنت دۆکا، (١٩٨٩)، دەروونناسی ناوداری بواری "ماتەم"، ئاماژە بەوە دەکات کە ئەم جۆرە ماتەمینییە کاتێک ڕوودەدات کە کۆمەڵگە یان دەسەڵات مافی شینگێڕی لە بنەماڵە زەوت بکات. ئەمە ماتەمێکە کە نە تەرم، نە ڕێوڕەسم و نە باوەشێکی گشتی بۆ سوکنایی تێدا هەیە. کاتێک دەسەڵات ئەم ئازارە بەفەرمی ناناسێت، خێزان لە مافی پرسە بێبەش دەبێت و تەنانەت هێمای یادەوەریی (گۆڕ)یشی لێ زەوت دەکرێت. لە کاتێکدا پێویستە ئەم شینە بە شێوەی سروشتی و تەندروست دەرببڕدرێت، تا نەبێتە هۆی ئازارێکی درێژخایەن و بێدەنگ و شاراوە؛ ئازارێک کە لە ژێر پێستی ژیاندا دەمێنێتەوە.

دووهەم، لەدەستدانی نارِوون

پاولین باس (Pauline Boss)، پێی وایە ئەمە خراپترین جۆری ترۆمایە (زەبری دەروونی)؛ چونکە مەرگ ڕووی داوە، بەڵام بەڵگەی فیزیکی (تەرم) بوونی نییە. شینگێڕی پێویستی بە ڕووبەڕووبوونەوەی ڕاستی لەدەستدانە. کاتێک شوێنی ناشتن نادیارە، بنەماڵەکان تووشی "لەدەستدانی نارِوون" دەبن.

لەم دۆخەدا، کەسە لەدەستچووەکە لە ڕووی جەستەییەوە "غایب"ە، بەڵام لە ڕووی دەروونییەوە هێشتا لای بنەماڵەکەی "ئامادە"یە. ئەم هەڵپەساردنە لە نێوان مەرگ و ژیاندا، ڕێگری لە تێپەڕبوونی بنەماڵە بەناو قۆناغە سروشتییەکانی ماتەمینیدا دەکات. دەرئەنجامەکەی بریتییە لە: سڕبوونی دەروونی، هیوای درۆینە، نائومێدی ڕەها و سەرهەڵدانی نەخۆشییە درێژخایەنەکانی وەک خەمۆکی قووڵ و "ماتەمینی ئاڵۆزە."

پرسیار لێرەدا ئەوەیە: بێبەشکردن لە ڕێوڕەسمی پرسە و ماتەمینی و ڕادەستنەکردنەوەی تەرمی قوربانی، چۆن پرۆسەی شینگێڕی لە بنەماڵەی لەسێدارەدراوەانی سیاسیدا، دەگۆڕێت بۆ ترۆمایەکی درێژخایەن؟

١. دەروونناسیی نکۆڵی و ترۆما

ڕادەستنەکردنەوەی تەرم یان ناشتنی نهێنی لە شوێنە نادیارەکاندا، ئەشکەنجەیەکی سیستماتیکیی دەروونی بۆ بنەماڵەی لەسێدارەدراوی لێ دەکەوێتەوە. لە دەروونناسیی جەماوەردا، گۆڕ شوێنێکە بۆ بەتاڵکردنەوەی هێماییی خەم و توورەیی. حکوومەت بە بێبەشکردنی بنەماڵە لە هەبوونی گۆڕ، ڕێگری لە سارێژبوونی ئەم خەمە لە هزری خێزان و کۆمەڵگەدا دەکات و لە دۆخی سەرگەردانی و دڵەڕاوکێیەکی هەمیشەییدا دەیانهێڵێتەوە، کە ئامانج لێی دارمانی سیستەمی دەروونیی تاکە.

دەروونناسیی ماتەم جەختی لەسەر ئەوە دەکاتەوە کە بینینی تەرم وبەڕێوەبردنی ڕێوڕەسمی پرسە، پرۆسەی "قبووڵکردنی مردن" ئاسان دەکاتەوە؛ چونکە ماتەمینی میکانیزمێکی چارەسەریی بۆ بەتاڵکردنەوەی خەم و ڕووبەڕووبوونەوەی ڕاستییەکانە. کاتێک تەرم بوونی نییە، ماتەم لە قۆناغی "نکۆڵی" یان "توورەیی"دا دەمێنێتەوە. ئەم حاڵەتی "نارِوونی لە لەدەستدانە" بنەماڵە لەناو ترۆمایەکی هەتاهەتاییدا (شۆکی دەروونی) دەهێڵێتەوە.

لە دەروونناسیی دەماردا (Neuropsychology)، مێشک بۆ تێپەڕین بەسەر ترۆما پێویستی بە "بەڵگەی هەستپێکراو" هەیە. کاتێک چاو تەرم نابینێت یان دەست لە جەستە نادرێت، سیستەمی لیمبیکی مێشک لە حاڵەتی "ئامادەباشیی بەردەوام"دا دەمێنێتەوە. مێشک ناتوانێت بڕوا بەو مەرگە بکات، ئەمەش دەبێتە هۆی خەمۆکیی توندی دوای کۆست. بۆ ئەم خێزانانە، کات لە ساتەوەختی لەسێدارەدانەکەدا دەوستێت، هەر بۆیە "کات" لە دەروونیاندا دادەڕمێت.

بەپێی تیۆریی "پێیر نورا"، کۆمەڵگەکان بۆ مانەوەی یادەوەریی بەکۆمەڵ پێویستیان بە شوێن هەیە. گۆڕ وەک "لەنگەرگایەکی سۆزداری"، ڕێگە بە بنەماڵەکان دەدات خەمەکانیان لە شوێنێکی دیاریکراودا چڕ بکەنەوە.

٢. ترۆما و سترێسی دوای کارەسات (PTSD)

ڕادەستنەکردنەوەی تەرم، کە زۆرجار لەگەڵ نارِوونی لەبارەی ساتەکانی کۆتایی ژیانی کەسەکەدا هاوڕێیە، دەبێتە هۆی دروستبوونی "وێناسازییە ترۆماتیکەکان." مێشکی خێزان بەردەوام دیمەنەکانی ئەشکەنجەدان یان لەسێدارەدان دووبارە دەکاتەوە. نەبوونی جەستەیەک بۆ ماڵئاوایی لێکردن، ئەم خەیاڵە ئازاربەخشانە دەگۆڕێت بۆ واقیعی دەروونیی بەردەوام.

٣. گواستنەوەی نێوان نەوەکان

دەرئەنجامەکانی ئەم ڕووداوە تەنیا لە نەوەی یەکەمدا قەتیس نامێنێتەوە. "گۆڕی ونبوو" و "چیرۆکی تەواونەکراو"ی جەستەی ڕادەستنەکراو، وەک گرێیەکی دەروونی دەگوازرێتەوە بۆ نەوەکانی داهاتوو. منداڵ و نەوەکان باری گرانی خەم و پەژارەیەک هەڵدەگرن کە هەرگیز بە دروستی بەتاڵ نەکراوەتەوە.

بۆچی حکوومەت لە ڕادەستکردنەوەی تەرمی لەسێدارەدراوان بە بنەماڵەکانیان دەترسێت؟

یەکەم، گۆڕ؛ جوگرافیای هاوپێوەندی

لە ژینگەیەکی پاوانخوازانەدا، کە ڕێکخراوە سیاسی و مەدەنییەکان سەرکوت دەکرێن، "گۆڕستان" دەگۆڕدرێت بۆ تاقە کەشی نیمچە گشتی-تایبەتییەک کە مابێتەوە. گۆڕ دەبێتە خاڵێکی جوگرافی بۆ کۆبوونەوە. کاتێک خەڵک لەسەر گۆڕەکان کۆدەبنەوە، لە ڕاستیدا خەریکی پراکتیزەکردنی "ئامادەبوون لە فەزای گشتیدا"ن. ڕێوڕەسمی ماتەمینی لە فۆڕمە نەریتییەکەی دوور دەکەوێتەوە و دەبێتە "مێتینگێکی سیاسی"؛ لێرەدا گریان و ماتەمینی دەگۆڕدرێن بۆ سروود و دروشم. ئەگەر گۆڕ دیار بێت، دەبێتە شوێنی کۆبوونەوەی نەوەکانی داهاتوو کە "بەهاکان"ی کەسی لەسێدارەدراو بەرهەم دەهێننەوە. ئەمەش بە واتای چاندنی ئایدۆلۆژیای دژبەرە لە دڵی خاکدا.

دووهەم، خاوەندارێتی جەستە و ترساندن

لە ڕوانگەی دەسەڵاتەوە جەستەی لەسێدارەدراو تەنانەت دوای مردنیش لەژێر خاوەندارێتی حکوومەتدایە. خۆبواردن لە ڕادەستکردنی تەرم، لە ڕاستیدا دوا ئامرازی ئەشکەنجەدانی بنەماڵەکان و بارمتەگرتنی سۆزدارییە، تا لەم ڕێگەیەوە خێزان و کۆمەڵگە چاوترسێن بکەن.

سێیەم، یادەوەری دژی لەبیرچوونەوە

هەر گۆڕێک، گێڕەرەوەی چیرۆکێکە. گۆڕەکان یادەوەریی زیندووی شارن؛ تا گۆڕ بوونی هەبێت، تاوان لەبیر ناکرێت.

بەمجۆرە لە ڕوانگەی کلینیکییەوە، خۆبواردن لە ڕادەستکردنەوەی "تەرم" دەبێتە هۆی ئەوەی بنەماڵە تووشی "شیوەنی سڕبوو" بێت. لە شینی سروشتیدا، "ڕاستی مەرگ" بە بینینی تەرم و ئەنجامدانی ڕێوڕەسمی پرسە لە مێشکدا جێگیر دەبێت، بەڵام لەم دۆخەدا:

– **جێگیربوون لە قۆناغی نکۆڵیدا:** مێشکی بەجێماوان بەهۆی نەبوونی بەڵگەی فیزیکییەوە بە شێوەیەکی لەنکاو لە بۆشایی نێوان هیوا و نائومێدیدا گرفتار دەبێت. ئەم دۆخە دەبێتە هۆی تێکچوونێک کە لە دەروونشیکاریدا پێی دەوترێت "شیوەنی ئاڵۆز و درێژخایەن"؛ حاڵەتێک کە تاک تێیدا نە دەتوانێت بگەڕێتەوە بۆ ژیانی ئاسایی و نەش دەتوانێت ماڵئاوایی لە ئازیزی لەدەستچووی بکات.

– **ئەشکەنجەی دەروونی بەردەوام:** هەر ڕۆژێک کە تەرم ڕادەست ناکرێتەوە، ترۆما دووبارە بەرهەم دێتەوە. ئەم "ڕووداوە ترۆماتیکە" سەر بە ڕابردوو نییە، بەڵکوو "ئەشکەنجەیەکی بەردەوام لە ئێستادا"یە.

– **لە ڕوانگەی کۆمەڵناسی سیاسییەوە، لەناوبردنی بۆنە و یادەوەری:** کۆمەڵناسەکان پێیان وایە سیستەمە سیاسییە تۆتالیتەرەکان، تەنیا لە ڕێگەی جەستەوە مرۆڤ کۆنترۆڵ ناکەن، بەڵکوو هەوڵ دەدەن دەست بەسەر شێوازی بیرکردنەوە و مێژووشدا بگرن. بە سڕینەوەی یادەوەرییە ڕاستەقینەکان و گۆڕینی مێنتالیتیی (کۆئەقڵی) تاکی کۆمەڵگە،...

درێژە بۆ لاپەڕەی ٩

ڕوانگەی دونیای عەرەب لەمەڕ جەنگ دژی ئێران

زەینەب ڕیبوا
و لە ئینگلیزییەوە: کەماڵ حەسەنپوور

ڕووماڵکردنی ڕۆژاوایی لە ئۆپەراسیۆنی تووڕەیی ئەفسانەیی، نزیکەی بە تەواوی بەگوێرەی مەرجەکانی ئێران جێبەجێ دەکرێت. چوارچێوەی زاڵ بەسەر لێدوانەکانی ئورووپایی و ئەمریکاییدا، کۆماری ئیسلامی وەک لایەنێکی ناڕازیی خاوەن گوتاری "مقاومەت" وێنا دەکەن و گفتوگۆکان لە میدیا ئاساییەکان و لە پلاتفۆرمەکانی سۆشیال میدیادا بە شێوەیەکی بەربڵاو لە دەوری بانگەشەکانی ئێران، لەمەڕ خۆڕاگریی ئێران و ئەوەی ئێران دەوێرێت هەڕەشەی لێ بکات، ڕێکخراون.

ئەم چوارچێوەیە کەلێنێکی زەبەلاح لە وێنەکەدا بەجێ دەهێڵێت و کەلێنەکە دونیای عەرەبە؛ شارستانییەتێک کە چل ساڵی ڕابردووی بە سەیرکردنی بنکۆڵکرانی بناغە دامەزراوەیی، ئایینی و کولتوورییەکانی خۆی لەلایەن ئێرانەوە تێپەڕ کردووە. بۆ تێگەیشتن لەوەی کە بەڕاستی لە خۆرهەڵاتی نێوەڕاستدا ڕوو دەدات، چاودێرێکی ڕۆژاوایی پێویستە هاوکات سێ تەوەر لەبەرچاو بگرێت، پێکهاتەی گفتوگۆی سیاسیی ڕۆژاواییش ئەگەر نەڵێین لە هێندێک دۆخدا نامومکین، لانی کەم ئەم کارە فرە دەژوار دەکات.

سێ شت کە ڕۆژاوا ناتوانێ ببینێت:

یەکەمیان؛ پەیوەندیی عەرەب لەگەڵ ئێرانە. لە دەلاقەی بروکسێل یان لەندەنەوە، ئێران خۆی وەک جووڵانەوەیەکی بەرگریکارانەی ناڕازی دژی هێژموونیی ئەمریکایی و داگیرکاریی ئیسرائیلی پێناسە دەکات و ئەم وێناکردنە بێ گیروگرفت لە چوارچێوەی دژە کۆلۆنیالیی ڕۆژاواییدا جێگای دەبێتەوە. ئەوەی لەگەڵیدا یەک ناگرێتەوە، ئەزموونی دانیشتووانی عەرەبی لوبنان، عێراق، یەمەن، بەحرەین، سووریە و سەرانسەری کەنداوە. لەم وڵاتانەدا، بوونی ئێران بە مانای حیزبوڵڵایەکە کە دەوڵەتی لوبنانی کردووەتە بارمتەی بڕیارەکانی تاران، سی و پێنج لقی چەکدار لە عێراقە بە مووچە و پشتگیریی دارایی ئێران کە لەلایەن خەزێنەی نەتەوەیی عێراقەوە دابین دەکرێت، و فەرماندەکانی حوسیی یەمەنن کە وەڵامدەری سپای پاسدارانی ئێرانن لە کاتێکدا کە تەقە لە عەرەبی مەدەنی لەسەر خاکی یەمەن دەکەن. چاودێرانی عەرەب بەو شتەی ئێران لەگەڵ خۆیدا هێناویەتی، ناڵێن ئازادی.

لە ڕاستیدا، مشتوومڕی عەرەبەکان لەگەڵ ئێران گەلێک لە بوونی بنکەی ئەمریکایی یان هێرشی ئیسرائیلی قووڵترە. پاڵنەری ئەم مشتوومڕە، ژێرپێنانی سیستەماتیکی سەربەخۆیی عەرەب لەلایەن دەسەڵاتێکی بیانییەوەیە کە باس لە یەکگرتوویشی ئیسلامی دەکات تا پرۆژە ئیمپریالیستییەکەی، کە لەلایەن بەکرێگیراوانییەوە جێبەجێ دەکرێت، بشارێتەوە.

دووهەم تەوەر؛ پرسی خودی بەکرێگیراوەکانە، واتە پرسێک کە زۆربەی لێکۆڵەرانی ڕۆژاوایی لە دیتنیدا بە تەواوی شکستیان هێناوە. پشتگیریی ئێران گەلێک لە پشتیوانیکردنی تاقمە چەکدارەکان بەولاوەترە. پێکهاتەی دەوڵەتی هاوتەریب لەنێو وڵاتانی عەرەبیدا چێ دەکرێت، سیستەمەکانی دارایی گیرۆدەی گەندەڵی دەکرێن و کەسایەتیی سیاسیی ئەوتۆ دادەنرێن کە گشت هەبوونی ئەوان قەرزباری تارانە.

ئەم ئێرانییانەی بەڕێوەبەری ئەم پرۆژەیە بوون، ئەم کارە وەک هەناردەکردنی شۆڕش سەیر دەکەن، بەڵام ئەوەی دانیشتووانی عەرەب ئەزموونیان کردووە، زۆرتر وەک داگیرکاریی کۆلۆنیالیستیی جێبەجێکراو لەلایەن بریکارانەوەیە و لە ئێستادا، ئەوان تازیەباری کۆماری ئیسلامی نین. کاتێک ڕۆژاواییەکان لەگەڵ ئەم ڕایەڵەی بەکرێگیراوانە وەک ئامرازی بەرخۆدانی ڕەوا، نەک وەک میکانیزمی پێملکردن هەڵسوکەوت دەکەن، ئەوان پشتگیری لە پرۆژەیەکی ئیمپریالیستی دەکەن، لە کاتێکدا خۆیان بە دژبەری دیاردەیەکی ئەوتۆ دەزانن و لە ڕاستیدا خۆیان دەکەن بە هێزی ڕەواییدەری جەنگی ئێران دژی دنیای عەرەب.

سێهەم تەوەر؛ کە بۆ بەردەنگی ڕۆژاوایی لە هەموویان نائەقڵانیتر و گرینگترینە، چۆنیەتیی تێگەیشتنی دروست یان هەڵەیە لەم جەنگەی ئێستادا. بۆ نەتەوەپەرستانی عەرەب، لە ناویاندا نەتەوەپەرستە سێکولارەکان و تەنانەت ئەوانەی گومانی قووڵیان لەمەڕ سیاسەتەکانی ئیسرائیل هەیە، لە بەراورد لەگەڵ هەڕەشەی ئیسرائیل، ئێران بە هەڕەشەیەکی مەزنتر و فرە دەستبەجێتر دەزانن.

ئەمە هەڵوێستێکە کە میدیای ڕۆژاوایی لە بنەڕەتدا توانایی لێتێگەیشتنی نییە، چونکە گوتاری ڕۆژاوایی لەمەڕ خۆرهەڵاتی نێوەڕاست دەیان ساڵە لە دەوری کێشەی ئیسرائیل – فەلەستین، وەک تەوەری سەرەکیی نادادپەروەریی ناوچەیی، ڕێکخراوە. ئاکامەکەی ئەمەیە کە کاتێک دەوڵەتانی ڕۆژاوایی و بیروڕای گشتیی ڕۆژاوا هەڵوێستی بەهێز دژی هێرشەکانی ئیسرائیل بەرانبەر ئێران دەگرن، پێیان وایە پشتگیری لە دونیای عەرەب دەکەن. لە ڕاستیدا، ئەوان هەڵوێستێک دەگرن کە دونیای عەرەب هاوڕای نییە و داواشی نەکردووە، لە کاتێکدا ئەو هەڕەشەیە پاشگوێ دەخەن کە دەوڵەتانی عەرەب و دانیشتووە عەرەبەکان ژیانی لەگەڵدا تێپەڕ دەکەن.

ئەو ڕەوانبێژییەی کە ئیسرائیل بیانووی بەردەوامی شەڕانگێزیی ئێرانە، یەکێک لە ئامرازە هەرە کاریگەرەکانی کۆماری ئیسلامییە و بیروڕای ڕۆژاوایی وەک بەهێزکەرەوەی بێئاگای ئەم ئامرازە لە سەرەتای دامەزراندنی کۆماری ئیسلامیی ئێرانەوە تا ئێستا بووە.

ئەم جەنگەی دونیای عەرەب تەماشاوانیەتی

ئەمەی ئەم چرکەساتە گرینگ دەکات ئەمەیە کە ئۆپەراسیۆنی تووڕەیی ئەفسانەیی، لێکدانەوەیەکی خێراتر کرد کە پێشتر دەستی پێکردبوو. دونیای عەرەب بینەری لێکهەڵوەشاندنەوەی ڕایەڵەیەکی بەکرێگیراوانەیە کە ئێران دەیان ساڵی بۆ دروستکردنی تەرخان کرد و ئێستا ڕووبەڕووی کاردانەوەکانی ئەم پرۆسەیە لەسەر داهاتووی سیاسیی خۆی بووەتەوە.

یەکەم شت: کە لەمەوە دەرکەوتووە، پێشاندانی توانایییەکی ئەوتۆیە کە هیچ کەس پێشبینی نەکردبوو. وڵاتانی کەنداو کە خۆیان لە بەرانبەرهەزاران هاژەک و دڕۆندا ڕاگرت، لە کاتێکدا ژیانی ئاسایی شارۆمەندانیان و هێمنی سیاسییان پاراست، ئەمە دەرخەری سەقامگیرییەکی سەربازی بوو کە ڕووبەڕووی بەکەمگرتنی دەیان ساڵە لەلایەن شرۆڤەکارانی ڕۆژاوایی و عەرەبی نەتەوەپەرستەوە ببووەوە و ئەوان گوتبوویان شتێکی ئەوتۆ نامومکینە.

دووهەمیان: ئەمەیە کە ناوچەکە لە چرکەساتی وەرچەرخانی ڕاستەقینەدایە؛ یەکێک کە تێیدا لێکهەڵوەشاندنەوەی ڕایەڵەی بەکرێگیراوانی ئێران، بۆ یەکەم جار لە چەند نەوەدا دەرفەتێکی ڕاستەقینە بۆ وڵاتانی عەرەب دەستەبەر دەکات کە بۆخۆیان بەڕێوەبەری خۆیان بن، بێ دەستێوەردانی دەرەکی.

چاودێرانی ڕۆژاوایی کە بە چاویلکەی هەژمارەکانی سۆشیال میدیای ئێرانی بەدواداچوونیان بۆ ئەم جەنگە کردووە، شانۆیەکی پلان بۆداڕێژراوی تەواویان بینیوە. دنیای عەرەب تەماشاوانی شتێکی بە تەواوی جیاواز بووە؛ یەکەم ئاڵنگاریی جیددی بۆ ئایدیۆلۆژیایەک کە قەت بە شێوەیەکی دێموکراتیک پێڕەو نەکرا، قەت باوەشی بۆ نەکراوە و بە توندوتیژی و ناچارکردن لە سەرەتای دامەزرانییەوە سەپێندرا.

وڵاتە یەکگرتووەکان و ئیسرائیل، کە ماوەیەکی دوورودرێژە وەک دوو داینامۆی سەرکوتی ناوچەیی خراونەتە ناو کولتووری سیاسیی عەرەبەوە، خەریکە لەلایەن ڕێژەیەکی بەرچاو لە بیروڕای گشتیی عەرەبییەوە وەک ڕزگاریدەر سەیر دەکرێن؛ نە بە زمانی پێزانینەوە کە شکۆی عەرەبی ئیزنی ئەم کارە نادات، بەڵام بە زمانی هەستی سووکبوونی بارێکی گران.

لەم ڕوانگەیەوە، دوو وتوویژ بەتایبەت ئەم وەرچەرخانە ئاشکرا دەکەن: یەکیان لەگەڵ نووسەرێکی میسری و ئەوی دیکەیان لەلایەن ئەندامێکی پەرلەمانی عێراقەوە بوون، هەردووکیان لە کەناڵێکی عەرەبیی سەر بە عەرەبستانی سعوودی بڵاو بوونەوە کە بە ڕاستوێژییەکی ئەوتۆ بوو کە دامودەزگاکانی ڕاگەیاندنی ڕۆژاوایی زۆر بە دەگمەن بەرهەمی دێنن و بڵاوی دەکەنەوە. هەر کامیان، بە شێوازی تایبەتی خۆیان، هەمان شت دەڵێن: ئێران دوژمنەکەیە.

هیوادارم خوێندنەوەی ئەم وتوویژانە، تامی گفتوگۆی ڕاستەقینەی ناو دونیای عەرەب بە چاودێرانی جیددیی پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکان ببەخشێت، کە بە عەڕەبی، بە گوێرەی مەرجەکانی عەرەب و نزیکەی بە تەواوی بێبەری لە ڕوانگەی ڕۆژاوایی بەڕێوە چوون.

درێژەی لاپەڕەی ٨

...دەســــەڵات دەتـوانـێـت بـەبـێ بـەرگـری بەردەوامی بە خۆی بدات.

– بێبایەخکردنی هاوسۆزیی گشتی: ڕێوڕەسمی پرسە و ناشتن، بەکۆمەڵترین شێوازی دەربڕینی هاوسۆزییە. حکوومەت بە شاردنەوە و وەلادانی تەرم، ڕێگری لە دروستبوونی "ناوکی سەرەتایی کۆبوونەوەکان" دەکات. بەم کارە، خەمی بەکۆمەڵ دەگۆڕێت بۆ ئازارێکی تاکەکەسی و گۆشەگیری لە سووچی ماڵەکاندا، تا لەو ڕێگەیەوە وزەی پەنگخواردووی تەقینەوەی شینگێڕی پووچەڵ بکرێتەوە.

– شەڕ لەگەڵ گۆڕستان: گۆڕەکان "شایەتحاڵە بێدەنگەکان"ی مێژوون. لابردنی گۆڕ، هەوڵێکی ئەندازیارییە بۆ فەرامۆشی و لەبیرچوونەوە. حکوومەت دەیەوێت گێڕانەوەی کەسی لەسێدارەدراو لە جوگرافیای شار بسڕێتەوە، بۆ ئەوەی نەوەکانی داهاتوو هیچ پەیوەندییەکی فیزیکییان بەو ئازارە مێژووییەوە نەمێنێت.

– لە ڕوانگەی یاسای نێودەوڵەتییەوە، تاوان دژ بە مرۆڤایەتی: لە ڕوانگەی یاساییەوە، ئەم کارە لە پێشێلکارییەکی نیوخۆیی تێدەپەڕێت و لە چوارچێوەی تاوان دژ بە مرۆڤایەتیدا ئەژمار دەکرێت.

– بەردەوامیی پرۆسەی تاوان: بەپێی ڕێککەوتننامە نێودەوڵەتییەکان، بێسەروشوێنکردنی زۆرەملێ، تا ئەو کاتەی چارەنووس یان شوێنی ناشتنی لەسێدارەدراو بۆ بنەماڵەکەی ڕوون نەکرێتەوە، بە "تاوانێکی بەردەوام" دادەنرێت.

– مافی گەیشتن بەڕاستی: خێزانەکان بەپێی یاسا نێودەوڵەتییەکان "مافی زانینی ڕاستی"یان (Right to Truth) هەیە. خۆبواردن لە ڕادەستکردنەوەی تەرم، پێشێلکردنی ئاشکرای پرۆتۆکۆلەکانی مافی مرۆڤ جۆرێکە لە سزادانی بەکۆمەڵی خێزانەکان، کە دەتوانرێت لە دادگا نێودەوڵەتییەکاندا بەدواداچوونی یاسایی بۆ بکرێت.

– لە ڕوانگەی فەلسەفی و بوونگەراییەوە: مردن بەبێ گۆڕ لە مێژووی شارستانیەتدا، ناشتنی مردوو سنووری جیاکەرەوەی نێوان مرۆڤ و ئاژەڵە. کاتێک حکوومەت مافی هەبوونی گۆڕێک زەوت دەکات، لە ڕاستیدا بەدوای "داماڵینی مرۆڤایەتی" لە کەسی لەسێدارەدراو و خێزانەکەیدایە. ئەمە پەیامێکی سەرکوتکەرانەیە بۆ خێزانەکان کە پێیان دەڵێت: "ئازیزی ئێوە تەنانەت مافی ئەوەی نییە بستێک لە خاکی ئەم وڵاتە داگیرکراوەی هەبێت."

وێستگە

ژن و قەیرانی شەڕ

ئاسۆ مینبەری

شەڕ لەگەڵ ئەوەی بە ئاشکرا زۆر لایەنی ژیانی مرۆڤەکان دەکاتە ئامانج و دەیانخاتە ژێر کاریگەریی خۆیەوە، زۆر جاریش دەتوانێ بەستێنێکیش بۆ پەرەسەندنی دیاردە و خەسارەکانی دیکە لە کۆمەڵگەدا بێت. ئەگەرچی شەڕ لە خودی خۆیدا هەمیشە لەگەڵ ماڵوێرانی و ناسەقامگیری مانا دەکرێتەوە بەڵام، زۆر جاریش ئەم شەڕە دەتوانێ خاڵی دەسپێک بۆ ڕوودانی ڕووداوگەلێک لە پەراوێزەوە بێت کە بە قازانجی کۆمەڵگە و ژیانی مرۆڤایەتی نین.

لەگەڵ دەسپێکی هەر شەڕ و پێکدادانێکی سەختی سەربازیدا، چین و توێژە جیاجیاکانی کۆمەڵگە دەکەونە ژێر کاریگەریی ڕووداوەکانەوە. لێرەدایە کە دیاردەگەلی وەک ژنکوژی و خۆکوژی لەژێر سێبەری شەڕدا دەرفەتی خۆدەرخستن دەدۆزنەوە و خۆ دەنوێنن.

کاتێک کە باس لە شەڕ دەکرێت، ژنان و منداڵان وەک گرینگترین بەشە پێکهێنەرەکانی کۆمەڵگە کە ڕاستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆ دەکەونە ژێر کاریگەرییەوە، دەبنە مژاری سەرەکی و باسیان لێ دەکرێت. لە ڕاستیدا یەکێک لەو بابەتانە کە لە کاتی شەڕ و قەیرانەکاندا، بەرۆکی کۆمەڵگە دەگرێت، ئەو توندوتیژییانەن کە بە هەر هۆکارێک پەرە دەستێنن و کۆمەڵگە تووشی کێشەی گەورەتر دەکەن. یەکێک لەو بابەتانەی کە لەژێر سێبەری شەڕدا، سەرهەڵدێنێ و دەبێتە پرس، دیاردەی ژنکوژییە!

ژنکوژی لەژێر سێبەری شەڕدا یەکێک لە قووڵترین و ئازاربەخشترین کێشە کۆمەڵایەتییەکانە، کە تێیدا جەستە و ژیانی ژن دەبێتە گۆڕەپانێکی دیکەی شەڕ و لە کاتی قەیرانەکاندا، بەتایبەت شەڕی چەکداری و ناسەقامگیریی سیاسیدا، توندوتیژیی خێزانی لە حاڵەتێکی پەراوێزخراوەوە دەگۆڕدرێت بۆ دیاردەیەکی پەرەسەندوو.

هۆکار و ڕەهەندەکانی ئەم پەرەسەندنە دەتوانێ لەم خاڵانەی خوارەوەدا ببینرێت:

لە کاتی شەڕدا، تەواوی سەرنجی دەسەڵات و دامەزراوە ئەمنییەتییەکان دەچێتە سەر بەرەکانی شەڕ، ئەمەش دەبێتە هۆی ئەوەی کە بێباکییەک لە سزادان سەر هەڵ بدات؛ بکوژەکان هەست دەکەن لەبەر ئەوەی یاسا لاوازە، دەتوانن بەبێ سزا لە تاوانەکانیان ڕزگاریان بێت.

لە لایەکی دیکەوە نائاساییبوونی دۆخەکە دەبێتە هۆی پەککەوتنی دادگاکان و دۆسییەکانی توندوتیژیی خێزانی دەخرێنە کۆتایی لیستی کارەکانەوە.

هاوکات لەگەڵ ئەمانە، شەڕ فەرهەنگێکی نوێ بەرهەم دەهێنێت کە تێیدا هێز و توندوتیژی دەبنە نیشانەی پیاوەت. و بڵاوبوونەوەی چەک لەنێو ماڵەکاندا، مەترسیی گۆڕانی دەمەقاڵێیەکی سادە بۆ "ژنکوژی" زۆر زیاتر دەکات.

هەندێ جاریش ئەو پیاوانەی لە بەرەکانی شەڕ دەگەڕێنەوە، تووشی "نەخۆشیی دوای شۆک" (PTSD) دەبن، کە ئەگەر چارەسەر نەکرێت، وەک توندوتیژی بەرامبەر هاوسەر و منداڵەکانیان دەتەقێتەوە.

لە ڕاستیدا شەڕ هەمیشە هەژاری و بێکاری بەدوای خۆیدا دەهێنێت و بە سەرنجدان بەوەی کە دۆخی شەڕ قەیرانی ئابووریش بەدوای خۆیدا دێنێت، ئەم قەیرانە دەتوانێ وەک بزوێنەری توندوتیژی ببینرێت. ناسەقامگیربوونی دۆخی گشتیی کۆمەڵگە و قورسبوونی باری دارایی خێزانەکان، ئاستی تووڕەیی و نائارامی لەناو ماڵدا زیاد دەکات؛ ژن لەم بارودۆخەدا سەربەخۆیی ئابووری لە دەست دەدات و ناچار دەبێت لەگەڵ بکوژەکەی لە یەک شوێندا بمێنێتەوە، چونکە هیچ شوێنێکی دیکە شک نابات.

لە کاتی شەڕدا، کۆمەڵگە داخراوتر دەبێت و زۆرجار پاراستنی "کەرامەتی خێزان" دەبەسترێتەوە بە کۆنترۆڵکردنی توندی ژنان. ژنکوژی بە پاساوی پاراستنی شەرەف لە کاتی شەڕدا تەنها تاوانێکی خێزانی نییە، بەڵکوو هەوڵێکی نائاگایانە بۆ سەپاندنی دەسەڵات لە دەسپێکێکی نوێدایە کە تێیدا پیاو هەست دەکات کۆنترۆڵی هەموو شتێکی تری لەدەست داوە.

تەشەنەسەندنی ئەم قەیرانە پێویستی بە تێگەیشتن و هەڵگرتنی هەنگاوی کردەیی هەیە. ئەگەرچی ئەوە ئەرکی دەسەڵاتە کە لە کاتە قەیراناوییەکاندا، پێش بە تەشەنەسەندنی پرسی لەم چەشنە بەتایبەت بەرانبەر بە ژنان و منداڵان بگرێت بەڵام، چییەتیی دەسەڵاتی خۆسەپێنی کۆماری ئیسلامی ئەم بابەتە ڕەت دەکاتەوە و پێویستە کەسانی شارەزا لە بواری دەروونی و کێشە خێزانییەکان، پشتیوانیی دەروونی لەو کەسانە بکەن کە بە هۆی شەڕەوە ئەگەری زۆرە بەرەوڕووی توندوتیژی ببنەوە. لەلایەکی دیکەوە ئەرکی ڕاگەیاندن و میدیاکان ئەوەیە کە کار لەسەر ئەو بابەتە بکەن و جەخت بکەنەوە کە قەیرانی سیاسی نابێت ببێتە پاساو بۆ توندوتیژیی خێزانی.

ژنکوژی لە کاتی شەڕدا تەنها پەیوەندی بە تاکەکانەوە نییە، بەڵکوو نیشانەی هەرەسهێنانی بەها مرۆییەکانە لە کۆمەڵگەیەکدا کە بە هۆی شەڕەوە ماندوو بووە و تێک چووە.

پاراستنی ژنان لە کاتی قەیراندا، بەشێکی دانەبڕاوە لە پاراستنی ئاسایشی کۆمەڵگەیە و لە کۆمەڵگەیەکدا کە دەسەڵات خۆی و یاساکانی سەرچاوەی توندوتیژی بەرانبەر بە ژنان، ئەرکی ڕێکخراوە مەدەنییەکان زیاتر زەق دەبێتەوە. ئەوان دەتوانن بە وشیارکردنەوەی خەڵک و بەتایبەت تێگەیاندنیان لە دۆخی هەنووکەیی و لێکدانەوەی هەنگاوە نەرێنییەکانی دەسەڵات لەمبارەوە، ڕۆشنگەریی زیاتر بکەن.

کورد و کوردستان لە دەقە ئایینییەکانی یارساندا

(بەشی یەکەم؛ سەرهەڵدانی ئایینی یاری، کۆچ و گوشار بۆ سەر یارییەکان)

ساڕۆ خوسرەوی

دەسپێک:

کاتێک باس لە چەمکی یارسان دەکەین، زۆر گرینگە پشت بەو دەقانەی ئایینی یاری ببەستین کە وەک میراتی ماددی و مەعنەوی بۆمان بەجێ ماون. ئەگەریش گومانمان لە کەلام یان دەقێکی یارسان هەیە، دیسان هەر دەبێت بەبەڵگەوە ڕوونی بکەینەوە، لە چ دەورانێک و بەچ هۆکارێک گۆڕانکاری لە دەقە ئایینییەکاندا ڕووی داوە. من بڕوام وایە، لێکدانەوە و شرۆڤەی دەقەکانی یارسان بە ڕوانگەی سیاسی و بە ئارەزووی تاکەکەسی، گونجاو نییە و دوورە لە خوێندنەوەیەکی زانستی.

زۆر پێویستە لە ڕووی مێژووی، هەڵکەوتەی جوگرافی، زمان، ڕەگەز و پاشخانی ئایینی و فەرهەنگییەوە، لێکدانەوەی ورد بۆ مێژوو و دونیابینی و دۆخی یارسان لە دەورانە جیاوازەکاندا بکرێت. من وەک کەسێکی یارسانی کە ساڵانێکە سەرقاڵی توێژینەوەم لەبارەی مێژوو، فەرهەنگ و ئەدەبیاتی باوەڕی یارسان، هەوڵ ئەدەم بەپێی دەرفەت و تێگەیشتنی خۆم و بە پشتبەستن بە چەند دەقێکی کەلام لە ئایینی یاری، ڕۆشنایی بخەمە سەر پەیوەندی نێوان یارسان و چەمکی کوردبوون.

سەرهەڵدانی ئایینی یاری و بزووتنەوەی یارسان

لەپاش سەرهەڵدان و زاڵبوونی ئیسلام بەسەر ئێران و کوردستاندا، زۆربەی چەمکە فکری و فەلسەفییەکان کە هەڵگری ڕوانگە و دونیابینیی بزووتنەوە ئایینی و کۆمەڵایەتییەکانی زاگرۆس بوون، لەناو چوون، بەڵام بزووتنەوەی یارسان بە پشتبەستن بە فەرهەنگی بەرخۆدانی سەدان ساڵەی خۆی، توانی لە چوارچێوەی ئایینی یاریدا، شوناسی ڕاستەقینەی کوردان بپارێزێت و وەک میراتێکی ماددی، فەرهەنگی و مەعنەوی، بۆ نەوەکانی دواڕۆژی نیشتمانی ڕاگوێزێت. ئایینی یاری، لە سەر خاکی کوردستان و لەژێر دەسەڵاتی میرنشینەکانی کورددا و لە سەردەمی دەسەڵاتدارانی ئیسلامدا بەفەرمی ئاشکرا بوو. یارسان، بەها کۆمەڵایەتی و مرۆییەکانی لە تێڕامان و فەلسەفەی ئایینی خۆیدا پاراستووە و تا ڕۆژگاری ئەمڕۆ پەرەی پێ داوە. لە گەوهەری کەلامەکانی یاریدا، فەرهەنگ و ژیاری بزووتنەوە کۆمەڵایەتییەکانی زاگرۆس وەک بەشێکی گرینگ و پڕبایەخ لە مێژووی ڕاستەقینەی کوردان، جێگای باس و تێڕامانە.

یارسانییەکان لە دوای ڕووخانی ئیمپراتۆریەتی ساسانی و زاڵبوونی دەسەڵاتی سیاسیی ئیسلام لەسەر خاکی نیشتمانی کوردان، وێڕای بزووتنەوە کۆمەڵایەتییەکانی دیکەی ئێران و کوردستان، دژ بە داگیرکاریی دەسەڵاتدارانی ئیسلامی سیاسی تێکۆشاون.

بەپێی بەرهەم و نووسراوەکانی یاری، لەپاش داگیرکردنی ئەو ناوچانەی یارسانییەکان تێیدا ژیاون، پێشەنگانی بزووتنەوەی یارسان بۆ بنیادنانەوەی ناسنامە و پێکهاتە کۆمەڵایەتییەکانی پێش ئیسلام، ژمارەیەک بزووتنەوەیان دروست کردووە کە دیارترینیان بریتی بوون لە: بزووتنەوەکانی بابا سەرهەنگ دەودانی لە سەدەی ١٠ی زایینی و شاخوشین لوڕستانی لە سەدەی ١١ی زایینی. درێژەی بزووتنەوەکانی یارسان دواجار پەیوەست بووە بە سەردەمی سوڵتان سەهاک بەرزنجی لە سەدەی ١٣ی زایینی. سەرهەڵدان و بڵاوبوونەوەی ئایینی یاری لە چوارچێوەی گرێبەستێک لەژێر ناوی (بیاوبەس) لە پردیوەری هەورامان، یارسانی کردە خاوەن سیستەمی پیر و پادشایی، بۆ ئەوەی بتوانێت بە شێوەی ڕێکخراوەیی ڕێبەرایەتیی کۆمەڵگە بکات. بەپێی گرێبەستی بیاوبەس، بنەما فکرییەکانی یاری و ئامانج و میتۆدی ڕێبەرایەتیی کۆمەڵگە لە ڕێگەی سیستەمی شورایی "پیر و پادشا" دیاری کراوە.

خەبات و خۆڕاگریی یارسانییەکان بۆ پاراستنی شوناسی فەرهەنگی و ئایینی، کە گەوهەری فەرهەنگی نەتەوەی کوردە، پشتی بەو چەمک و ڕێبازانە بەستووە کە پێش لە هاتنی ئیسلام لە زاگرۆس باو بوون. لە نیزامی پیر و پادشایی یارساندا، ڕێنێسانسی فکری بۆ چاکسازیی کۆمەڵایەتی، پێناسەی دروستی ئەخلاق لە بەها و پێگەی مرۆڤ لە گەوهەر و بنەوای ئایینی یاری واتە (پاکی، ڕاستی، نیستی و ڕەدا) ڕۆشنایی خراوەتە سەر و لە بواری کردارییەوە کاری لەسەر کراوە. هەوڵدان بۆ دادپەروەریی کۆمەڵایەتی، یەکسانی لەنێوان ژن و پیاو و خۆبەڕێوەبەری لە نیزامی یاریدا، خاڵگەلی گرینگ و جێگای بایەخ بوون.

پڕۆژە و بەرنامەی نیزامی پیر و پادشایی، لە پەیمانی پردیوەردا، وەک ئەرک لە ٧٢ شەرتدا دیاری کراوە و لە ڕێگەی جەم و (گرووپ و ئەنجومەن)وە خراوەتە بواری جێبەجێکردنەوە. لە سەرەتای سەدەی نۆزدەهەمدا، سەید براکەی گۆران وەک دوایین میراتگری ئایینی یاری دەرکەوتووە. بەو جۆرەی گەورەکانی تەکیەی گۆران باسی لێوە دەکەن، لە سەردەمی سەید براکەدا، بناغە فکرییەکانی ئایینی یاری کە لە پەیمانی پردیوەر داڕێژراون، پارێزراون و لە ڕێگای ٣٦ هەڵبەستوانی سەر بە تەکیە، هەوڵی تاوتوێکردن و تێگەیشتنیان دراوە.

یاری و یارسان لە پێناسەی کوردبووندا

لە ئایینی یاریدا گەلێک نیشانە و ڕیوایەت هەن کە پەیوەندییان بە سروشت و ژینگەی کوردستانەوە هەیە. بەتایبەت چیا و ڕووبارەکان وەک سەرچاوەیەک کە بوونی کوردانیان پاراستووە، زۆر جێگای سەرنجن. بەرخۆدانی سوڵتان و یارانی لە چیای شنرویێ، هەڵبژاردنی پردیوەر لە هەورامان بۆ ڕاگەیاندنی ئایینی یاری، چیرۆکی بەیەک گەیشتنی سوڵتان و یارانی لەسەر چیای شاهۆ، گواستنەوەی نیزامی پیر و پادشایی لە هەورامانەوە بۆ داڵاهۆ، لەو شوێنانەی کوردستانن کە لە ئایینی یاریدا وەک شوێنی پیرۆز ناویان لێ هاتووە.

لە پەیوەندی لەگەڵ گرینگیی کورد و کوردستان و ئایینی کوردان، چەندین دەقی کەلام لە سەرنجام و دەفتەری شاعیرانی دەورەی سید براکەی گۆراندا هەیە کە بە پێویستی دەزانم ئاماژە بە چەند دانەیەکیان بکەم. تا ئەو جێگایەی من زانیارم هەیە، لە چەند دەقی کەلامدا، لە سەردەمی (بالوول زانا) تا دەگاتە سەردەمی (سەید براکەی گۆڕان) جەخت لەسەر وشەی کوردی و کوردستان کراوەتەوە.

یەکەمین کەسایەتییەک کە باسی لە یارسان کردبێ بالوولی زانایە کە لە سەدەی دووهەمی کۆچی مانگیدا ژیاوە. ئەو لە کەلامێکدا ئاماژە بە ئایینی کوردان دەکات و دەڵێ:

ئەو واتەی یاران، ئەو واتەی یاران
ئیمە دێوانەین، ئەو واتەی یاران
هەنی مەگێڵیین یەک یەک شاران
تا زندە کەریم ئایین کوردان

جێگای باسە لە نووسخەیەکی جیاوازدا، لەباتی ئایینیی کوردان، ئایینی ئێران هاتووە. بەڕای من، ڕێیی تێ ناچێت ئەمەیان دروست بێت، لەبەر ئەوەی ئەگەر لە ڕووی مێژووییەوە چاوی لێ بکەین، ١٢٠٠ ساڵ پێش ئێستا، وڵاتێکی یەکدەست و قەوارەیەکی سیاسی وەک ئێران لە ئارادا نەبووە کە خاوەن ئایینێکی گشتگیر و فەرمی بێت، تاکوو بالوول شاهیدی بۆ بدات. خۆ ئەگەر مەبەست لە ئایینی ئێران "زەردەشت" بێت، ئەوا ناوی فەلاتی ئێران لە سەردەمی ساسانییەکان بەتەنیا ئێران نەبووە، بەڵکوو "ئێرانشار" بووە. باوە سەرهەنگی دەودانی، زانای گەورەی یارسانی، لە سەدەی چوارم، مژدەی سەرهەڵدانی ئایینی کوردان، واتە ئایینی یاری دەدات و دەڵێت:

سەرهەنگ دەودان، سەرهەنگ دەودان
ئەز کە ناممەن سەرهەنگ دەودان
چەنی ئێرمانان مەگێڵم هەردان
مەکۆشم پەرێ ئایین کوردان

کەسایەتی و زانای گەورەی یارسانی، شاوەیس‌قولی لە سەدەی نۆیەمی کۆچی، بەم جۆرە شاهیدی بۆ کوردبوونی خۆی وەک یارسانییەک دەدات و دەڵێت:

ئەسڵ من جە کورد، ئەسڵ من جە کورد
بابۆم کوردەنان، ئەسڵ من جە کورد
من ئەو شێرەنان، چەنی دەستەی گورد
سلسلەی سوپای، زوحاکم کرد هورد

سوڵتان سەهاک کە دەبێتە دامەزرێنەری بناغەی فکری و نیزامی پیر و پادشاییی یارسان، لە سەدەی حەوتەمی کۆچی مانگی، جەخت لەسەر کوردبوونی خۆی دەکاتەوە و دەڵێت:

ئەسڵمەن جە کورد، ئەسڵمەن جە کورد
ئەز کوردێوەنان، ئەسڵمەن جە کورد
ئەز ئا بەورەنان شێر مەکردم ورد
سەرخێڵ خێڵان، مێردان کردم گورد

کەسایەتیی گەورە و یاری نزیکی سوڵتان سەهاک، واتە پیر میکائیل دەودانی لەدایکبووی ٦٥٨ی کۆچی، "شا"کەی خۆی لە دوونی پێشوو وەک کوردێکی ئازا وێنا دەکات و دەڵێت:

نەوزەرشای کەیان، نەوزەرشای کەیان
شام بی نە ئەو دەم نەوزەرشای کەیان
شام بنیامین بی چەوگا نەو زەمان
وێنەی کورد گورد مەشی نە مەیدان

پیری گەورە و زانای یارسانی پیربنیامین لە سەدەی حەوتەمی کۆچی مانگی، بەبۆنەی لەدایکبوونی باوە یادگار، باس لە خەڵاتی خودڕەنگی سوڵتان سەهاک بۆ ناوبراو دەکات و بەم جۆرە کورد و کوردستانی خەڵات دەکات و دەڵێت:

عەلەم قودرەت ناجی بی وەپا
بەرگ خودڕەنگی یادگار پۆشا
غوڵامان دیشان وە معجزاتەش
بەرگ خودڕەنگی بی وە خەڵاتش
تەمام کوردستان دا وە بەراتش
پەی علم و قودرەت، پەی موعجزاتەش
یەکسەر کردەوە کورد و کوردستان
هەم وە موعجزات، هەم وە سفرە و خوان

یان لە کەلامێکی هاوشێوەدا هاتووە کە دەڵێت:

یادگار نە تەنوور ورێزا وەپا
وە لەفز شیرین سڵام داوە شا
بەرگ خودڕەنگی یادگار پۆشا
غوڵامان دیشان شا پەنەش بەخشا
بەرگ خودڕەنگی کرد وە خەڵاتش
کورد و کوردستان دا وە بەراتش

هەروەها کەسایەتیی دیار و زانای یارسانی، نەورۆز سۆرانی کە یەکێک بووە لە یارانی تەکیەی سەید براکەی گۆران، لە کەلامێکدا بە شانازییەوە باس لە کوردبوونی خاوەنکەرەمی خۆی دەکات دەفەرموێت:

دڵە تو کوردی
دڵە تو مەیلان مەحەلەی کوردی
دەر مەیدان یار گرەوی بردی
پیاڵە نە زەهر حەڵاڵ خوردی

هەورامان، لانکەی سەرهەڵدان و سەقامگیریی ئایینی یاری

سوڵتان سەهاک لە بنەماڵەیەکی سوننەی شیخانی بەرزنجەی دەڤەری پارێزگای سلێمانی بوو، بەڵام بەهۆی ناکۆکیی فکری لەگەڵ کوردانی موسڵمان، نەیتوانیوە لەوێ ئایینی یاری دامەزرێنێت، بۆیە پەنای بردووە بۆ ناوچە شاخاوییەکانی هەورامان کە پاشماوەی فەرهەنگی ئایینە کۆنەکانی میترایی و زەردەشتی لێی بووە. هەڵبژاردنی هەورامان بۆ ئاشکراکردنی ئایینی یاری بە هەڵکەوت نەبوو، بەڵکوو بە بەرنامە بووە.

هەورامان هەر بەتەنیا شوێنی سەرهەڵدان و سەقامگیریی ئایینی یاری نەبووە، بەڵکوو دانیشتوانی ئەم ناوچەیە لە دەستپێدا باشتر لە هەر پێکهاتەیەکی دیکەی کوردستان لەگەڵ زمان و گەوهەری ئایینەکە ئاشنا بوون و مامەڵەیان لەگەڵ کردووە، لەبەر ئەوەی هەورامییەکان درەنگتر لە ناوچەکانی دیکەی کوردستان ئایینی ئیسلامیان قەبووڵ کردووە. هەروەها بەشێکی بەرچاو لە پیر و کەسایەتییە دیارەکانی یارسان بۆ خۆیان هەورامی بوون.

کاتێک سوڵتان سەهاک و یارانی ناوچەی هەورامانی لهۆن و دێی پردیوەر لە نێوان پاوە و نەسوود هەڵدەبژێرن بۆ ڕاگەیاندنی ئایینی یاری، ئیتر کەعبەی گەورەیان دەبێتە پردیوەری هەورامان، وەک ئەوەی کە پیرمەنسوور شووشتەری شاهیدی بۆ دەدات و دەڵێت:

ئەو کابەی ئەعزەم، ئەو کابەی ئەعزەم
بارگە شام وەستەن، ئەو کابەی ئەعزەم
کابەم پردیوەر، سوڵتان سەرجەم
یاران نە جەمدا، دڵ بارن وە هەم

سوڵتان سەهاک لە ئەوەڵین بانگەوازی خۆیدا، لە هەورامان جاڕی ئایینی یاری دەدات و داوا لە هەموو دانیشتوانی ئەو دەڤەرە دەکات بێن بۆ پردیوەر و ڕوو لە ئایینی کوردان (یاری) بکەن، بۆیە لە کەلامێکدا دەڵێت:

ئێوەت حەشار، ئێوەت حەشار
جاڕ یاری دەر، ئێوەت حەشار
شێخان و حورین و بەرزنجە و هاوار
هێروێ و شۆشمێ و بەیان و تەشار
نەوسوود و پاوە، کول ئێڵ و تەبار
جەم بوان نە جەمدا، چی پردیوەر شار

کۆچی یارسانییەکان لە هەورامانەوە بۆ داڵاهۆ

بزووتنەوەی یارسان، پێش سەرهەڵدانی سەفەوییەکان، لەژێر گوشاری توند و گشت لایەنەی باوەڕمەندانی موسڵمانی سوننە، قەڵەمڕەوی دەسەڵاتی لە هەورامان لاواز بووە و لە ڕووی ناچارییەوە ناوەندی دەسەڵاتداریی خۆی گواستوەتەوە بۆ داڵاهۆ و ئەوێ کردووەتە دوایین بارەگای نیزامی (پیر و پادشایی) یارسان. لە داڵاهۆ (باوەیادگار) وەک جێنشینی سوڵتان سەهاک، ئەرکی ڕێکخستنی بزووتنەوەی یارسانی لە ئەستۆ بووە.

کاتێک نیزامی پیر و پادشایی یارسان لە هەورامانەوە دەگوازێتەوە بۆ داڵاهۆ، دەڤەری گۆران دەبێتە دوایین مەنزڵگە و قیبلەی ئایینی کوردان و شایادگار دەبێتە شای داڵاهۆ. لەم بارەوە نەورۆز سۆرانی شایەتی دەدات و دەڵێت:

فەڕ کوپەسا سیادەوارەن
کوردەماڵ سەرپشک شا یادگارەن
دۆستان مزگانی پادشام سەوارەن
میهمان مینگەی تازە هەوارەن
یە نەورۆز واتەن ماڵ نیایم جە نۆ
تومیدەم تۆنی یا شای داڵاهۆ

بەپێی ئەو چەند بەندە لە کەلامی پیر و کەسایەتییە مەزنەکانی یارسان بێت، چەقی فەلسەفە و تێڕامانی یارسان هەر لە دەستپێکەوە نیشتمانی کەوناری کورد بووە و ئەم ئایینە میراتگری فەرهەنگ و شارستانییەتی کوردان بووە و بەدرێژایی مێژوو تێکۆشانیان بۆ زیندووڕاگرتنی ئەو چەمکە فکری، مەعنەوی و فەلسەفییانە بووە کە کورد وەک گەلێکی خاون مێژوو و شارستانییەت لە گەلانی دیکەی ناوچەکە جیا کردووەتەوە.

دوای کۆچی مێژوویی یارسانییەکان لە پردیوەرەوە بۆ داڵاهۆ، نیزامی پیروپادشایی یاری وەک پێکهاتەی کۆمەڵایەتی لە هەورامان کەمڕەنگ دەبێتەوە، بەڵام فەرهەنگی ماددی و مەعنەوی یاری کاریگەریی خۆی لەنێو بەشێکی زۆر لە هەورامییەکان بەجێ دێڵێت، بەجۆرێک کە هەتا ئێستا ئەوان، یارسان بە بەشێک لە میراتی فەرهەنگیی خۆیان دەزانن و لە زۆر ڕووەوە پێڕەوەی لە دابونەریتی یارسان دەکەن. بۆ نموونە، هەورامییەکان هەرچەن ئێستا بە ئایین موسڵمانن، بەڵام دیاردەی فرەژنی لەناویاندا باو نییە، کە ئەم نەریتەیان لەژێر کاریگەری ئایینی یاری ڕەچاوی کردووە، لەبەر ئەوەی یارسان فرەژنی ڕەد دەکاتەوە.

خڕەجۆ، دەورەی کادر و "دەنگی کوردستان"

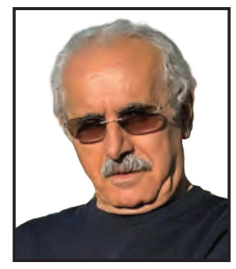

سەید ئەحمەد حوسێنی

لە هەناوی ناوچەیەکی سیاکێو، لە باکووری شاری مەهاباد، دارستانێکی چڕ خۆی لە دۆڵێکی نەدیو حاشار داوە و مەزرای گوندی خڕەجۆ دەوریان داوە.

لە سەر بستووی ئەو دۆڵە کەپرێکی ساباتی خۆش لە چەشنی هەواری گەورەماڵی مەڕداری کوێستان، پەلێکی پێشمەرگەی هێزی پێشەوای لە ئامێز گرتووە کە ئەرکی پارێزگاری ئەم خولەی پەروەردەی کادریان لەسەر شانە.

دەیان لاوی دڵگەرم و ئازادیخواز لە ناوچە جیاوازەکانی کوردستانەوە هاتوون و بەشداری ئەم دەورەیەن. ئەوان لە ئەزموونی سیاسیدا شلک، بەڵام خاوەن بڕوان. دارەدارەی خەبات و بەگژداچوونەوە دەکەن بۆ ئەوەی پێ بگەن و پاشان ببنە سەفیری کوردایەتی و پێشمەرگەی نیشتمان. هاژەی شنەبا و خوڕەی ئاوی لە سەرچاوەوە بەرەو ئەستێر ڕێگرتوو و جریوەی مەل و خشەی سەمای گەڵای دارەکان تێکەڵ بەیەک دەبن و کشێکی سازگار و دڵگیر پێکدێنن.

یەک لە ماموستاکانی ئەم دەورەیە کە هەموو جووڵە و هەنگاوێکی، باوەربەخۆبوونی لێ دەبارێ، لە کەپری پێشمەرگەکانەوە بەرەو دەشتۆکەی خۆشکراو بۆ شوێنی یانەکان دێتە خوار.

مامۆستا، شیرین بزە، کەواپاتۆڵێکی پیشمەرگانە لەبەر، "ڕادیۆ"یەکی پێنج مەوج و جانتایەکی بچووکی دەستی بەدەستەوە، دەمانچەیەکی هێمانوێن بە کەلەکەی چەپیەوە، زەردەخەنەیەکی کارتێکەر لەسەر لێوان، بە ویقار و هەیبەتێکی چیایی و پێشەنگایەتییەوە دێتە نێو بەشداران بۆ گوتنەوەی وانەی ئیمرۆ. یەکەم ڕستەی مامۆستا پاش دەسپێکی وانەی ئەمڕۆی "خۆشحاڵم کە جارێکیتر دەگەڕێمەوە سەر پیشەکەی خۆم و وەک مامۆستا لەنێو پۆلدا خۆم دەبینمەوە."

سەرەتای مانگی پووشپەڕی ساڵی ۱۳۵۹یە. کەشێکی ترسناک بەسەر کوردستاندا زاڵە، وتووێژ بەکردەوە شکستی هێناوە و شەر لە زۆر شوێنی کوردستاندا دەست پێ کراوەتەوە. فڕۆکە شەڕکەرەکانی کۆماری ئیسلامی و هێرشی پیادە لە زیادبووندایە.

هیوا و ناهومێدی، بەرگری و خۆبەدەستەوەدان، ڕزگاریی و ژێردەستەیی لە بەرانبەر یەکدا وەستاون. ڕێگەیەکی دژوار و چەتوون و تێکۆشانیکی سەخت لە پێشە تا نەتەوەیەکی ژێردەست و شوناس لێونبوو و کەمئەزموون و نایەکگرتوو، بخرێتە سەر ڕێگای ژیانی شایان و بەرەو ڕزگاری.

مامۆستا لە هەمووان زیاتر بارودۆخی کوردستان و دەرکەوتەکانی هێرشی دەسەڵاتی تاران هەست پێ دەکات و نیگەرانە. بەڵام وەسەر خۆی ناهێنی و وەستایانە تێکهەڵکێشیکی سیاسی _ ئابووری و مێژوویی کۆمەڵگەی کوردستان دەکاتە بەرکوڵی پەیامی نەتەوەبوونی کورد و شوناسی نەتەوەیی. بە ڕاوێژێکی خۆش، دەنگێکی دڵگر و شیکردنەوەیەکی لێزانانە، نێوەرۆکی باسەکان بۆ بەشداران ساکار دەکاتەوە و جار جار بە هێنانەوەی وێنەیەکی گونجاو وردە جەفەنگێکی ماقووڵ، نێوەرۆکی باسەکەی شیرینتر دەکات.

مامۆستا خاوەنی خەون و پلانی بەرزە و بۆ گەیاندنی ئەندێشە سیاسییەکانی خۆی و ڕزگاریی نەتەوەکەی بە گژ شاخێکی چڕی بەردیندا چۆتەوە و دەیەوێت بۆ تێپەرین بە نێو ئەم دەرووە ئەستەم و هەڵدێر و پڕ ڕێگر و لەمپەرەدا، دالانی خۆڕاگریی و خەبات بۆ ڕزگاریی لێ بدات.

***

ئێوارە و سێبەر باڵیان بە سەر دارستانی نێو دۆڵەکە کیشاوە و خۆر لە پشت کێوەبەرزەکاندا خۆی حاشار داوە. وانەی ڕۆژ تەواو بووە. لە کەشێکی فینکدا مامۆستا و قوتابییەکان بە دەم حەسانەوە و باس و قسەی خۆشەوە، چاوەڕوانی "دەنگی کوردستانی ئێران"ن کە ماوەی یەکدوو حەوتوویە دامەزراوە.

شمشاڵی کوردی یەکەم تەتەری شەپۆلەکانی دەنگی کوردستانە و پاشان "ڕادیۆ" بە سەمفونیی پێنجی "گوستاڤ مالەر" - کە ئێستاش نازانم سەلیقە و پێشنیاری کێ بووە- وەک موزیکی پشتی پەیام درێژە بە بەرنامەکانی دەدات.

هاواری "ترۆمپێت"ی دەسپێکی سومفونی مارشی تراژیکی "مالەر" کە لەسەر ئیدەیەکی ئابستراکت داڕێژراوە و لە تەواویەتی خۆیدا بەناو کەشی گەشە و بەرەو پێشچووندا زریان ئاسا گڤەی دێت، سێبەر و تاریکی دەبڕێ و بەرەو ڕووناکی دەخوشێ و دەبێتە گێڕانەوەیەکی موزیکالی بەهێز و دەگەڵ ئۆرکێستری سروشتی دۆڵەکە تێکەڵ دەبێت. گوزەری هارمۆنیکی "نۆتەکان" بە گەرووی ئامێرەکاندا سەربەردە و بەسەرهاتی خالەقی ئەم سەمفونیە گەردوونییە سیحراوییە، ئاوێتەی سەربردەی نەتەوەی کوردی پڕ لە هەوراز و نەشیو دەبێت و خۆ بە پەردەی گوێی گوێگر دادەات.

***

سەمفونیی "مارشی مەرگ"، مارشی تراژیکی ژیان، لە نێوان دراما و تاریکی لە لایەک و ڕووناکی و شادی لە لایەکیتر، لە ئارادایە و بەرەو پێش دەچێت و دواجار بە ئامانج دەگات و ئەوەش بێگومان بەشیکە لە باوەڕ و ستراتژیی مامۆستای خولەکە کە دەیەوێت بۆ گەیشتن بە ئامانج ئاوێتەیان بکات. مامۆستا دەنکێک لە جگەرە "کێنت"ەکەی دەردینێ و چاوێکی ئاخنراو لە هیوا لە بەشدارانی دەورەکە دەکات و بە حورمەتەوە دەڕوانێتە پێشمەرگەکانی پارێزەری شوێنەکە. بزەیەکی پڕ لە شادی بۆ دامەزرانی "دەنگی کوردستانی ئێران" دەبیتە میوانی لێوەکانی و جگەرەکە دادەگیرسێنێ و بە هەموو تواناوە جوانیی کوردستان و دیمەنی پێشمەرگە و دۆڵی "خڕەجۆ" لە ئامێزی دڵ دەگرێت.

"خڕەجۆ" ، یەکەم دەورەی پەروەردەی کادری سیاسی و پێشتر پەروەردەی پێشمەرگە، و هەروەها " دەنگی کوردستان" سێ کوچکەی ئامرازی ئەو دالانە بوون کە مامۆستا بۆ گەیشتن بە خۆناسین و ڕزگاری و ئازاد ژیان، ئەرکی ئەندازیارییەکەی گرتبوو ئەستۆ.

***

زیاتر لە یەک دەیە، کوردستان و شاخ و چیا و دۆڵەکانی، دەبنە سەنگەری بەرگری و هێرش و ڕابوون، و بەشدارانی ئەو دەورە و دەورەکانیتری سیاسی _ نیزامیی شۆڕش، دەبنە بەڕێوەبەر و بزوێنەری خەباتێکی سەختی بەرگریی نەتەوەیی و دەنگی کوردستانیش دەبێتە زمانحاڵ و دەنگی ڕاستوێژی ئەم خەباتە و هاوڕێی کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان و مامۆستاش دەستێکی لە لووتکەی شاخەوە هاڵاندووە و چاوێکی لە سەنگەری پێشمەرگە بڕیوە و گۆشەی دڵیشی بۆ دیپلۆماسی تەرخان کردوە و لێزانانە ڕەوڕەوەی شۆڕش ڕێبەری دەکات.

دۆخی مەمرە و مەژی لە ئێران لەژێر زەبروزەنگ و قەڵتوبڕی هەر نارەزایەتییەکدا

هەژاری برستی لە خەڵکی ئێران بڕیوە. دوای شەڕی ئەمریکا و ئیسرائیل لەگەڵ ئێران ڕاپۆرتە مەیانییەکان باس لەوە دەکەن گرانی، بێکاری و دۆخی شپرزی ئابووریی خەڵک خوردوخۆراک و شێوەی بژێوی بنەماڵەکانی بەتەواوی گۆڕیوە. لە زۆربەی بنەماڵەکاندا کە دوو کەسیان کارمەند بن، مووچەی هەردووکیان هێشتا بەشی دوو حەوتووی ژیانیان دەکات و فەرمانبەران ناچارن دوو حەوتووی کۆتایی مانگ بە قەرز، وەلانانی خەرجییە سەرەکییەکان و کڕینی کەمترین پێداویستی بەڕێ بکەن. هاوکات ترسی بێکاربوون لە شەپۆلی دەرکردنی کارمەندانیشدا بووەتە هۆی ئەوەی فەرمانبەران نەوێرن پەل ببزێون و نارەزایەتی دەرببڕن.

لە ئێستادا چینی نێوەڕاست -خوێندەواران، تەکنۆکراتەکان و ئەندازیاران- کە پێشتر بزوێنەری ئابووری و کولتووری وڵات بوون، لەژێر چەرخی بێڕەحمی هەڵاوساندا خەریکە بەتەواوی تێدا دەچن و سەبەتەی کڕینیان تەنیا بووەتە کڕینی کەلوپەلی سەرەتایی بۆ مانەوە لە ژیانی مەمرە و مەژیدا.

لە دۆخی ئێستادا جۆگرافیای قەرزەکانیش گۆڕاون و دیاردەی کڕینی دەفتەری (قەرزکردن) تەنیا تایبەت نییە بە گەڕەکە هەژارەکانی شارەکان، بەڵکوو هەر هەموو چین و توێژەکانی کۆمەڵگەی گرتووەتەوە. دوکاندارەکان دەڵێن ئەو کڕیارە کۆنانەی پێشتر شتی زۆر و بە کوالێتییان دەبردەوە، ئێستا بە شەرمەزارییەوە داوای کڕینی بە قەرز دەکەن. ڕاپۆرتەکانی نێو بازاڕ نیشان دەدەن شێوازی فرۆشتن بەرەو سیستمی «ئێستا بکڕە، دواتر پارە بدە» ڕۆیشتووە. ئەم شێوازە قیستە چیتر تایبەت نییە بە کەلوپەلی گرانبایی یان ئۆتۆمبێل و مۆبایل، بەڵکوو سێکتەرەکانی پۆشاک، خۆراک (گۆشت، برنج، بەرهەمە شیرییەکان) و خزمەتگوزارییە تەندروستییەکانیشی گرتووەتەوە.

کۆمەڵناسەکانیش ڕایانگەیاندووە نقومبوونی چینی نێوەڕاست لە خەمی نان و مانەوەدا، هیچ وزەیەک بۆ پەروەردەکردنی منداڵان، کڕینی کتێب، سینەما و داواکاری مەدەنی ناهێڵێتەوە، ئەمەش هاوسەنگیی کۆمەڵایەتی و گەشەی کولتووری وڵات تێکوپێک دەدات.

لەوە دۆخێکیشدا بەرپرسانی حکوومەت لەبری دۆزینەوەی چارەسەر بۆ ئەم قەیرانە گشتگیرە و پاشەکشە لە سیاسەت و شەڕفرۆشییەکانیان لە نێوخۆ و دەرەوەی وڵات؛ خەریکی تۆمەتبارکردنی لایەنی دەرەکین؛ بەجۆرێک کە مەسعوود پزیشکیان، سەرۆککۆماری ڕێژیم لە کۆبوونەوەیەکدا لەگەڵ ژووری بازرگانی، کێشەکانی ئێستای بۆ «جەنگی ئابووری دوژمنانی دەرەکی» گەڕاندەوە و داوای کرد خەڵک دەبێ زیاتر بەرگە بگرێت.

بەهار کەپرێ دەکەینۆ و هاوین تێکی دەدەینۆ و پاییز ڕێکی دەخەینۆ، بەینۆ بەینۆ بەینۆ...

ئای لەم گۆرانییە! ئای لەم فۆلکلۆرە دەوڵەمەندە! کاتێک لەسەر کورسییەکەمان دادەنیشین و چایەکی گەرم یان شەربەتێکی ساردمان خواردۆتەوە و دەنگە بەرز و لەرزۆکەکەی هونەرمەندێکی بە زیک و زەردی کەمانچەکەیەوە دەڵێت: "بەینۆ بەینۆ بەینۆ، بەهار کەپرێ دەکەینۆ، پاییز ڕێکی دەخەینۆ"، ئا لێرەدا دەبێت لەسەر کورسییەکەت ڕێک دانیشیت و لە قووڵایی ئەم شاهکارە گۆرانییە تێبگەیت. ئەمە تەنیا میلۆدییەکی سادە نییە بۆ سەمای هەڵپەڕکێی گوندنشینان لێدرابێت، نا! ئەمە فەلسەفەی ژیانە، ئەمە ستراتیژی سیاسییە، ئەمە پڕۆگرامی ئابووریی نەتەوەییە و تەنانەت ستراتیژیی گەرمی - ساردییشی تێدا شاراوەتەوە. وا دەزانن ئێمە گەلێکی دواکەوتووین و لەنێو چیا و دۆڵاندا لە دونیا بێخەبەرین؟ نەخێر، ئێمە خاوەنی "بەینۆ بەینۆ"ین! ئەم گۆرانییە ئەوەندە قووڵە، ئەوەندە پڕ واتا و ڕەمزە، سێبەرەکەی نەک هەر بەسەر تەواوی کوردستاندا، بەڵکوو بەسەر هەموو گۆی زەوییاندا درێژ بووەتەوە. ئێمە لەگەڵ خۆماندا هەموو دونیاشمان بۆ ڕووخاندن و سازکردنەوەی پەیتاپەیتای کەپران قایل کردووە.

هەر کەسێک کەمێک مێشکی لەسەر گۆرانیی کوردی و فۆلکلۆر بێت، یان کەمێک لە ئەدەبیاتی دانوستانی دژبەیەک تێگەیشتبێت، دەزانێت "بەینۆ بەینۆ" کتێبێکی کراوەی ژیانی سیاسی و کۆمەڵایەتیی ئێمەیە. نەکەن وا بیر بکەنەوە ئەمە تەنیا بۆ گاڵتە و گۆرانی و کات بەسەربردنە. نا، ئەمە پڕۆگرامی کارە بۆ هەموو گەلان. ئەگەر بە قووڵی لە وشەکان، لە ئاوازە گەرم و ساردەکان، لە دەربڕینەکان و لەو هەناسە درێژەی هونەرمەندەکەمان تێبگەیت، تێز و ئەنتی تێز و سەنتێزی فەیلەسوفە گەورەکان وەک هێگڵیشی تێدایە، بەڵام بە شێوازێکی کوردییانە، پڕ لە ڕەنگ و بۆن و ژیان، و سەرنجڕاکێشتر!

وەکوو نموونە، هەر لەم چەند دەیەی ڕابردوودا، بەشی ڕۆژهەڵاتمان، یان وەک ئێستا پێی دەڵێن، "ڕۆژهەڵاتی کوردستان"، هەر کە پاشایەتییەکەی ئێران تێک چوو، هەڵمەتی "بەینۆ بەینۆ"یان دەست پێکرد. نوێنەرانی گەل لە بەهارێکی پڕ هیوادا، کەپرێکی گفتوگۆیان لەگەڵ کۆماری تازەپێگەیشتوودا لێدا. ئەوەتا ئێمە نەک هەر گەیشتووینەتە مانگ و زەردەواڵەشمان لەسەر نیشتووە، بەڵکوو لە یەکەم ڕۆژی دامەزراندنی کۆمارێکدا، بەوپەڕی دڵسۆزییەوە چادرمان هەڵداوە. پاشان، بەبێ ئەوەی زۆر کات بڕوات، کەپرەکە بە زرمێک ڕووخێنرا، و وەک بەشێک لە فەلسەفەی "بەینۆ بەینۆ"، ماوەیەکیش لە زستانی بێئومێدیدا مانەوە. ئیتر ئێستا دوای چەند ساڵێک، جاروبار بە درۆن و مووشەک یادی "تێکدانی کەپرەکە" دەکرێتەوە و هێرش دەکرێتە سەرمان، و لە لایەکی ترەوە، ماڵپەڕێکی تاران بە ناوی "ڕویداد ۲٤" بەوپەڕی دڵسۆزییەوە لەسەر لاپەڕەکانی دەنووسێت و باس لە "هەوڵەکانی کورد بۆ گەیشتن بە مافەکانی" دەکات و چاوەڕێیە لە بەهاری داهاتوودا – ئەگەر بەهارێک بێت و تووشی زریانی سیاسی نەبێت – دیسان کەپرێکی نوێی گفتوگۆ لە نێوان دەسەڵاتی ئێستا یان داهاتوودا دروست بکرێتەوە. ئەمە "بەینۆ بەینۆ"ی نێوان کورد و ئێرانە، وەرز بە وەرز و دەیان ساڵ بە دەیان ساڵ بەردەوامە. پڕۆژەیەکی دڵخۆشکەر!

ئەمە تەنیا پەیوەندی بە ئێرانەوە نییە! کەپری "بەینۆ بەینۆ" لە نێوان حکوومەتی هەرێمی کوردستان و بەغدا، وەک هەڵپەڕکێیەکی خۆشە و ئەوانیش زۆر جار بە گۆرانیی بەینۆ بەینۆوە، کوردانی باکوور و ئەردۆغان کە هەر جارە و بە قسە خۆشێک دێنە پێشەوە و دواتر خەنجەرێکی تازە دەردەهێنن، تەنانەت لە ڕۆژئاوایش لە نێوان کورد و ئەحمەد شەرعیدا بەردەوام هەڵ دەبەسترێت، تێک دەدرێت و دواتر "چاک دەکرێتەوە" (کە زۆربەی کات تەنیا نوێکردنەوەی ناوی کەپرەکەیە و شوێنی چادرەکە دەگۆڕدرێت!). پڕۆژە نیشتمانییەکە ئەوەندە سەرکەوتوو بووە، ئەوەندە کاریگەر بووە، لە نێوخۆدا لە نێوان حیزبە سیاسی و چەکدارەکانی خۆشماندا دووبارە دەبێتەوە.

لە ڕووسیە و ئۆکراین باس لە کەپری "بەینۆ بەینۆ" دەکرێت، بەڵام وادیارە هێشتا تەواو لە فەلسەفەکەی تێنەگەیشتوون و بە باشی کاریان بۆ نەکردووە، بۆیە جەنگەکەیان کۆتایی نایەت و ناتوانن کەپرەکەیان بە جوانی لێ بدەن. تەنانەت ئیسرائیل و حیزبوڵڵاش لەگەڵ ئەوەی دوژمنی سەرسەختی یەکترن و چاویان بەیەکتر هەڵنایەت، لەنێو گفتوگۆ نهێنییەکانیاندا گۆرانیی "بەینۆ بەینۆ" دەڵێنەوە، هەرچەندە جاروبار دەنگی مووشەک و تۆپبارانیشیان تێکەڵ دەبێت، بەڵام بێگومان ئەوان پەیامی "بەینۆ بەینۆ"یان وەرگرتووە.

پێویستە لێرەدا سپاسێکی زۆر لە کۆماری ئیسلامیی ئێران و ئەمریکا بکەین. چونکە ئەگەر ئەوان لە دانوستانە زەبەلاح و پڕ لە دراماکانیاندا خۆیان بەم شێوەیە نەکردبووایە قوربانیی پۆست مۆدێرنیزمی "بەینۆ بەینۆ"، ئاوا بە ئاسانی ئەم گۆرانییە نەدەبوو بە پڕۆژەیەکی جیهانی. ئەوان ڕۆڵی گەورەیان هەبوو لە جیهانیکردنی ئەم گۆرانییە فەلسەفییە کوردییە قووڵە.

سەرەڕای هەموو ئەمانە، ئەم "بەینۆ بەینۆ"یە خۆمان دامانناوە و هەر لە خۆمان جوانە. ئێمەی کورد هەمووومان لەسەر ئەم گۆرانییە کۆکین، بە هەوایەکی تایبەتەوە هەڵدەپەڕین و بە یەک دەنگ دەڵێین":

بەینۆ بەینۆ بەینۆ ،
بەهار کەپرێ دەکەینۆ ،
هاوین تێکی دەدەینۆ ،
پاییز پاییز ڕێکی دەخەینۆ!"

ئێستاش خەڵکی هەموو پارچە دابەشکراوەکانی کوردستان لەسەر ئەم گۆرانییە جیهانییە دڵخۆشن و شادمان دەژین و لە جیاتی دروستکردنی باڵەخانەیەکی قورس و قایم قۆناغ بە قۆناغ خەریکی کەپرەکەن.

KURDI STAN

Publishing by Democratic Party of Iranian Kurdistan

NO: 920 5 June 2026

ناونیشانی ڕۆژنامەی «کوردستان» و ماڵپەڕی ناوەندیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە تۆڕی جیهانیی ئینتێرنێتدا:

ئیمەیلی ڕۆژنامەی کوردستان:
info@kurdistanmedia.com

ئیمەیلی تەشکیلاتی نهێنی:
Tashkilat.kdp92@gmail.com

www.kurdistanmedia.com

info@kurdistanmedia.com www.kurdch.tv

Yahsat 1A @ 52.5° East Frequency: 12149

polarization: Vertical -27500 FEc : 3/4

چۆن حەیران و هۆرە مێژووی نەنووسراوی کوردیان پاراستووە؟

مرۆڤایەتی بەدرێژایی مێژوو، بۆ پاراستنی ناسنامە و ڕابردووی خۆی، پشتی بە مەرەکەب و لاپەڕەی کتێبەکان بەستووە، بەڵام بۆ گەلێکی وەک کورد کە جوگرافیا سەختەکەی زاگرۆس و گۆڕانکارییە توندوتیژەکانی مێژوو هەمیشە دەرفەتی بنیاتنانی ئەرشیڤخانە فەرمییەکانی پێ ڕەوا نەبینیوە، کەرەستەی پاراستنی مێژوو جیاواز بووە. کورد لەجیاتی مەرەکەب، مێژووی خۆی لەسەر پەردەی دەنگ و لەناو دێڕی ئاوازەکانیدا تۆمار کردووە.

لە ڕوانگەی مرۆڤناسیی فەرهەنگییەوە، فۆلکلۆری زارەکیی کوردی تەنیا ئامرازێکی ڕەوانبێژی یان سۆزداری نین بۆ کات بەسەربردن، بەڵکوو مێژوویەکی هاوتەریبن کە کۆدەکانی ژیان، کۆچ، شەڕ و دەروونناسیی کۆمەڵگەی کوردییان لە فەوتان پاراستووە. هۆرە و حەیران دوو کۆڵەکەی گرنگی ئەم مێژووە زارەکییەن.

هۆرە: دەنگدانەوەی گاتاکان و زمانی ئەشکەوتەکانی زاگرۆس

ئەگەر لە ڕووی مێژووییەوە سەیری هۆرە بکەین کە تایبەتە بە ناوچەکانی کرماشان، ئیلام، لوڕستان و پانتاییە جیاوازەکانی دیکەی زاگرۆسنشین، دەبینین ئەم چڕینە کۆنترین فۆرمی دەربڕینی مرۆڤی ئەم خاکەیە.

زۆربەی توێژەرانی بواری موزیکناسیی نەتەوەیی کۆکن لەسەر ئەوەی کە ڕیتم و مۆدەکانی هۆرە، پەیوەندییەکی ڕاستەوخۆیان بە سروودە ئایینییە دێرینەکانی وەک (گاتاکانی زەردەشت) و پەرستشە ئەشکەوتییەکانی پێش ئەوەوە هەیە. هۆرە بەبێ ئامراز و تەنیا بە پشتبەستن بە دەنگی گەروو دەگوترێت؛ ئەمەش نیشانەی قۆناغێکە لە مێژووی مرۆڤایەتی کە هێشتا مرۆڤ ئامێری موزیکی دانەهێنابوو، بەڵکوو دەنگی خۆی وەک پردێک لەنێوان خۆی و خوداوەندەکان، یان خۆی و سروشتدا بەکار هێناوە.

هۆرە پڕە لە «مەقام»ی جیاواز (وەک سێحەیی، لارسەنگ، مۆری و ...هتد). هەر یەک لەم مەقامانە کاتێک دەچڕدرێن، باس لە ڕووداوێکی کۆمەڵایەتی دەکەن؛ بۆ نموونە «مۆر» کاتی کۆچی دوایی ئازیزان دەگوترێتەوە. هۆرە مێژووی خەم و ڕووبەڕووبوونەوەی مرۆڤی کوردە لەگەڵ مەرگ و دابڕان. کاتێک مێژوونووسانی بیانی تەنیا باسی شەڕی پاشاکان دەکەن، هۆرە باسی هەستی ڕاستەقینەی تاکەکانی زاگرۆس دەکات لەو چرکەساتانەدا.

حەیران: جوگرافیای زیندوو و مێژووی کۆچبەران

لەکاتێکدا هۆرە لە باشوور و ڕۆژهەڵاتی کوردستان دەنگ دەداتەوە، لە دەشتی هەولێر، مەخموور، گەرمیان و ناوچەکانی موکریان و گۆشە جیاوازەکانی دیکەی کوردستان، (حەیران) دەبێتە پاڵەوانی چاودێری مێژوو. حەیران تەنیا چیرۆکێکی ئەڤینداری نییە. ئەگەر بەوردی گوێ لە تێکستی حەیرانەکان بگرین، دەبینین دەقەکان پڕن لە زانیاریی وردی جوگرافی:

– ناوی چیاکان (قەندیل، کێوەڕەش، کارۆخ).

– سنووری نێوان کوێستان و گەرمیان.

– ناوی کانی و سەرچاوە ئاوییەکان کە زۆرجار ئێستا وشکن، یان ناویان گۆڕاوە.

حەیرانبێژ لە ڕێگەی گێڕانەوەی چیرۆکی سەفەری کاروانەکان، یان کۆچی هاوینەی عەشیرەتەکان بۆ کوێستان، نەخشەیەکی مرۆیی و جوگرافیی ڕوونی ئەو سەردەمەمان پێدەدات کە لە چەندین بەڵگەنامەی فەرمی وردترە.

زۆرجار لەناو دێڕی حەیرانەکاندا، ئاماژە بە هێرشی دەرەکی، زوڵمی بەگزادە و ئاغاکان، یان سەربازگرتنی زۆرەملێی دەسەڵاتە ناوچەییەکان دەکرێت.

بەیت و لاوک

لە سەردەمێکدا کە نە ڕۆژنامە هەبوو، نە ڕادیۆ و نە ئینتەرنێت، پرسیارەکە ئەمەیە: خەڵک چۆن لە کارەساتە گەورەکان و گۆڕانکارییەکانی دەوروبەریان ئاگادار دەبوون؟ لێرەدا ڕۆڵی (بەیتبێژان) و (لاوکبێژان) دەردەکەوێت کە وەک دامەزراوەیەکی ڕاگەیاندنی گەڕۆک کاریان کردووە.

کاتێک کارەساتێکی گەورە ڕووی دەدا، وەک فەرمانی سەر ئەرمەنییەکان لە ساڵی ١٩١٥، یان شەڕی نێوان دوو میرنشین و عەشیرەت، بەیتبێژەکان ڕووداوەکەیان دەکردە شیعر و ئاواز. ئەوان لە گوندێکەوە بۆ گوندێک و لە دیواخانێکەوە بۆ دیواخانێکی دی دەگەڕان و بە گوتنی ئەو لاوک و بەیتانە، هاووڵاتییانیان لە درێژەی ڕووداوەکان ئاگادار دەکردەوە. ئەمەش وای دەکرد کێشە و خەمەکان نەبنە بابەتێکی ناوچەیی، بەڵکوو ببنە خەمێکی نەتەوەیی هاوبەش.

لە ڕوانگەی ئەنسرۆپۆلۆژییەوە «مێژووی زارەکی» هێندەی مێژووی نووسراو بەهای هەیە، چونکە مێژووی نووسراو زۆرجار لەلایەن دەسەڵاتداران و سەرکەوتووەکانی شەڕەوە نووسراوەتەوە، بەڵام مێژووی زارەکی (حەیران، هۆرە، لاوک) دەنگی چینەکانی خوارەوەی کۆمەڵگەیە؛ دەنگی جووتیاران، شوانان، ئەوینداران و دایکانی جەرگسووتاوە. بۆیەشە مەترسیی لەسەرە، چونکی بە کۆچی دوایی هەر پیرەپیاو، یان دایکێکی حەیرانبێژ و هۆرەچڕ لە گوند و شارۆچکەکانمان، لەڕاستیدا کتێبخانەیەکی گەورەی مێژوویی و فەرهەنگی ژێرخاک دەکەوێت.

بەر لە ماڵاوایی

خەباتی کورد و دژبەرانی دڵڕەشی

هەیاس کاردۆ

بۆ کەس شاراوە نییە خەباتی ڕزگاریخوازانەی خەڵکی کوردستان لە ئێران، بۆ گەیشتن بە مافی نەتەوایەتی، مافی بەرابەری و عەداڵەتی کۆمەڵایەتییە. لەوەتی کورد خەباتی خۆی درێژە دەدا، هیچکات مەیلی سەرەڕۆیی و تەماحکارانەی نیشان نەداوە. هیچکات نەیویستووە پەلامار بەرێتە سەر ماف و ژیانی هیچ نەتەوە و لایەنێکی دیکە. بە هەموو دەنگی خۆی هاواری کردووە کە هەموو گەلانی نیشتەجێی ئێران مافی وەک یەکیان لە هەڵبژاردنی چۆنیەتیی ژیانی خۆیاندا هەیە. هیچکەس لە کەسی دیکە نە زیاترە و نە کەمتر. ئەوەندەی خەڵکی کوردستان بۆ ئازادی و مافی ژیانێکی ئاسوودەی باقیی بەشەکانی ئێران خەباتی کردووە و خوێنی داوە، هیچکات ئەو هاودەنگییەی وەرنەگرتووەتەوە.

دیارە سەرەکیترین دوژمنی ماف و ئازادییەکانی خەڵکی کوردستان و گشت ئێران، دەسەڵاتی سەرکوتکەرانەی کۆماری ئیسلامییە کە بەردەوام خەڵکی کوردستانیشی پەلامار داوە، ماڵی وێران کردووە و کوشتاری لێ وەڕێ خستووە. لەژێر دەسەڵاتی ئەو ڕێژیمە دژی ئینسانییەدا، گەلەکەمان ڕۆژ لەگەڵ ڕۆژ زیاتر چەوساوەتەوە و زوڵمی لێ کراوە. لە ماوەی نزیک نیو سەدە دەسەڵاتی ڕەشی ئەم ڕێژیمەدا خەڵکی کورد زیاترین زیانی وێ کەوتووە. زۆرترین کوشتاری لێ کراوە. لە بێبەشیی زیاتردا ڕاگیراوە. زیاترین هێزی سەرکوتکەری بۆ ڕەوانە کراوە. کەمترین پلانی ئاوەدانی و خۆشگوزەرانیی تێدا بەڕێوە چووە. بەشی زۆری ئێعدام و زیندانیی لێ بینراوە و کەمترین مەجالی ژیانێکی ئاسوودەی بۆ دابین کراوە.

ئەگەر خەڵکی کوردستان ئێستاش خەباتی نەپساوەی خۆی بە دژی ئەو ڕێژیمە هەروا درێژە دەدا، کەس ناتوانێ ناحەقی بگرێ. چونکە کورد بە ڕەگ و پێستەوە تامی تاڵی بێبەشی و ناعەداڵەتیی چێشتووە و بڕیاری داوە هەتا گەیشتن بە ئازادی و ڕزگاری وچان نەدا. لەو ڕێگایەدا قوربانیی زۆری داوە و دیارە ئامادەشە واز لە خەبات نەهێنێ.

بزووتنەوەی مافخوازانەی کورد لە کوردستانی ئێران کە حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران ڕۆڵی پێشەنگی تێدا دەگێڕێ، هەتا ئێستاش هەمیشە دەستی دۆستایەتی و هاوخەباتیی بۆ باقیی خەڵکی ئێران درێژ کردووە. حیزبی دێموکراتی کوردستان پێی وایە هیچ سیستەمێکی سیاسی و سەقامگیر لە ئێرانی داهاتوودا بەبێ بەشداریی هەموو گەلان و چین و توێژە جۆراوجۆرەکانی کۆمەڵگەی ئێران نە پێک دێ و نە ئەگەر پێکیش بێ، بەردەوام دەبێ. هەر بۆیە بۆ گەیشتن بە دۆخێکی ئارام و ئاشتیخوازانە لەسەر بنەمای ڕێزگرتن لە ماف و ئازادییەکانی یەکتر، تەنیا ڕێگا یەکتر قبووڵ کردن و دەستی هاوکاری بۆ یەک درێژ کردنە. دیارە لەو بوارەدا بزووتنەوەی کورد هیچکات ئەو گرنگییەی وەپشت گوێ نەخستووە و دایمە وەبیر هەموو لایەکی هێناوەتەوە.

بەخۆشییەوە بەشێکی بەرچاو لە هێز و لایەنە سیاسییە نەتەوەیی، دێموکرات و چەپی واقیعبینی ئێرانی لەو ڕاستییە گەیشتوون و بۆیان دەرکەوتووە کە، ئێران وڵاتێکی فرەڕەنگ و فرەچەشنە و بە بێ بەشداریی هەموان، هیچ دەسەڵاتێک پایەدار نابێ. هەر بۆیە لە مێژساڵە دانیشتن و باسی جۆراوجۆر بۆ گەیشتن بە لێک تێگەیشتنی باشتر، لەنێو لایەنە کوردی و ئێرانییەکاندا بەردەوام درێژەی هەبووە. لەو پێوەندییەدا زۆر نزیکبوونەوەی باشیش کراوە و تەنانەت هاوکاریی جۆراوجۆر لە شکڵ و ناوی جیاوازدا پەیدا بوون. هەر ئێستاش بزووتنەوەی کورد هەم لەگەڵ بزووتنەوەی گەلانی ژێر ستەمی ئێراندا لە چوارچێوەیەکی دیاریکراودا و بۆ مەبەستێکی مافویستانە خەبات دەکا و هەم لەگەڵ ژمارەیەک لە ئازادیخوازانی دیکەی ئێرانی خەریکی لێک نزیکبوونەوە بە هاوکاریی زیاترە.

بەو حاڵەش، بەداخەوە نابێ لە بیرمان بچێ مەسەلەی کورد و خەباتە ڕەواکەی هەتا ئێستاش بۆ بەشێک لە ناوەندگەرایان کە عادەتیان بە سەپاندنی هێزی خۆیان بەسەر خەڵکی دیکەدا گرتووە، بە باشی هەزم ناکرێ. ئەوانە نایانەوێ ئەو ڕاستییە قبووڵ بکەن و جارێک بۆ هەمیشە واز لە خۆبەزلزانی بهێنن کە تامی شیرینی پێکەوەژیانی بەرابەر، زۆر بەقازانجترە لە دەسەڵاتی خۆسەپێنی بە ڕواڵەت ئێراندۆست. دیارە بەشێک لەو ناوەندگەرایانە بە جۆرێک لە جۆرەکان ئامادەی دانیشتن لەگەڵ نوێنەرانی کوردن و خوازیاری لێک حاڵیبوونی زیاترن. ئەوانە هەرچەند وا دەنوێنن دژی مافی کورد نین، بەڵام بە بیانووی جۆراوجۆر خۆ لە قبووڵی ویستەکانی دەبوێرن. بەگشتی تەمی تەعەسوبێکی ئێرانیگەری کە بۆ ماوەی زیاتر لە سەدەیەکە بەرچاوی قەومی فەرمانڕەوای گرتووە، وادیارە بە ئاسانی نارەوێ. لەو پێناوەدا هەم کورد دەبێ کاری زیاتری بۆ بکا و هەوڵ بدا دۆستانی زیاتر بۆ مەسەلەی لێک تێگەیشتن کۆ کاتەوە، هەم کۆمەڵی ڕووناکبیر و واقیعبینی ئێرانی لەسەریەتی بۆ قازانجی گشتیی ئێرانی داهاتوو، خۆ لەو کۆت و زنجیرە ڕزگار بکا. چونکە تەنیا لەو حاڵەتە دایە دەکرێ دڵ بە ئێرانێکی سەقامگیر و دێموکرات خۆش بکرێ.

هەڵبەت جگە لە دەسەڵاتی سەرکوتکەری کۆماری ئیسلامی، بەداخەوە لایەنی دیکەش کە خۆیان لە دەسەڵات وەلانراون و تەرکەوتەن کراون، لە دوژمنایەتیی مافەکانی کورددا، لەگەڵ ڕێژیم هاوبەشن. لە هەرە دیارترینی ئەو لایەنانەی بە ئاشکرا دژی ماف و ئازادییەکانی خەڵکی کوردستان شەو و ڕۆژ خەریکی تۆمەت بەخشینەوەن، دوو جەمسەری دژ بە یەک، بەڵام هاوتەریبی ڕاستی ڕاست و چەپی چەپن. با بزانین ئەوانە کێن:

دەزانین سروشتی گۆی زەوی بە جۆرێکە دوو جەمسەری قوتبی باکوور و قوتبی باشوور، ساردترین خاڵی سەر زەوین. ئەو دوو بەشەی زەوی ئەگەر لە شتێکدا وەک یەک بچن، سەهۆڵبەندانی دایمی ئەوانە. واتە ئەو دوو جەمسەرەی گۆی زەوی وەک یەک، ساڵ دوازدەی مانگ و بۆ هەمیشە پڕ بەفر و سەهۆڵبەندانن. جگە لەوە، هیچ وێکچوونی دیکەیان لەگەڵ یەک نییە.

دوو جەریانی ئەوپەڕی ڕاست و چەپی ئێرانی کە شاپەرستەکان و کۆمۆنیستی کرێکارین، خەسڵەتێکی تەواو هاوشێوەیان هەیە. ئەو دوو جەمسەرە بە حیساب سیاسییەی ئێران کە بە قسەی خۆیان شیر و تیر لێک دەسوون و وەک دوو ڕووی دراوێکن، ئەزقەزا لە دوژمنایەتیی کورد و مافەکانیدا تەواو هاوتەریب و هاودەنگ دەجووڵێنەوە.

تەیفی سەڵتەنەتخواز لەبەر ئەوەی تامی تاڵی شکستی ساڵی پەنجا و حەوتی چێشتووە و بە تەواوی ڕێگای گەڕانەوەی لێ گیراوە، لە جیاتی ئەوەی دژی دەسەڵاتی ناوەندیی ئێران بجووڵێتەوە، ڕاست بەپێچەوانە، هاوشێوەی دەسەڵات، دژی مافەکانی خەڵکی کوردستان هەڵوێست دەگرێ و بە هەموو شێوەیەک دەیەوێ نیشانی بدا لەو بارەوە زۆر لە ڕێژیم لێبڕاوترە. جەمسەری سەڵتەنەتخواز کە خۆی لە تەیفی ئەوپەڕی ڕاستی هەڵسووڕاوانی سیاسیدا دەبینێتەوە کە زیاتر بە فاشیست، ڕاسیست، شۆڤینیست، مەزنیخواز و ناوەندگەرا دەناسرێتەوە، هیچ باوەڕێکی بە ماف و ئازادییە نەتەوایەتییەکانی گەلانی ئێران نییە و بۆ سەرکوتی خەباتی ئەو گەلانە چاوی لە هەمان شکڵی دەسەڵاتداریی سیستەمی بەر لە ساڵی پەنجا و حەوتە.

ئەو جەریانی کە هیچ پێگەیەکی سیاسی و کۆمەڵایەتیی لەنێو خەڵکی ئێران و بەتایبەت لەنێو نەتەوەکانی ئێراندا نییە، زیاتر چاوی لە هێزی دەرەوەیە یارمەتیدەری بن و بیگەیەننە دەسەڵات. هەر بۆیە بە دەستپێکردنی هێرشەکانی ئەم دواییانەی ئەمریکا و ئیسرائیل بۆ سەر کۆماری ئیسلامی، کوڕی شای پێشووی ئێران خەریک بوو بارگە و بنەی خۆی هەڵگرێ و لە ماوەیەکی نزیکدا لە کۆشکی دەسەڵاتی تاران تاجی شایەتی لەسەر بنێ. بۆ ئەوەش هەر لە ئێستاوە ڕووی دزێوی خۆی نیشان بدا، یەکەم هەڕەشەی لە کورد کرد و ویستی پێمان بڵێ ئەوەی کۆماری ئیسلامی لەو ماوەیەدا بۆی نەکراوە، ئەو تەواوی دەکا.

بەڵام جەمسەرێکی دیکەی تەیفی سیاسیی ئێرانی کۆمۆنیستی کرێکارییە. ئەو جەمسەرە ئەوپەڕی چەپەش، کە ئەزقەزا ئەویش لە جۆری خۆیدا و بەتایبەت لە دروشمەکانیدا زۆرجار فاشیستانە دەجووڵێتەوە، لەگەڵ ئەوەی خۆشی دەزانی هیچ شانسێکی بۆ گرتنە دەستی دەسەڵات لە ئێراندا نییە، بەو حاڵەش بە هەمان سەبکی ڕاستی فاشیست، لە دژایەتی و تۆمەت بەخشینەوە بە کورد و خەباتە ڕەواکەی ڕانەوەستێ. بەڕاستی ئەو تەیفە دوور لە واقیع و خەولێکەوتوویەی چەپی ئێرانی بۆچی ئاوا لە کورد داخدارە و چ زیانێکی لە خەباتی کورد پێ گەیشتووە؟ مەگەر هەر ئەوانە نەبوون بۆ ساڵانێک لە لایەن خەڵکی کوردستانەوە پەنا دران و باوەشیان بۆ کرایەوە هەتا لە دەست پەلاماری ڕێژیمی ئیسلامی بپارێزرێن؟ مەگەر هەر ئەوانەش نەبوون لە کاتێکدا خەڵکی کوردستان پەنای دابوون و دەیحەواندنەوە، لە بنەوە خەریکی دووبەرەکی نانەوە لەنێو بزووتنەوەی کوردستاندا بوون و تەنانەت بە پلانی سەرکردەکانیان شەڕێکی ماڵوێرانکەریشیان وەڕێ خست؟ ئەوانە ئەگەر تۆزقاڵێک باوەڕیان بە ئازادی و عەداڵەتی کۆمەڵایەتی هەبێ، کە وادیارە نییانە، نەدەبوو هاوتەریب لەگەڵ کۆماری ئیسلامی و تەیفی سەڵتەنەتخوازی دەستەڕاستی، بەسەر خەڵکی کوردستاندا بڕشێنەوە.

خەباتی گەلی کورد، خەباتێکی ڕەوا، عەداڵەتخوازانە، مافویستانە و یەکجار پێشکەوتووانەیە. ئەم خەباتە ڕەوایە لە ڕەوتی خۆیدا گەلێک هەوراز و نشێوی بڕیوە و بە سەر زۆر کەند و کۆسپدا پەڕیوەتەوە. هەم دەسەڵاتی جۆراوجۆری داسەپاوی زاڵ لە هەر دووک جۆری شایەتی و ویلایەتیدا بەربینگیان بەم خەڵکە مافویستە گرتووە. هەمیش بە داخەوە کەسان و لایەنی بە ناو سیاسیی موخالیفی دەسەڵات بە بیانووی بێبنەما، بۆختانیان بۆ ساز کردووە. بێگومان هەر تەیف و لایەنێک دژی ئەم خەڵکە و خەباتە ڕەواکەی سەنگەر بگرێ، جگە لە ڕووڕەشی و پەشیمانی هیچی پێ نابڕێ. خەڵکی کوردستان دۆست و دوژمنی خۆی باش لێک دەکاتەوە. ئەم خەڵکە تێکۆشەرە ڕێز لە دۆستەکانی دەگرێ و بەرەو ڕووی دوژمنەکانیشی دەبێتەوە.